

DÉNES GIZELLA

EZÜSTNYÁRFÁK

REGÉNY

D48

Szorbis Gyűjtés

Megyel Könyvtár

187494

A MAGYAR ASSZONYOK NEMZETI SZÖVETSÉGE
KIADÁSA

97

Minden jog fenntartva.

I.

Egy ősziiesen szomorkás, februárvégi vasárnap délutánján, néhány lassú ásítás és sóhajtás után, koppányi és szántói Szántódy Miklós báró fölkelt a dohánybarna ripsszel bevont, meglehetősen rozszant, recsegő karosszék-ből, ahova még ebéd után ült és szunnyadozott, ahogy a vasárnapi lapot végigböngészte. Ezüstoffogantyús, fekete ébenfabotjára nehezedve végigbicegett a sárgára súrolt kemény deszkapadlókon, melyen itt-ott meglehetősen elkopott perzsaszőnyegek voltak. Egyenesen a balra nyíló, fehérre festett, keskeny ajtó felé ment, ott megállt és kopogtatott.

Ez a szoba a kertre nézett apró ablakaival s ez volt a báró egyetlen leányának szobája. Így, a csukott ajtón keresztül is érezhető volt a lágy ibolyaillat, mely állandóan szállongott belőle.

— Angéla, szívem, — mondta halkan és kissé rekedtesen a báró, mert már esztendők óta köhögött — Angéla, szívem, ne feledd elküldeni öreg Zsotát...

A lány valahol a szoba mélyében lehetett, mert a hangjára a báró jól előreengedte a fejét, hogy jobban hallhassa. Meglehetősen sok ingerültség és türelmetlenség is volt ebben a hangban.

— Igen, igen, apuskám. Igen, hiszen tudom! Különben, öreg Zsota is tudja, felesleges is erre figyelmeztetui Ojjé, tíz esztendő óta már megtanulhatta, hogy minden vasárnapon meghívja a plébánost, a jegyzőt és a tanítót, a te tarokkpartnereidet... Azok se várhatnák már a hívást!

A báró kissé sóhajtott. Mintha megütötte volna ez a hang. De azért mosolygott, amikor benyitotta az ajtócskát s belépett az ibolyaillatú szobába.

Szép, fényes, fekete bútorok állottak itt a korai biedermeier lágy, szelíd és kedves formáival. Keskeny, símvonalú ágy, széles kétajtós szekrény, kicsiny, finomszögellésű kommode, egy karcsúlábú pohárszék kék és sárga kristályüvegekkel, finom, apró ezüstnippekkel, kínai porcelláncsészékkel s sok más színes, finom, drága és artisztikus holmival. Az ablakhoz közel sokfiókos, keskeny kis íróasztal, fölötte feketekeretes tükör. Az ablakon könnyű, fehér tüllfüggöny, mely átengedte a halvány nap fényét. Középen filigrán, nagyon törékeny, de kimondhatatlanul finommívű asztalka kék brokáttal letakarva s körülötte négy, kék brokáttal behúzott karosszék. A brokátselyem már foszladozott, de azért még szép volt és a rátűző napfényben tompán, szinte súlyosan ragyogott.

— Igazad van, Angéla — mondta a báró, ahogy körülnézett és meglátta a lányát a tüllfüggönyök mögött az ablakpárkányra támaszkodva s a falu felé nézve. — De mégis... Ők várják a hívást, hiszen tudod, hogy nemrégiben, tíz évvel ezelőtt nemcsak barátai voltunk mi egymásnak... Egykor...

— Egykor! — sóhajtott Angéla a függönyök mögött s most már a báró is jól kiérezte a hangban úszó türelmetlenséget, ingerültséget és szomorúságot. De valószínűleg nem akart vele törődni, nem akarta meghallani, nem akarta észrevenni, mert továbbra is csak mosolygott, de egy kicsit megrebbent ugyan a veres-rózsaszínű szempillája. Vele szemben volt a kis íróasztal tükre és abban az ajtó ferde fénysugarában teljes hosszában végignézhette magát. Még magas volt: ha nem támaszkodnék a botjára, talán sugár is. Karcsú, finoman hajlékonytestű, elegáns, idős férfiú. Csak a köszvény, persze ez meghajtaná egészen a földig... Nem lehet elene semmit tenni. Hiába a fürdők, az orvosi kezelések, egyre hajlottabb lesz tőle. De Istenem, hatvanon már jóval túl van, inkább a hetvenhez van közelebb. Ilyenkor bizony már csak a föld felé hajlik az emberi test, mintha igazolná, hogy onnét vétetett... Ez a gondolat azonban egyáltalában nem volt se kétségbeejtő, se fájdal-

mas. Megnyugvó, szelíd szomorúság volt csak, hasonlatos az őszi fák néma borongásához. Szívesen végignézte magát most is.

Nem, nem volt ellenszenves ez a fehérfejű, rózsás-arcú öregúr, hiszen a keskenyvágású fekete szemek olyan friss, élénk erővel csillognak, szinte ifjúsággal. Ó, öregség, öregség, áldott vagy te nagyon! Leszeded az emberről a fölösleges ballasztokat, azokat a súlyos érzelmi és érzéki bilincseket, melyek között tragikusan hanyódik a lélek kicsiny hajócskája és szelíden elkormányozod a nyugodalmas szemlélődés világa felé, melyben annyi szép derűt talál az ember! Ó, milyen áldott is vagy: elfelejteted az emberrel a szenvedélyes vér játékait, melyek közben elég a test, elég a lélek!...

Szántódy Miklós báró kimondhatatlan hálát érzett ezért az öregségért, a hetven felé közeledő esztendőkért. Hálás volt a nyugalomért, melyet ez hozott számára, hálás volt azokért a csöndes, egyszerű örömekért is, melyet az ilyen vasárnap délutánok is jelentettek, amikor a pap, a jegyző, meg a tanító kártyázni jöttek hozzá. Bizony, ez a program itt már tíz esztendeje! Angéliának ugyan igaza van, de miért mondja ezt ilyen ingerülten?

A lány mintha megérezte volna a feléje szálló gondolatokat, hirtelen eldőlt a függöny mögül.

— Nézelődtél, nézelődtél, szivecském? — mosolygott a báró, ahogy közvetlen közelből végignézett a lányon.

Szemeiből olyan erősen sugárzott a szeretet, hogy Angélikának fölsóhajtott. Odahajolt az apjához és megölelte csendesen.

— Apuskám, — tördelte — drága apuskám!

A báró dűnnyögve, de nagyon elégedetten nevetett a mozdulatra, mely ugyan mintha nem lett volna teljesen a szeretet megnyilvánulása s inkább kétségbeesőnek mint örvendezőnek látszott. A kedves mély hang, melyet annyira szeretett hallani, mintha keserű és fojtott lenne... Mintha kétségbeesett, sóvárgó és türelmetlen könnyek égték volna a mélyében... Eltartotta magától a lányt és végignézte.

Magas, majdnem olyan magas mint ő. És milyen hajlékony, milyen sudár! Mindenesetre a nőknek abból a fajtájából való ez az Angéla, akikre azt mondják: érdekes jelenség és a férfiak tekintete mindig fölgyűltan szálldos utána. A haja bronzosan barna, szeme ibolyakék és a bőre olyan átlátszóan, tündöklően fehér, akár a gyöngyház. Alatta mindig meglátszik a vérnek heves pirossága. Szája hosszúkas, közepén kiduzzadó meleg piros kis ív . . . szinte külön él az arcában. Az álla lágyan hajló, gödrös. Önkéntelenül is kérte a simogatást. És mégsem ez a sugárzóan fiatal és mozgékony szépség volt az, ami érdekessé tette és magára vonta a figyelmet. Nem a hús-nak pompás elrendezettsége, nem a vonalak hibátlansága, a bőr simasága és a vér egyenletes játéka alkotta Angéla érdekességét, hanem a testiségén keresztülsűrű nyugtalan, rapszódikus, heves és hangulatokra fogékony lelke, mely szemeit fényessé, mozdulatait megkapóvá, hangját bársonyosan mélyé tette. De ennek a léleknek a mélyét nemigen látták, legkevésbé pedig Szántódy Miklós báró . . . De lehet az is, hogy egyáltalán nem akart a mélyébe nézni ennek a léleknek. Ő a gyermeket, az ő *gyermekét* látta most is Angélában és nem számolta fölötte az éveket. Azt a gyermeket akarta látni, akit ő tanított járni, akit tanított beszélni, akit ő nevelt és formált tíz évvel ezelőtt elhalt felesége betegsége miatt és aki az ő kezeiből került ki, mint a márványszobor a szobrászéból. Nem, nem akarta Angélát másként, teljes mivoltában látni, csak gyermeknek mindig, akit becézni lehet, aki szintén csak becézget, hízeleg, sír és elfogad s akinek egész lénye áttetsző és belátható. Pedig hiszen Angéla . . . Bizony már huszonnégy esztendő! S ez a huszonnégy év embernyi időnek számít, bár mostanában igen eltolódtak az esztendőkszabta korhatárok, főleg a nőknél . . . De hogy Angéla felnőtt ember legyen, erre nem akart és nem tudott gondolni. Ez a gondolat súlyosabb volt számára, mint a maga hatvanöt esztendeje, köszvényes teste és az a tíz esztendő, mely itt, ilyen csöndben, vasárnapi kártyapartik egyszerű izgalmaira várva, múltott el fölötte ebben a rozzant, mállott vakolatú házban, melyben

csak a homlokzat nyilas, kopjás címere beszél arról, ami messze, nagyon messze van már, de ami annyira tud fájni! Szinte menekülő mozdulattal kapott most a lányhoz, aki a símogatás után az asztalka felé indult. Remegő ujjai a bronzsínű haj fölé símultak.

— Kicsikém — tagolta lassan, vontatottan s szemei elhomályosultak. — Kicsikém, úgy-e tudod, hogy te vagy az én mindenem?

Angéla sóhajtott. De nem nézett az apjára. Mintha kellemetlen lett volna számára ez a szelíd, csöndesen könyörgő, szíve mélyét fölkaparó hang. Mintha hosszú, éles sugár lett volna az apja szeméből feléje áradó szeretet, melyre, ha akarta, ha nem, az ő szíve is eltellett melegséggel, melyet neki is éreznie kellett.

— Vigyázz magadra, apuskám — mondta zsörtölődve, de mintha védekezett volna, hogy ez a sugár ne váljék egészen úrrá rajta. — Nem szabad sokat járkálnod, pihened kell, főleg így ebéd után. Most tavasz előtt különösen vigyáznod kell magadra. Zsota semmiképpen nem feledkezett el a meghívásról... Hacsak a tegnapi verekedés nem zavarta meg azt a kis maradék agyvelejét, amit az idő és a pálinka meghagytak a fejében. Ügylátom azonban, hogy ez a verekedés nemcsak őt, de az egész falut fölkaparta. A litániáról hazatérők olyan gesztikulálva beszélnek a kapukban, hogy szinte idehallom a sopánkodásokat. Várj csak, majd mindjárt megnézem. Lehet, hogy Julival morfondíroznak kettesben. Menj csak a szobádba, majd sietek vissza.

S szinte tuszkolva vezette ki szobájából apját, melyből takaratlan meztelenségben látszott a téli viharoktól megtépett kert. A dohánybarna „dolgozóban“, ahogy apja szobáját nevezték, visszaültette a bárót a karosszékre, mely mellett alacsony, kényelmes kártyasztalka állott. Rajta már ott virítottak a tarokklapok tarka színei. Három alacsony széket húzott az asztalka mellé, megnézte a krétát és a táblát, valamint a kályhába is belenézett. Mindezt megszokott ügyes mozdulatokkal végezte, látszott, hogy sokszor, nagyon sokszor végigcsinálta már. Látszott, hogy félálmában is megtudná mindezt tenni,

talán a kezei maguktól is elvégeznék. Semmiről nem feledkezett el, ami a programhoz tartozott. A szivarvágókést is kezébe vette, hogy a penge élességét megvizsgálja, valamint a hasas, pirosgyűrűs szivarokat is végigtapogatta, hogy elég puhák-e? Azonkívül a négy talpas kristálypohárról és a mellette álló hosszúnyakú butéliás üvegről se feledkezett el. Ezt mindig az ebéd végeztével hozta föl a vén Zsota a pincéből. Nem feledkezett el arról sem, amivel az ilyen terepszemlét végezni szokta, hogy odamenjen a karosszékhez és fölemelje a lehullott újságot.

— Így ni, apuskám. Csak semmi izgalom. Majd mindjárt itt lesznek a partnereid. Ha Zsota elfeledte volna a hívást, a miatt a verekedés miatt, majd megy most esze nélkül. Addig csak olvass nyugodtan.

Azzal már indult is Angéla, hogy megkeresse a vén Zsotát. Nagyon gyorsan ment kifelé. Ez a gyorsaság már sietésnek is beillett, rohanásnak és menekülésnek is. Ő maga is megijedt tőle s az ajtóban mégegyszer visszafordult. Szinte bocsánatkérően állt pár pillanatig. De apja már az újságot böngészte. Aztán eldobta a lapokat és a szivarokat tapogatta. Nyilván számolgatta is, mert óvatosan helyezte az egyiket a másik mellé. Hat darab volt összesen. Hat, mert ő már nem szívhat ma többet, csak azt a felet, amit délben félretett a hamucsésze mellé. Most fölvette, megnézegette párszor, aztán gyors és elszánt mozdulattal meggyújtotta a gyufát és hátraengedett fejjel, lehúnyt szemmel fújni kezdte a szürkekék füstkarikákat. Mintha fátyolt eresztett volna maga elé. Fátyolt, a mindig szelíd, mindig készséges, de mindig félnék és óvatos pillantásai elé...

Angéla most megnyugodva csukta be az ajtót. Érezte, tudta, hogy újból, ismét a maga külön világába jutott, abba a nehéz, kínos, kétségbeeséshez hasonlatos világába, melyet a vágyai, az ösztönei, a fiatalsága, a saját külön idegéllete s főleg eleven képzelete teremtett számára. Apja nyilván a közeli tarokkpartie gyönyörűségire gondol, nyilván maga előtt látja ezekben a pillanatokban a három várt vendéget, akik minden társaságát alkották ebben a tíz esztendőben... Esetleg ő is nézi a

vasárnapi falu képét, elgondolkozik az este nagy eseményén, a furcsa és véres éjszakán, mely ébren tartotta őket hajnalig... Ugyan reggel, amikor ő elkészítette apja kávéját és kétszer is átszűrte a tejet, hogy semmi pille ne úszkáljon a tetején s ő egyetlen nagy lélekzetvétellel próbált róla beszélni, apja legyintett.

— Olyan ez, mint a szüreti hangulat, mint mikor új bort töltögetnek a poharakba... Különben is az ilyesmi gyakorta megesik nálunk, hiszen az utolsó pogány harcok földjén lakunk, őseinkben ott találjuk Koppány úr csatlósait. Bizony, fiam, a Koppányok, Patkó Bandik jártak errefelé. Az ivadékok sosem tagadhatják meg az ősoket, az ősi virtusokat és ősi hajlamokat, még ha repülőgép szálldos is felettünk...

— Apa rögeszméje ez is — szaladt ki akkor az ő száján s nyomban már szerette volna vissza is szívni, mert érezte, hogy megbántotta vele az apját. Mert ezt nem, ezt sosem akarta: megbántani az apját. De azt se, hogy az észrevegye benne az ő róla való igazi hitét, a szívében sajnó szánalmát, mellyel apja furcsaságait figyelte. Milyen jó is, hogy gyermeknek tartja, milyen jó is, hogy nem bocsátkozik vele soha erős és lázas vitákba és meghagyja őt a hímzőráma, a zongora, a kert és a kis háztartásuk egyszerű gondjai mellett... Így, ezzel a bölcs határvonallal eltudta kerülni mindig az összetűzéseket, az összeütközéseket. Igaz viszont, hogy az őszinteséget is elkerülték! S az is igaz, hogy ez súlyos teher volt Angéla lelkén, hiszen ettől volt, hogy annyira, olyan nagyon egyedül volt! Szívesen vette volna, ha valakivel egészséges, üdítő és erősítő vitákba bocsátkozhatik egyről-másról! De az apjával lehet ezt? Ezzel a rokkant, sors-tól, élettől megvert emberrel, aki oly közel van már a sírhoz? Ó, nem, ez nem lehet. Vele ezt soha. Előtte soha, soha nem mondhatja ki a maga kíméletlen, sokszor önző, de véresen komolynak és igaznak érzett igazságait... Ez a tegnapesti verekedés, a parasztok kocsmái összecsapása, ez is csak egy kis példája mindennek. Tőlük távol eső, de eseményben szürke életüknek mégis megvitatható esemény volt, melynél majdnem két külön világ csapott

össze, ha ő vissza nem szívja és mókára nem változtatja azt a szót: rögeszme... De ebből is látnia kellett, hogy apja is kerüli a vitákat és összecsapásokat, mintha félne mindattól, amit Angéla mondhatna. Érezte azt is Angéla, hogy apjának szüksége van arra, hogy őt gyermeknek tartsa, mégis kettejük között ő volt a gyöngébb és gyermekibb lény... Ime ez a verekedés is: biztosan érdekli az apját, lehetetlen, hogy ne érdekelje, szeretne is róla beszélni és nyilván ezért várja olyan türelmetlenül a papot, a jegyzőt és a tanítót, akik a falu életét belülről is, nem csak bizonyos távlatból, mint az apja, ismerik. Angéla ugyan röstellte, hogy előtte olyan kézlegyintéssel intézte el ezt a verekedést az apja, holott egészen másként kell, hogy vélekedjék róla... És mégis, akárhogy van is, ha bosszankodik is miatta, ha haragos is, nem tagadhatja el, hogy őt is érdekli ez az esemény, melynek forró zaja elért a falu alsó határán épült, a falutól kissé távoleső, rácsokkal elzárt, sárgára festett, meglehetősen megkopott, de hétágú címerrel díszített kis udvarházba, mely még tíz esztendővel ezelőtt a Szántódy-bárók jószágigazgatójának a lakása volt...

Haragosan, nagyon türelmetlenül sietett hát végig az üveggel fedett verandán, mely zsúfolva volt zöldelő növényekkel, kaktuszokkal, aszparáguszokkal, muskátli-val és pelargóniával. Két sor jácint és tulipán zöldült az alacsony cserepekben, melyeket kora tavasszal akart kiültetni. Az ablakdeszkán vagy hat fő hónaposrózsa bimbózott. Ezeket majdnem naponta megnézegette Angéla, figyelte a bimbók telését, növekedését egészen a pattanás idejéig. Most azonban alig tudott rájuk nézni. Mintha nem is látta volna őket. Mint tarka, de távoli szalagok hullámozottak szemei előtt a színek, látta, de nem tudott róluk. Már ott állt a kétszárnyú széles tölgyajtó előtt, melyet sosem zártak el kulccsal, hanem a falbarejtett furcsa szerkezetű gerendával, melyet keresztül húztak az ajtón. Valószínűleg Patkó Bandi idejében találták fel erre felé ezt a módját a bezárkózásnak. Mert a kilincsel nyilván letörhették, észrevétlenül lefeshíthették, de az ilyen gerendatolózárat csak az ajtóval vagy a fallal együtt

feszíthették be... Keze is rajta volt a kilincsen, amikor a vén Zsotának, egyetlen szolgájuknak, béresüknek és inasuknak dörmögő, reszelős hangját hallotta meg. A fogai közül szűrte a szót a vén béres, aki még a régi Szántódy-birtokról jött el velük majdnem a maga akaratából.

— Nem lesz ennek jó vége, Pista, én csak aszondom. Vén embör vagyok, hála Istennek, kukoricavetéskor leszök hetvenegy esztendő, sok mindent megértem ebben a cudar földi életben, mégis asztunnám, hogy mindennek a rendje szerint kell megtörténni! Mi haszon a vérből? Mi haszon, ha egymás fejit verik be a parasztok? Egyszer föl és egyszer le! Így mén a kerék! Szegény ember mindétig vót és lössz is... A föld mellé, az eke mellé sose állnak oda se a grófok, se bárók, de még a herceg se, akinek a föggye miatt összeakaszottatok az este. Jába fáj rá a fogatok! Jába ám!

Egy mély, komoly, nagyon erőteljes hang nevetett föl az ajtó előtt. Angéla önkéntelenül kíváncsivá lett erre a hangra s odament az ablakhoz és félrevonta a foszladozó vörös csipkefüggönyöket. Fekete ünneplő ruhába öltözött, szép magas, fiatal parasztférfi állt odakint, Zsota előtt, a buxussal elkerített, virágoknak szánt kert kezdete mellett. Sűrű, sötét haját oldalra simította, úgy, hogy széles, kissé barnás, de igen világos és okos homloka szabadon ragyogott. Angéla szeme meg is pihent ezen a homlokon és kíváncsian nézte tovább. Keskeny, egészen úrivágású szeme volt a férfinék és szép, meleg, energikus szája. A kezei, melyekkel az ünneplő ruha fényes, ezüstszín gombjai előtt kulcsolt össze, szintén keskenyek voltak, a körmei tiszták. Csizmát viselt, szép, fényes csizmát.

Különös volt, de Angéla önkéntelenül valami kíváncsi tiszteletet érzett, ahogy vizsgálgatta ezt az embert, aki sokszor megfordult már az apjánál, de akire alig vetett — akár a többiekre — egyetlen pillantást is. Pedig valami sugárzik róla. Valami egészen különös és értelmetlen. Valami, ami azt súgja, hogy ennek csak az úri ruha hiányzik és éppen olyan lenne különben akár az apja vagy bárki a hozzájuk hasonlók közül. Vajjon hon-

nét sugárzik ebből az ünneplőruhás parasztból ez az ért-
 hetetlen úriság? Honnét jutott homlokára az öntudat-
 nak ez a szép sugárzása, szemeibe ez a világos, tiszta
 okosság? Szerette volna alaposan, minden redőjét átvizs-
 gálni ennek az arcnak, de azok most ráléptek a lépcsőre,
 melynek fokai között sűrű zöld moha ütközött ki mind-
 úntalan, bárhogy írtotta is Angéla. Tudta, hogy apját
 keresi ez az ember, hiszen apjához ebben a tíz esztendő-
 ben talán éjszaka is benyithattak volna a falu parasztjai,
 ha valami igen fontos dologban jótanács, eligazítás kel-
 lett. Az apját! Szántódy báró urat, aki könyveket, újsá-
 gokat osztogatott közöttük, akárcsak egyik tarokkpart-
 nere, Pacséry tanító úr... Ebben a pillanatban, ahogy
 Zsotával szinte otthonosan közeledett az ajtóhoz, Angéla
 majdnem gyilkos haragot érzett. Hát miért is került
 idáig az apja? Hogy is lehet, hogy csak így, minden be-
 jelentés nélkül, engedelem nélkül jönnek-mennek nála a
 parasztok is? Miért ez a túlságos, ez a szörnyű megaláz-
 kodás? Miért ez a nagy, ádáz, nem hozzájuk való sze-
 génység, melyről ugyan sosem szólottak egymásnak és
 mégis úgy állt közöttük, mint egy kivont kard, melyet
 elkerültek ugyan, de amelyről tudniok kellett. Miért kell
 az apjának istállóságú parasztok panaszait, bölcsekedé-
 seit hallgatni azon a címen, hogy ez a kötelesség! Mi más
 ez mint rögeszme, szörnyű és szerencsétlen betegség, csa-
 pás és istenverése olyan bűnökért, melyet nem ők, de
 valami igen régi Szántódyak követtek el! Ez a sok kér-
 dés tette, hogy Angéla arca mindig tele volt haragos
 göggel s ezért volt, hogy a kis faluvégi kúria és nyilvá-
 nos szegénységük dacára senki se feledte el őt *méltósá-
 gának* hívni... Igaz, hogy eléje tették a *kis* szót, de
 mégis csak így nevezték...

Zsota is, ahogy most a saját szavaitól megszé-
 dülve eléje toppant, egyszeribe forgatni kezdte kerek,
 zsíros kalapját és szörnyű szorongást érzett. A báró
 úr előtt ezt nyilván sosem érezhette, mert mindig föl-
 mert nézni a csizmája vagy bocskora orráról és hüm-
 mögés, torokköszörülés helyett azonnal és bátran meg-
 találta az okos szót... De Angéla, a *kis méltósága*

az más volt! Őt most is övezte, védte a hétágú bárói korona titokzatos, babonás hatalmú ereje, megközelíthetlensége és fensége. Ő előtte nem lehetett, csak levett kalappal, alázatosan és tisztelettel — viaskodón állani... És Angéla nem is igyekezett ezen az ösztönös zavarón változtatni, ami láttára nemcsak a parasztokat, de apja kártyapartnerait is elfogta. Neki igenis kellett, hogy érezzék benne a bárókisasszonyt, a kiválót, mégha a vén Zsota feleségével, a fogatlan Julival dolgozik is együtt a konyhán, a kertben és a lakásban, mely megmaradt a báróság gazdagságából... Bólintott hát, amikor a vén Zsota igen csöndesen köszöntötte.

— Asztunnám, — mormolta szinte szégyenkezve, hogy szólnia kell Angéla előtt — asztunnám, hogy nem aluszik a báró úr... Mer én ugyan elfeledtem jelenteni, de azért vótam az uraknál, a faluban, akik gyönnnek is hamarosan...

— Szólt, Zsota? — mosolygott hirtelen Angéla, mert érezte, hogy az a szép úrias tekintetű és mozgású fiatal parasztférfi erősen nézi. — A méltóságos úr meg azt hitte, hogy elfeledkezett róla...

— Hogy én? — méltatlankodott az. — De kéröm, éjcakai álmombul is főkejthetnek ezér. Már tíz esztendő-től fogva csak megszokhattam! Igaz, hogy máma elfeledhettem vóna énis... Mer olyan dógok történtek, hogy az ördög se ismeri ki magát közöttik.

Angéla jól ismerte Zsota gyengéjét. Tudta, hogyha egyszer beszédbe kezd, azt rögtön ketté kell vágni, különben estig se fejezi be. Ezért hát egyenesen az érkezőhöz fordult.

— A báró úrral akar beszélni, úgy-e? Hát nézze, most még lehet. Aztán, ha megérkeznek az urak, legyen szíves befejezni a beszélgetést, hadd szórakozzék egy kissé szegény.

Az síma és nyugodt mozdulattal hajolt meg. De a homloka mintha vörös lett volna.

— Nem fogom föltartóztatni a báró urat, méltóságos kisasszony. Csak egy-két szót szeretnék vele váltani az esti verekedés miatt.

Angéla szemei fölillantak.

— Maga ott volt?

A férfi tiltakozva kapta föl fejét.

— Csak véletlenül, kérem. Én nem járok kocsmába!

— Nem? Hát akkor mit csinál vasárnap délután, meg szombaton este?

— Olvasok, kérem...

Most Angéla pirult el. Olyan komoly, olyan egyszerű és mégis olyan nemes volt ez a szó. Mintha tükrözést, melytől az előbb megcsodált ezen a homlokon és azt az okosságot, melytől a szemében látott, melytől a férfi külseje mögül tört elő és annyira elgondolkoztatta őt... Tehát ez az! Ettől van minden: ettől, hogy olvas! Ettől ilyen nyugodtak a mozdulatai, ilyen kiegyensúlyozott, majdnem harmónikus az arca, ettől van, hogy tiszták a körmei... Ettől van az is, hogy csak ruhát kellene cserélnie és odaillene apja dohánybarna dolgozójába, vagy talán abba a régi barokkfogadószobába, melyben földigérő tükrök és hatalmas csillárok voltak s azok a drága indiai ritkaságok, melyeknek árával ezt a házat és kertet, meg a kis birtokot megválthatták... De odaillene akkor is, ha nem vetné le a fémgombos, ünneplő fekete ruhát, a csizmát. Mert így is, így is hozzájuk hasonlít, ezt nem lehet eltagadni. Szeretett volna fölkiáltani ettől a felfedezésétől, szeretett volna ujjongani, de aztán nyomban elszégyelte magát, mert eszébe jutott apjának titkos szenvedélye, melytől ő rögeszmének nevezett, mert az is hozzátartozott a báró furcsaságaihoz. Szántódy szokta mondani, hogy a magyar parasztot csak nevelni kellene, szellemét, ízlését csiszolni és már is itt volna készenlétben az új magyar középosztály és az arisztokrácia... Elpirult, nagyon erősen elpirult most Angéla.

— Hogy hívják magát? — hajolt előre s a virágokhoz sietett.

— Tar István vagyok — mondta a férfi és igen szabályosan, majdnem elegáns, úri mozdulattal hajolt meg, pedig ezt aligha látta valahol. — Tar István vagyok, Tar Vendel bíró fia és a Katona Vince, vagy ahogy a faluban jobban tudják: a szerkesztő Vince sógora...

— A szerkesztő Vince!... — bölintott Angéla s e pillanatban maga előtt látta azt a sovány, bicegő, fekete-szemű parasztot, aki majdnem minden héten felkereste az apját és hosszú ideig maradt vele együtt. Mindíg egy halom újság és könyv volt a karja alatt. Most már arra is emlékezett, hogy néha ez is vele volt, ez a Tar István... Róla, a szerkesztő Vincéről mesélte az apja, hogy a föld-del tapasztott szobában, a mestergerendák között lexikonok, történelmi és szépirodalmi könyvek sorakoznak s hogy ezelőtt talán tíz-húsz esztendővel újságot szerkesztett Kaposváron, nagyatádi Szabó Istvánnal...

— A feleségem apjának öccse a Vince, a Katona Vince, — magyarázta készséggel Tar István — de a falu könnyen magáévá teszi a foglalkozást vagy egyéb furcsaságot jelentő megjelöléseket. Erdősokonyán például nagyatádi Szabó István miniszter úr feleségét csak kegyelmes Kati néninek hívják. Ez már így van nálunk. Néha jó és néha rossz, mert a csúfság is velünk jön századokon át.

Angéla nyelt egynéhányat. Szép, ibolyaszín szemei egyre nagyobbak és égőbbek lettek. A csodálkozásnak, az örömnök, a felfedezett érdekességnek tündöklő fényei villantak bennük keresztül. Már-már ott tartott, hogy tapasztolni kezd.

— Hát siessen, kérem, siessen befelé, Tar István.

— Négyórára itt lesznek az urak — dörmögött Zsota s megindult Tar Istvánnal a báró szobájához. Angéla látta, hogy Tar István bizonytalanul megfordul és utána néz, mintha húzta volna valami a nyomába. Ezen mosolygott és gyorsan lesietett a verandáról a kertbe, mely nagyságánál fogva parknak is beillett volna, ha nem kellett volna kifirtaniok a sűrű nyárfaerdőt, mely a kert végénél kezdődött. De minden kis talpalatnyi földcsekére szükségük volt és vadon helyett veteményest csináltak. A nyárfákból csak néhány maradt meg, körül a ház előtt és a kert mögött. A buxusszegély mögött néhány keskeny virágágy is akadt s egy széles tábla a rózsáknak, melyet a báró maga oltogatott. A fákhöz közel mohos.

szürke kőpad állott, előtte lapos, szemcsés asztal, mely valaha malomkö volt. Fölötte árnyékosan, lugast képezve hajoltak össze a nyárfák. Olyan volt, mint egy titkos kis liget: csöndes, megbújásra való... Ide szeretett járni Angéla s most is ide igyekezett, bár a fák ritkák voltak, a homok sáros az esőtől és a téli fagyok olvadásától. Nem maradhatott hát itt, bár nagyon szeretett volna. Vissza kellett fordulnia és tehetetlenül a szobája felé kellett tartania. A hosszúkás, karsú, lehangolódott rozoga zongora födelét fölemelte, megtámasztotta s ujjai lazán végigfutottak a sárgásfehér billentyűkön. Apja szobájából hallotta a halk, de komoly hangokat, Zsota dörmögését, apja lassú köhögését. Legszívesebben köpenyt kapott volna magára, hogy a mezők, a sáros utak felé induljon, annyira telve volt valami más, valami egészen más iránt! De ezt ma nem lehet. Ezeken a vasárnap-délutánokon még ezt sem lehet! Apa miatt nem lehet... Lám, már csikorog a rácsos ajtó, már jönnek is dohogva, dörmögve, köhögve, prüszkölve... Nem, ilyenkor még a mezők felé sincs jussa elszaladni. Ilyenkor ott kell ülni sokszor közöttük, várni, amikor apa teát kér, amíg a töltesre kerül a sor és mosolyogva kell hallgatni a csettintgetéseket, haragos vagy tetsző fölkiáltásokat a kártyalapok váltakozása szerint...

Sietve fölkelt hát, megfordult. De az első és legösztönösebb mozdulata most is ez volt, mint majdnem minden alkalommal, amikor valaki jött hozzájuk, a tükör elé állott és végignézte magát. Jobbra-balra fordult pár pillanattig. Igaz, hogy ez a sötétkék, pirossal díszített szövetruha meglehetősen fényes, de határozottan jól áll, az ibolyaszín szemeinek fényét egyenesen kiemeli s arcának pompás keretet ad. Istenem, pedig már éppen négyszer alakította a Náray Julcsa, aki Kaposból szokott eljönni a faluba, ahol őt biztos helye volt. A szemlélődés egészen fölfrissítette és megvidámította: az igaz, hogy a ruha kopott, sehogyse illik egy Szántódy bárónőnek... De az alakja milyen hullámos, milyen nyúlánk! A keble magas, a nyaka hosszú és fehér, a haja csillog és a szája olyan, mint egy érett gyümölcs... Angéla meg volt elégedve a

tükörrel, habár az érett gyümölcs gondolatra elfordult tőle.

— Az a számár Gyurka... — gondolta. — Az találta ki, hogy milyen a szám... Nyilván, amíg a herceg birkáit, béreseit, csordáit és falkáit tartja számon, efféléken töri a fejét! Milyen szerencse, hogy nem jött el ma ő is! Istenem, én Istenem, hát Szentimrey György? Ő lenne a kezdet és a vég? Háromszobás gazdatiszti lakás, Szabad tehén- és ló tartás, baromfitenyésztés, zöldség... Istenem, ó én Istenem! A csöbörből vödörbe!

A fehér ajtón túl most fölcattant az a komoly, szép férfihang.

— Fölfordulásnak nincs semmi értelme, báró úr, ez igaz. De gondolom, ezt nehéz lesz megértetni velük. Meg sokszor azt hiszem, hogy vannak dolgok, amelyeket nem lehet se megmagyarázni, se föltartóztatni...

Ekkor fölnyílható az ajtó, mert hangos Dícsértésekkel, Alászolgájával bevonultak a báró partnerei... Angéla lehunyta szemeit. A szíve még visszhangoztatta Tar István mondatát: Vannak dolgok, melyeket se megmagyarázni, se megállítani nem lehet... Ez pontosan ráillik Szentimrey iránt való érthetetlen ellenszenvére és vonzalmára is. Volt valami, ami húzta és volt, ami taszította. S úgy látszik, mindennek dacára sem tudja őt elkerülni... A gondolatot apja hívása szakította ketté.

— Angéla szívem, Angéla szívem — kopogott botjával. — Gyere csak, itt vannak már a mi kedves vendégeink... Gyere és tölts az uraknak, mert így jobban ízlik nekik.

Harsogó éljen hallatszott és Angéla édes mosollyal belibbent a dolgozóba, mely egyúttal fogadószoba is lett...

A plébános előtt kissé hátrabillentette a cipője sarkát, ez pukkedlinak számított és kifejezte a Szántódyak egyházhoz való hűségét... Kajdy jegyzőnek és Pacséry tanítónak egy-egy rövid, de igen szíves fejbiccentés jutott, jeléül, hogy a Szántódyak mindig visszahúzódtak a közügyektől... A széles, öblös tálcához sietett, hogy tele-töltse az előre odakészített kristálypoharakat. De ekkor a báró fölemelte keskeny, kissé reszkető kezét.

— Még egy pohárral, fiam... Mert öten vagyunk most, mióta Tar István barátunk is megtisztelt bennünket.

Angéla pittyesztett. De azért engedelmesen megtöltötte az ötödik poharat is. S ugyanazzal a gráciával és kedves mosollyal nyujtotta Tar Istvánnak is, mint a többieknek.

— Egészségükre — mondta halkán s már szaladt is vissza szobájába. Hallotta a gyufaszálak hangos sercegését, tudta, hogy majdnem parancsszóra gyujtanak a hasas szivarokra... Még azt is hallotta, hogy összekocantják a poharakat, csettintenek. Aztán nem bírta tovább az unalomig ismert motívumokat és hirtelen nagyon hevesen a zongorához ült és a billentyűk hangjához menekült. Először Gluck egy kicsiny dalát dúdolta el. Aztán abba hagyta. Szemei a tüllfüggönyökön keresztül látszó nyárfák tar ágait nézték, melyek úgy nyúltak jobbra és balra, mint a kérő emberi karok.

— Apa fái, — gondolta csöndesen és kissé sóhajtott. — Ezüstnyárfák!

S a következő pillanatban nem tudta miért és hogyan, azt a kis dalt kellett játszania és dúdolnia, melyet a parasztlányok szoktak dalolni esténként, ha végigmennnek a falun, vagy a mezőkön, amikor dolgoznak.

*Sirass, sirass rezgő nyárfa,
Borulj a babám gyöngye vállára,
Súgjad neki bele a fülébe,
Fáj, fáj, fáj a szívem érte...*

Nevetni szeretett volna, de nem tudott. Ellenben sokáig, nagyon sokáig ott maradt a pillantása az ablak előtt hajladozó, öreg, göcsöstörzsű fáknál...

II.

Amikor Angéla kiment a báró szobájából, ott hosszú csend következett. Az első pohár bor fölajtása után titkon egymásra néztek mindannyian, aztán óvatosan visszahúzódtak a tekintetek a szempillák védőbástyája mögé. Mindannyian valami furcsa zavarral küzdöttek. Hogy ezt a zavart elnyomják és elcsendesítsék magukban, köhögni kezdtek és hangos sercentéssel gyújtották ki a gyufaszálakat, holott a szivarok már füstölögtek. Kajdy jegyző, egy vörösnyakú, ételtől-italtól, falusi levegőtől telített, kissé reszkető szemgolyójú, tömzsi ember, alatomos, kissé ellenséges pillantásokat küldött Tar István felé. Pacséry tanító elkapta ezeket a pillantásokat és mosolygott. A mosolyban halk gúny lebegett. Ők ketten már a tisztségüknél fogva is, kissé ellenséges viszonyban állottak egymással. A tanító mindig érezte, hogy a jegyző rangban magasabbra tartja magát nála s ha a társaséletben látszólag barátságot is tartottak, mindig akadt egy titkos gesztus, egy hang, mely a tanítónak eszébe juttatta, hogy neki csak a harmadik hely jutott a falu életében. Ő viszont megvolt győződve a maga elsődleges jussáról, mert ő a hátában, a mellében, az idegeiben és agyának sejtjeiben érezte a fáradtság és elégségs elsőbbiségét, melyet az osztatlan iskola pizokszagú, nehéz és fülledt levegőjében szerzett hosszú esztendőik óta. A jegyzőt állása miatt ő is nyűgnek és tehernek érezte, akár a parasztok, egy szükséges és kényszerű hatalomnak, mely soha, soha nem tud igazi népszerűségre szert tenni. Hiszen mindig csak visz, visz és semmit sem ad! De ebből a gyűlölködésből a jegyző nem látott semmit, mert Pacséry tanító nagyon szerény és alázatos ember volt és csak belül mert megkockáztatni holmi ellenszenvet. A

jegyző tudta, hogy az ő tisztségét a kakastollas, kemény-állú esendörök is védték s ő képviselte azt a mindent legigázó nagyhatalmat, mely egyedül képcs félelmet és tiszteletet ébreszteni: ő volt a közigazgatás keze, rajta keresztül sugárzott a bálvány, mely úgyszólván egy marokba szorított minden ellenséges indulatot, minden torzsalkodást és hetvenkedést. Kajdy jegyző ennek a bálványnak árnyékában nagyon jól bírta az életet, meggazdagodott, tollasodott, házat és szőlőföldet vásárolt s a gyerekeit városban neveltette. Pacséry tanító viszont sosem tudta azt a nívót elérni, pedig egyidőben kezdte meg pályafutását a jegyzővel. Holott ő sem tartozott azok közé a könnyelmű kollégák közé, akik kártyán és boron verik el a korpótléket, gyerek is csak egy volt, az is későn jött, mindössze tíz esztendő s szegény... Az asszonyra se lehet panasz, már hajnalban dolgozik a kertben, baromfit nevel és süldőmalacokkal vesződik, mert azt igen szívesen veszik kora tavasszal és kis mosadékon is felnövekedik... Ruháit is évekig elhordja, igaz nincs is hol elszaggatni, hiszen hónapokig nem mennek sehova... De volt egy súlyos és nagyon sajnálatos szenvedélye Pacséry tanító úrnak. Olyan szenvedély, melyre nem egy korpótlékos kántortanító jövedelme, de egy főbíróé is kevés! Ez a költséges, hozzá nem illő passzió a Könyv volt! Ő, nem tudott elégszer elmenekülni abba a másik, szebb, nemesebb világba, melyet a könyvek, a betűk jelentettek Pacséry tanító úrnak! Tudta, hogy nevetik ezért, fellengősnek, fennhéjázónak, számárnak tartják érette. De ezen nem lehetett változtatni. A vidéken keresztülcircáló könyvügynökök már úgy ismerték, akár a tenyerüket és úgy csaptak reá újabb és újabb paksamétájukkal akár a héja a gyenge kiscsirkékre. Elég volt ha a díszkötéses kiadványok aranyló betűit megmutatták, s a vörös-kék-vászonkötéses könyveket eléje rakták. És már írta is a nevét a részletív alá. Mindemellett hiányzott belőle a bibliofilek féltékeny, mániákus szerelme, nem tett könyvespolcára hatalmas táblát, melyen ökölnyi betűk ordították: *Csak könyvet ne kérj, ó jámbor idegen!* Mert igen, Pacséry tanító úr nemcsak magának vásárolta a

könyveket, hanem hozzáférhetővé tette mindenkinek, aki ezt kérte, akiben megvolt a vágy az olvasásra. Nem bánta azt se, hogy ez pusztán unalomból történik, de adta, két kézzel adta, boldogan és büszkén adta! De a legboldogabb akkor volt, amikor egy-egy paraszt nyitotta rá az ajtót és az kért „óvasnivalót, regénkönyvet”... Micsoda lázas izgalommal sietett ilyenkor a barna csomagolópapír után, mellyel óvatosan beborította a finom táblákat, hogy a szalonna nyoma rajta ne maradjon! Milyen boldogan adta oda a garasain, szájától, családjától megvont garasain vásárolt díszes, drága könyveket! Mindig arra gondolt ilyenkor, hogy ez most olyan mint csöppnyi harmat a tikkadt gyökereknek. Ettől az egy csöpptől is frissebbek, szebbek lesznek... S ha nevettek, csúfolták, gúnyolták mindezért, a maga vélt igazával védekezett.

— A könyv nemesít, a könyv nevel, a könyv föl-emel, jobb emberré tesz. A könyv jobb a leghűbb barát-nál, a könyv egyetlen fegyvere a falusi embernek, egyetlen fegyver a tudatlanság és tunyaság ellen...

Szerencsére kitűnő kántor volt, a hangját még a szilvásokban is meghallották a hazatérő öregek, búcsúztatóiért a harmadik határba is elhívták, ezért a falu igen megbecsülte és így mindenkinek meg kellett bocsátani Pacséry tanító úr egyetlen nagy és bűnös szenvedélyét.

A plébános nem hasonlított se a tanítóhoz, se a jegyzőhöz. Nem gyűjtött vagyont, amije volt életében elhordták a rokonok és a jótékonyági gyűjtőívek. Könyveket se gyűjtött, talán nem is olvasott semmit a Szentírás, a breviáriumon és a napi újságján kívül.

— Az ember nem magáért él! — hangoztatta. — Nem azért, hogy szenvedélyei lehessenek. Az ember Isten eszköze, ne gyűjtsön javakat semmiféleképpen!

Pacséry tanítóval nemcsak látszatra, de lélekben is összetartoztak, annak dacára, hogy a tanító mindig beszélt, bizonykodott, vitatkozott, a pap meg csak csöndesen szivarozott, messzire nézett és hol felelt, hol nem. Zárkózott, csöndes, de igen éleseszű bölcs volt ez a pap és a tanító önkéntelenül elfogadta őt maga fölött lévőnek. Összetartoztak, mert mindketten a falu lelkénél állottak,

azt nevelgették, figyelték óvatosan és félénken, de őszinte szeretettel. Ez az összetartozás most is megnyilvánult abban a szempillantásban melyet váltottak Kajdy jegyző mellett, Tar István okos, komoly feje fölött.

Tagadhatatlan, — gondolták — tagadhatatlan, hogy ez a csend itt a bárónál Tar Pista miatt van. Nem azért mintha zavarta voln őket a jelentléte. Hiszen lakodalokban, olvasóköri ünnepélyeken, vizsgaelőadásokon s más nevezetes csemények alkalmával sokszor együtt ültek ők a paraszttal, ittak, ettek egy asztalnál. De itt, itt Szántódy bárónál, a délutáni tarokk előtt még akkor is furcsa együttlét ez, ha mindjárt Tar Istvánról van is szó és a báró híres is arról, hogy szenvedélyesen szereti a parasztokat. A parasztek és az urak is tudták, hogy az afféle ünnepi kézfogásoknak nincs semmi jelentősége, mindegyikőjük elfelejti még napszállat előtt. A lakodalmi koccintások után nem jutottak át azon a végzetesnek látszó szakadékon, mely a parasztság és középosztály között mélyül. Nem is volt erre semmi szükség.

Kajdy jegyző nem is bírta sokáig se a csöndet, se azt, hogy Tar István üljön a báró mellett. Szinte leolvasták arcáról kedvenc mondását, melybe belső meggyőződését sűrítette.

„Nem kell a parasztot elkényeztetni. Mindenki maradjon a maga helyén. A paraszt csak érezze maga mögött a robotot, a hajdúkat, meg a derest. Különbén nincs a világnak elegendő csendőre, aki elbírna vele. Hogyan hajtsam be rajta az adót, ha koccintgatok vele?!“

Végül mégis csak a báró volt az, aki megtörte a csendet. Az arcán valami mély, belső sugárzás tündöklött.

— Hát jól van, fiam — nyúlt fel a székből István barna tenyere felé. — Örülök, hogy bizalmas voltál hozzám. Szeretném, ha a falubeliekkel is megértethetnéd, hogy hozzám a szegényebbje is éppenúgy eljöhethet, mint a leggazdagabbja. Ha az a Gál Ferkó előbb szól, hát talán meg sem történik az egész verekedés. Egy-egy ilyen kérő levél megírása futja még az időből. Engem nagyon érdekelt, amit a verekedésről mondtál, most még csak az érdekel, hogy mit mondanak itt mások...

Tar István arra mintha gúnyossá lett volna. Főleg akkor, amikor Kajdy jegyző fölemelkedett és végigtörölte vörös, zsírosan fénylő arcát. Kissé szuszogva, izgatottan kapkodott a szavak és levegő után.

— Az a verekedés? Kérem, méltóságos uram, egy csendőr elintézte volna az egészet, ha véletlenül éppen nincsenek a járásban, mert a múlt héten jelentettek valami tolvajlásról Némediből. Különbén is, szóra se érdemes az egész. Nincs ősz, nincs tél, nincs tavasz és nincs nyár e nélkül, kérem, ezen a vidéken. Egy-két bicskázás, egy-néhány baltázás már hozzátartozik, hogy úgy mondjam a vidék pszihéjéhez. Kéremalásan, kedves báró úr, ez holmi atavizmus, tudom is én miféle ördögfene... Lakodalmi, búcsúi, szombatesti és vasárnapdélutáni szórakozás.

A báró szórakozottan bólintott, mert eszébe jutott, hogy körülbelül ugyanezeket mondta reggel ő is Angélának és milyen ostobán, lehetetlenül hangzik ez a megállapítás!

— Egy-két napi kóter, áristom; egyheti favágás a főbírónál s már minden rendben is van. Túlheves temperamentum, csupa indulat, ahány csak van...

Erre az utolsó mondatra fölsillantak a báró szemei, mire Kajdy jegyző győzedelmes mosollyal feszítette előre kerek pocakját.

— Igaza van! Ebben teljesen igaza van! Igen, a mi népünk ilyen gyorsan változó, csupa vér és temperamentum. Csupa szép, nemes szenvedély, csupa érzés és lendület, csupa gyönyörű belső összetétel! Nem hideg, nem unalmas, nem szürke és főleg nem kiélt se testben, se lélekben!

A jegyzőt nyomban lehűtötték ezek a rajongó szavak. Nem, ezt nem várta volna! Így felszarvazni őt, így kedvében járni a parasztnak... Tar István szemei valóssággal fölsillantak, mire őt is elöntötte a harag.

— De kéremalásan, ez is csak azt biztosítja, hogy nekem van igazam — szikráztak kis egérszemei és kemé-

nyen csapdosta az asztalt. — Nekem van igazam abban, hogy fegyelem, tekintélytisztelet és közrend nélkül minden fölborulhat...

— Ugyan — bátorodott meg Pacséry tanító és igyekezett nagyon könnyedén legyinteni. — Hiszen éppen az elébb mondtad, hogy szóra se érdemes az egész ügy. Hiszen csak egy kis kocsmai verekedésről van szó, amelyen minden héten akad a mi vidékünkön. De mi köze ennek akkor a közrendhez, tekintélytisztelethez és a dereshhez?

Kajdy jegyző az első pillanatban meghökkent. Mi lenne, ha bevallaná, hogy belül nem tartja éppen kocsmai verekedésnek ezt a dolgot, nem tartja virtuskodó bicskázásnak és ugyancsak ösztökéli a kakastollasokat... De mi lenne, ha neszt venné ennek az ő igazi félelmének a főbíró? Kiszállás, vizsgálat lenne a vége, a lapok fölfújnák a dolgot, az ő házának rendje fölborulna, egymásután kellene ebédvendégeket fogadnia, pedig az asszony megmondta, hogy amíg a ház, meg a szálló ki nincs fizetve, nincs traktamentum! Mi lenne, ha mélyére látának annak a titkos forrongásnak, melyről ő mint jegyző, igenis, nagyon jól tud, hisz már a háború végétével kezdődött, amelynek egy-két kollégája áldozatul is esett, mert állítólag a hatósági cukor-, olaj- és lisztjegyekkel manipuláltak... Mi lenne, ha bevallaná, hogy ő igenis fél ezektől az indulatoktól, ezektől a lappangva terjedő mozgalmaktól, mely egyelőre még kocsmai verekedésekben, bicskázásban tombolja ki magát?!

A pap szigorú tekintetét érezte most magán. S nyelt egynéhányat, mintha újból szólna, védekezni akart volna. De a pap megelőzte.

— Nem, az bizonyos, hogy nem volt testvéri bicskázás. Ez bizonyágtétel volt, hitvallás, ha úgy tetszik. Vagy tükörképe a mai falunak. Ezt, igen, ezt bevallhatjuk magunknak.

A báró nyugtalanul, hol egyikre, hol a másikra pillantott. Végül Tar Istvánon akadt meg a tekintete.

— Hát beszélj akkor most, fiam. Beszélj el, ahogy te láttad... Éppen ott tartottál, hogy belekezel, amikor arra kértél, hogy írjak levelet a hercegi jószágkormányzó-sághoz... Beszélj hát teljes őszinteséggel, fiam...

A szavak után helyet mutatott a báró s ők meglehetősen óvatossággal ültek le. A jegyző homloka megmegrándult. Látszott, hogy sehogyan sincs kedvére ez az együttes. Pacséry tanító fülei égtek. Ő nagyon-nagyon élvezte a pillanatot. Szinte kedve lett volna fölkurjantani, vagy füttyenteni egy hosszat, hogy na, most megadták neked, Kajdy Zoltán! Csak zihálj, krákogj, szuszogj, ahogy jó esik... Itt Tar Istváné, a tizenötholdas parasztgazdáé a szó, azé, aki már nem elégszik meg az ekevas ismeretével, aki mindenbe bele akar látni és aki a késének kisebbik pengéjét arra használja, hogy a körmeit megtisztogassa... Csak a pap szemében volt tiszta, mély nyugalom és harmónikus fölény. Mintha nagyon kicsinek, egyszerűnek találta volna a föld és az emberek viaskodó dolgait. Szigorú mozdulatlansággal ült s mindnyájukat egyetlen szemszögből nézte. Néhányszor meg-ingatta a fejét, néhányszor élesen pillantott Tar István felé, mintha biztatni, bátorítani akarta volna. De erre nem volt szükség, mert az most már nem kerülgette a szót. De előbb belenyúlt a mellényzsebébe és kiemelte a nagy, nikkelfedelű, hangosan ketyegő zseboráját, melybe zöld lóhere volt beprésselve, meg egyéb tarkaságok csillogó emailból.

— Engedelmet, de most még hamar esteledik és etetésidőre otthon kell lennem. Vince bátyám magányosan van és sokat betegeskedett a télen, a csikók meg átkozottul frissek. A sebes lábával nehezen tud utánuk futkosni. Hát kérem, hogy rövid is legyek és mégis mindent elmondjak, ott kezdem, hogy éppen a Vince bátyám miatt kerültem az este abba a kocsmába. Igaz, hívtak már délután is, mert Törgyéki Péter, az esküdt, áldomást akart fizetni, azért mert a hercegi erdőből sikerült vágatási engedélyt kapnia. Tizen vannak benne részesek, tizen a legjobb gazdák közül, de ezt a jegyző úr jobban tudja, hiszen a jegyző úr válogatta ki kiknek ad, kiknek

nem. Igaz, hogy a nagygazdáknak se tejfel az élet és harminc-nyolcvan hold dacára is örülni kell ennek a bérletnek, mert egész télre munkát, meg pénzt jelent... A föld maholnap nem hoz többet, mint az adót... De mégse igazság, hogy csak azok kapták meg ezt a bérletet, akik a Törgyéki barátjai, aki, azt mondják, jövőre bíró lesz, mert a jegyző úr kedves embere... Ez mind ott fordult meg a fejemben, amikor benyitottam az ivóba és ott láttam a Törgyékit tíz emberrel egy asztalnál. Mondom, a Vince bátyám miatt mentem, mert az este is rázta az hideg és rumos teát kívánt. Mi, kérem, nem tarthatunk otthon egész üveg rumot, mert arra sose futja, de meg nincs is szükség rá, meg pálinkára se, mert nekem nem kell egyik se és Vince bátyám se kívánja... De hát, úgy látszik, írva volt, hogy odakerüljek... Amikor benyitottam, már fekete volt az ivó a komisz füsttől. Hármas dohányt szívnak, hát megfelekedett bizony a fal is. Én magam csak cigarettás vagyok, azt is kettőt-hármat szívhatok hetenkint, hát vissza is kaptam az orromat rögtön. A Marci kocsmáros nagyon lassan töltötte a rumot és körülnéztem ezalatt. De amikor az üveget kezembe adta, már fordultam is kifelé. És most csak fölugrik valaki a fal mellől, ahová nem is lúthattam a füsttől. Gál Ferkó volt. Az a sovány, fekete-bőrű, ötholdas kisházás, aki legszerűen lakik az alsóvégen, a Szegények-során, ahogy hívják. Három családja van, a felesége egész télen köhögött, azt mondják, a tavasz el is viszi. Mondom, fölugrott és neki a karomnak. Magához vont.

— Gyere csak, gyere csak, Pista — kiáltotta. Te sok könyvet forgatsz, ki is okosodhattál nagyon... Én egyidős vagyok a Ferkóval, együtt jártunk iskolába, szeretem is, mert nem buta ember, csak ő tíz holddal szegényebb mint én, hát neki még rosszabb mint nekem. A könyvekhez sincs sok kedve, ritkán olvassa el, amit adok neki, de indíg meghallgatja, amit mondok. Sokat káromkodik, még többet iszik, de azért lehet szeretni...

— Merd, — mondja a Ferkó, ahogy rángatja a karomat és egyre közelebb visz a nagygazdák asztalához

— merd úgy van az Pista, hogy megint elveszi a nagy hal a kicsi elől az étket... Nézd csak a Törgyéki Pétört, könnyen fizeti az áldomást, a jegyző kijárta neki a bérletet.

— Micsoda szemenszedett hazugság! — hördült föl a jegyző s egészen elfeledkezett Szántódy báróról s magából kikelten verte a kártyaasztalkát. — Hogy én kijártam volna? Hiszen az intézővel már két éve haragot tartunk az asszonyok miatt! A jószágkormányzó tavaly őszkor járt itt utoljára. Talán a herceggel fraternizálok és nála protekciótam? Mindössze az történt, hogy a jószágkormányzói hivatalhoz én írtam meg és én küldtem fel a kérvényt a Törgyéki nevében... A herceghez semmi közöm, különben is tigrisre vadászik Afrikában!

Tar Istvánt azonban ez nem hallgattatta el.

— A Ferkónak is van igazsága, kérem. A Ferkó őtholdas, akik vele voltak mind a Szegény-sorból kerültek ki. Akik meg a Törgyékivel az erdőbérleten áldomásoztak, mind fertályosak voltak. Tudom, hogy nekik is kell, tudom, hogy náluk se sokkal jobb az élet mint ezeknél, ha kőházban laknak is, de azt hiszem, a Ferkó igazsága mégis csak más! Ezt az igazságot én jobban éreztem. Sokan azt mondják, meg a régi könyvekben is úgy olvastam, hogy a paraszt közül csak az veszett el, aki dorbézolt, kártyázott és ivott. Hát miből telik ma már? Mit verhetnek el a Gál Ferkók, meg akik vele voltak? De nem ezt akarom most mondani, hanem azt, hogy mikor a Ferkó fölkiáltott a Törgyékiék asztalánál, azok ordítotni kezdtek, hogy tetves kódisok, éhes kutyák! Gál Ferkó meg vissza: Ne hencegjetek, zsellér parasztok letetek, robotba jártok a herceghez, négy fertályosok vagytok és eleszítetek a szegény elől a kenyeret. A négy fertály csak annyi, mint a koporsó, nincs belőle se haszon, se öröm. Cselédek vagytok bizony tik is, a herceg cselédei, csak nem kommenciót, de pénzt kaptok tőle. Ránk mindég azt kiáltottátok, hogy zsellérfajzatok vagyunk, most tik is azok lettetek, de nincs bennetök embörség! Nincs!... A többi aztán jött magától. Egyik üveg a másikra. A vér gyorsan kifröccsenik, ha olyan

éles a bicska, mint a Gál Ferkóé, meg a Törgyékié... Amikor én közéjük álltam, már szinte vonítottak, sírtak. Majdnem úgy volt, kérem, hogy én csak egyet szoltam és olyan csöndesek lettek mindjárt. Nem is tudom, hogy ki szólott az én számon keresztül akkor, hiszen zúgott a fejem a lármától, a füsttől, borszagtól és a kiömlő vértől.

— Erdőbérleten veszekedtek? Ezért ontjátok a vére-
teket! Mi lenne, ha tiétek lenne az egész uradalom,
amiről annyit beszéltek?!

Erre megálltak a verekedők s jobbról is, balról is
rám néztek. Aztán akkor a Gál Ferkó is, meg a Törgyéki
Péter is összenéztek és egymásra borultak és azt mond-
ták egymásnak: testvér... Tudom, sok volt bennük a
bor és az én szavam odatalált, ahol legjobban fájt, ami
a legnagyobb tüske volt a szívükben. Mert a hercegi
uradalom, kérem! Szegény is, gazdag is ott megy el a
Koppány-domb előtt, ahol az megkezdődik. És mind-
egyik gondol magában ilyenkor valamit. És mindegyik
csak egyet gondol...

A jegyző csöndesen pislogott a szavak alatt. Aztán
mosolyogva legyintett.

— Na, kinek volt igaza? Úgy-e, hogy csak késelés
volt az egész!

Tar István valószínűleg szintén azt a Koppány-
dombon túl kezdődő uradalmat látta, mert nem felelt
semmit.

— Egy testvéri késelés, egy kis virtuskodó bicská-
zás. Persze, a főbírónak nem szabad egyébről tudomást
szereznie... Ámbár, ha egy kicsit körülnéz az ember
hol itt, hol ott hall ilyen testvéri késelésről és mindenütt
kibújik az elégedetlenség és elkeseredés a nagybirtok
ellen.

Tar István most hirtelen az órájára nézett. Aztán
fölállt és meghajolt a báró előtt.

— Megbocsásson hát, méltóságos uram. Nem akar-
tam zavarni, de mielőtt elmegyek, még egyszer megkérem
arra, amiről az előbb szolttam.

A báró készségesen bólintott:

— Igen, igen, fiam. Azt feltétlenül megteszem. Írni fogok a jószágkormányzónak, hogy a kisházások is kapjanak termelési engedélyt és területet... Talán tehetek én is értetek valamit.

Tar István lelkendezve kiáltott.

— Ó, kérem, teljesen elegendő lesz egy levél a báró úr nevével...

A báró ezekre a szavakra mintha elszomorodott volna. A feje egészen a melléig hajolt.

— A nevem — mondotta lassan és igen mély fájdalommal. — A nevem, igen, az még most is valami...

Kínos csend következett most. Tar István búcsúzkodott is gyorsan. Dícsértessékkal és jóéjtszakáttal. Amikor az ajtóhoz ért, a báró még egyszer utána szólt.

— Majd üzenek érted, ha beszéltem a Szentimrey tisztartó úrral, az mindennap idejön hozzánk...

Most a báró gyorsan fölemelte a kártyalapokat, de kezei remegtek. A treff-ász, a cáró-király és a pikk-dáma színei összefolytak szemei előtt, úgy hogy feje fáradtan esett a karosszék támlájára. Bocsánatkérőn mosolygott.

— Nem tudom, mi van velem. Mostanában gyakran szédülök, főleg, ha valami igen foglalkoztat...

Kajdy jegyző felszusszant.

— Fene egye meg... Fene egye meg ezt a parasztot... Így elrontja az ember egyetlen vasárnapját. Nem hiába sosem szenvedtem ezt a fajtát. Mit tudálékoskodik a paraszt mire való az? Most fölizgatta magát, méltóságos uram...

A báró erre mintha megemberelte volna magát. Megemelte a paklit.

— Nem tesz semmit. Majd figyelmeztetnek, ha hibáznék a játékban.

A pap azt tanácsolta, hogy jó lesz el se kezdeni. Különben is ilyenkor még gyorsan sötétedik, bár a tavasz már közeledik...

— Legalább csak egy játszmat... — mondta a báró

és most mindannyian közelebb húzták a széket a kerek asztalkához. De egyikőjük se tudta elfeledni Tar István szavait, a tegnapesti véres verekedést. Még Kajdy jegyző is, érezték, hogy az nem volt egyszerű kocsmai verekedés. S nagyon félénken, majdnem ijedten forgatták a lapokat...

III.

Különös volt, de ezen az estén szokatlan öröm járta át Szántódy bárót, amikor végre letették a kártyát és tiszteletteljesen elköszöntek tőle partnerei, akiket tíz esztendő óta minden vasárnap délután egyforma izgalommal várt. Szégyelte ugyan magát a megkönnyebbülésért, mely elfogta abban a pillanatban, amikor a külső, meglehetősen rozsdamarta rácsajtó is becsapódott s érezhette azt a kissé fanyar, kissé keserű, de sok tekintetben fölszabadító és megnyugtató érzést: az egyedüllétet! Amilyen nehéz és kínos volt ez némelykor, amennyi fájdalmas keserűséget nyújtott feléje ebben a remetei tíz esztendőben, annyira kellett most, annyira sóvárogta és kívánta . . . Igen, most már bevallhatja, hogy teljesen örömtelenül forgatta a lapokat, amikor Tar István elment és ő együtt lehetett kis társaságával, amelyet már olyan nagyon várt egész délután. Azonban a házigazda, az úriember nem engedte szabadon ezt az örömet, nem engedte, hogy a kínos, majdnem unalmas pillanatokat éreztesse. De valahogy mégis éreznie kellett, hogy azok is csak udvariasságból maradnak nála és mindegyik külön-külön tovább folytat vitát Tar Istvánnal, Tar Istvánon keresztül a Gál Ferkókkal, tán az egész faluval . . . A jegyző fölszisszenő lélekzéséből türelmetlen, haragos káromlásokat vélt hallani, a tanító köhögéseiből kissé kárörvendő helyesléseket, ravasz és körmönfont érveket . . . Még a plébános merev zárkózottsága mögött is villámokat sejtett. Voltak pillanatok, amikor legszívesebben az asztalkára csapta volna az egész paklit, hogy egészséges, erőteljes vitatkozásba kezdjen, mely rendszerint kielégítette és elbékítette . . . De most ez a különös szomorúság, ez a fáradtság! Szinte megfélekedzik a Tar István pompás és majdnem irodalmi be-

szédéről, mellyel mindig meglepte őt ez a fiatal paraszt, meglepte és egyben megerősítette azt a szubjektív igazságát, melyet sokan rögeszmének neveztek: hogy a parasztnak csak könyv kellene, egy kis foglalkozás vele és máris elöbukkanna belőle az intelligens elme... Ez a Tar István, aki olyan sokszor tért be hozzá estenden, ez, meg Katona Vince, mind őt igazolják, az ő egyik rögeszméjét, azt, amelyért itt maradt a falu végében, beletemetkezett a falu porába és sarába, megelégedett a vasárnapi tarokkparti örömeivel és szaladni hagyta a lehetőségeket, amiket feléje kínált az élet, tíz esztendővel ezelőtt is, amikor elhagyta a bárói koronát a négyezer hold... És mégsem tud örülni ennek a Tar Istvánnak, aki pedig egyre több csodálkozást kelt benne, hiszen nemcsak olvas, de ír is... Olyan megdöbbenő és súlyos szomorúság, mely elborítja, szinte húzza, nyomja lefelé... Milyen jó volna, ha most rögtön eloltaná a lámpát és belesüppedhetne a karosszékbe, hadd száguldjanak a képek, melyek egyetlen szótól tápáskodtak fel a multnak rejtelmes kútjából... De a szomszéd szobából hallotta Angéla gyors, finom lépteit. Tudta, hogy a vacsora fog következni s csak azután maradhat teljesen egyedül. Megerősítette hát magát s csak azzal az egyetlen szóval viaskodott, amelyet Tar István a legnagyobb tisztelettel mondott: A báró úr neve... Igen, a neve, a neve, az megmaradt...

A szóból származó gondolat oly keserű volt s egészen összehúzta a torkát, úgy, hogy abban a pillanatban, amikor Angéla vacsorához hívta, éppen kitöltötte a butéliás üveg utolsó cseppjeit.

— Nem szabad innod, apuskám — ijedezett Angéla.
— Minek teszed ezt?

— Semmi! — legyintett a báró kelletlenül s magában nagyon kicsinek, értéktelennek találta magát. amiért az ilyen terhes, nyomasztó pillanatot nem képes kifejezni a szája... Pedig ez volna tán a legjobb: minden terhet, minden fájdalmat kidobni magunkból és szállani, szállani gondtalanul, üresen, fölösleges ballasztok nélkül... Azonban mindig van egy: de... Ilyen például a szeretet is. A gyengéd kímélet és az úri tapintat. Igen, az a nevet-

séges, beteges tapintat, hogy a másikat megdöbbsen-
 jük, esetleg elkeseríthetjük... Holott ez a másik lélek is
 elsősorban a saját fájalmát, a saját vívódását érzi s a
 miénket a legtöbbször kényszerű udvariasságból vagy kö-
 telességből hallgatja végig. Kíméletlennek kell hát lenni,
 magunkat kell csak látni, mindig és mindenben meg kell
 keresnünk a lelkünk nyugalmát és függetlenségét!

De mindez csak gondolat maradt, elhulló, széteső
 gondolat-sziporka, melyet oly ügyesen és annyira mara-
 déktalanul eltakartak a szemek, a homlok, a hús, a bőr
 és a vér... Angéla nem tudott meg belőlük semmit. Egye-
 dül az ösztönei súgták, hogy ezekben a pillanatokban nem
 olyan nyugodt az apja, mint egyébkor. Hogy valami jár
 benne le-föl, mint a hőmérőben a higany a temperatúra
 változása szerint... Gyors, megszokott mozdulataival föl-
 nyitotta az ablaktáblákat, hogy friss levegő jusson az el-
 használt, átfüstölt régi helyébe. Aztán besietett a dolgozó-
 vagy fogadószoba mellett meghúzódó keskeny, fülkeszerű,
 egyablakos kis hálószobába. Fölnyitotta az ágyat, meg-
 verte a párnákat. A tiszta, éles levegő átjárta a vén zugo-
 kat, a kopott, öreg bútorok között odaszaladt Angélához
 és eloszlatta azt az ijedelmet, amit akkor érzett, amikor
 apja izgatott arcát meglátta a butéliás üveg fölött. Ennek
 az izgalomnak okát csupán a beteg és öreg testben kereste
 és egy pillanatig se gondolt arra, hogy az belülről is jöhet,
 a lélekből is áradhat... Erre egyáltalán nem tudott
 Angéla gondolni, mert teljesen elfoglalta a saját lelke, a
 saját lénye. Azt hitte, tökéletesen eleget tesz gyermeki
 kötelességének azzal, hogy apja külső kényelméről, a testi
 nyugalmáról gondoskodik. Azt hitte, minden rendben lesz
 azzal, ha jól kiszellőztet, kiereszti a szivarfüstöt, a bor-
 fanyar, savanykás páráját, megveti az ágyat, aztán ide-
 hozza a szobájába a könnyű és főleg igen olcsó vacsorát,
 melyet apja rendszerint a szobájában fogyasztott el. A
 forralt tejet szemei előtt szűrte át, a lágy tojást pohárba
 töltötte, a vaját kenyérre kente. De megdöbbsent mégis,
 amikor apja csak a tejből ivott egy keveset...

— Mindíg mondom én, hogy ezek a kártyapartik nem
 tesznek neked jót — hadarta s belül a szívében mintha

ijedt kis húrok rezdültek volna meg. — Sok neked ez a szivarfüst, ha te csak felet szívsz is. Meg a bor se neked való, az orvos is mondja, hogy ezt nem szabad neked...

De jól érezte Angéla, hogy ezek csak a szavak, hiszen egy üveg bort fogyasztottak négyen, most pedig Tar István is itt volt... Erről aztán villámgyorsan eszébe jutott valami más ok.

— Meg ezek a parasztok! — kiáltott kissé hevesebben és izgatottabban — ezek csak fölizgatnak téged. De hogy mi szükséged van rájuk?!

— Mindenkinek van valami szenvedélye, fiam — mosolygott a báró. — Az egyik lóversenyez, a másik bélyeget gyűjt, a harmadik tigrisre vadászik, az ötödik kártyázik... Nekem már csak ez maradt: a paraszt.

Angéla agyát újból átjárta az a gondolat, az a szó, melyet reggel végre ki is mondott, szerencsére apja alig hallotta. Igen, ez az: rögeszme... Mondja bár apja szenvedélynek, mondja erőnek, szeretetnek: amit az ember ilyen konokul őriz, ilyen fanatikusan fejleszt magában, amihez ilyen csökönnyösen ragaszkodik, ez nem lehet más, csak rögeszme! Valaminek ennyire átadni magunkat, valamiért ilyen makacsul küszködni, érthetetlenül, végzetesen elégni: ez rögeszme. Nem, nem is lehet más: kínos és gyötrelmes mánia...

— Persze, ez a Tar István is, — pittyesztett — ez is akart tőled valamit. Aminthogy mindig csak kérni jönnek hozzád, pedig...

Itt elhallgatott Angéla. De a báró megértette a ki nem mondottat is és fanyarul mosolygott.

— Pedig hiába! Nem tudok én már adni senkinek semmit... Elmult annak az ideje! Se földem, se vagyonom, semmim, semmim... Csak jótanácsokat osztogathatok ajándékuul, hiszen nincs egyebem, csak a pusztá nevem!

Angéla arcát veresre festette a fölcsapó vérhullám s a szíve mélyét a kimondatlanok özöne. Gögösen állott föl s összeszedte a poharakat.

— Más ember ezzel a névvel új életet, új karriért csinál! Más ember vagyont szerez egy ilyen névvel, mint

a miénk! Te is tehetted volna, apám s még talán ma is tehetnéd! Egy szavadba kerül csak és képviselő lehetsz... Aztán a többi már jönne magától! Micsoda perspektívák! Micsoda lehetőségek! Ha végiggondolja az ember... Hiszen a főbíró szinte följámulotta a mandátumot a legutóbb is...

— De én nem akarom! — kapott állához védekező mozdulattal a báró. — Nem akarok egy meg nem érdemelt és készenkapott előny fényében sütkérezni... Nem akarok az őseimnek, a bárói koronának fényére hivatkozva jogokat hajszolni... Vannak ebből a fajtából elegen odafönn, ahova te kívánczol... Annyi mindent elvesztettünk, elprédáltunk hiába, idegenben; prédáljuk hát el az életet, az életünk maradékát ott, ahonnet elindultunk, ahol születtünk, ahova tartozunk...

— A faluban és a földnél! — kiáltott Angéla, mert tudta, hogy apja is ezt akarja mondani. Már annyiszor hallotta! De a hangja, a szép meleg hangja rikoltásként hatott, éles volt, mint a vád, szenvedélyes és sűrű, mint a vágy... A báró fájdalmasan összerezsent reá. Éreznie kellett Angéla lelkének és kimondatlan vágyainak vonaglásait, éreznie kellett, hogy Angéla mérhetetlenül szenved mellette e szegényes környezetben, a szegénységben, a porban és a sárban... De oly erőtlen volt, annyira csak sajátmagát érezte, hogy nem tudott volna fölkelni a székből, hogy végigsimítson ezen a lázongó fiatal teremtesen. Pedig ezek a szavak arra is rávilágítottak, hogy Angéla nem gyermek, de érző és gondolkozó ember, akit nem lehet többé becézgetésekkel elnémítani... Érezte is ezt a külön másik embert, a maga teljesen sajátos felfogásával és vérmérsékletével, de nem volt ereje megmérkőzni vele. Félt is ettől a fölfedezésétől és riadtan távortartotta magától. Félt Angéla szavaiból fölsüvöltő, tetemrehívó vádaktól, félt Angélában az idegentől, az idegen és eddig ismeretlen lénytől... Fölkelt hát és végigsimította a lány kezét, a legteljesebb nyugalommal, mintha misem történt volna kettejük között.

— Kicsit kifárasztott ez a mai délután. Ez a Tar István olyan okos, mindig meglepi az embert... De azt

hiszem, egyszerre mégis sok volt ez nekem. Sietek lefeküdni. Te is pihenj, szívem, az éjjel alig aludhattál valamit... Jó éjszakát...

— Kezét csókolom — hadarta Angéla zavartan, akadózó, fásult hangon s mélyen leszívta a föltozakodó, szinte haragos izgalmat. A halántéka azonban lüktetett, forrongott és fájt. A szája is reszketett. Arcához kapta kezeit s alig tudta visszafojtani a zokogását... Hát nem, nem lehet semmin változtatni... Itt élnek ők ketten egészen egyedül ebben a rozoga vén házban, a szűk, alacsony szobákban, egymáshoz egészen közel és mégsem találják meg az egymáshoz vezető utat. Ó, csak egyszer, egyszer jönné egy erős, bátor pillanat, amikor mindketten megmutatkozhatnának egymás előtt. Ó is csak egyszer tudná egészen fölnyitni a szívét, csak ne kellene rögtön mindent bocsánatkéréssel, elhallgatással megszakítani! Csak egyszer tudná legyűrni a szánalmat, a szeretet gyengédségét, mely mindig, mindig lakatot tesz a szájára!... És az apja is... Hogy fél ezektől! Hogy menekül előlük, milyen óvatosan siet magára zárni az ajtót! Ott áll közöttük tiltón a tapintat, a kényelmetlenség, a gyengédség, a szeretet, a kímélet és mindegyik magában hordozza tovább az égető szókat, a kínok-kínját, a mondanivalókat és panaszokat... Szerette volna kínjában megverni a falakat, melyek olyan merevek és vastagok voltak s úgy elzárták őt mindentől! Szeretett volna fölkiáltani közöttük, feke-vesztetten sírva, zokogva toporzékolni... Ó, falak, falak, ha szólni tudnátok! Ha elmondhatnátok az én perceimet itt közöttetek! Hogy mennyire egyedül vagyok és hogy utálok mindent és mindenkit itt... Ó, hiába van, hogy egy-két szobányira ott van valaki, akinek vére és hajtása vagyok! Ó, a fához inkább hozzátartozik az ága, mint a szülőhöz a gyermek!

De nem használt semmiféle tépelődés... Mert nemcsak maga körül látta a falakat, de belül, a lelkében is érezte azokat... Így tehát néhány sóhajtás után elvégezte a még ráváró esti munkáját. Szinte hálás volt néha a nagy szegénységért, mely elfoglaltságra kényszerítette. Mi lett volna belőle e nélkül? Milyen jó is, hogy el kell

rakni még a porcellánt és az ezüstöt, amit Juli letakarít ugyan, de sosem fényesít eléggé. Milyen jó, hogy gondok nehezedenek rá, meg kell beszélni a másnapi ebédet, a munkát is, mert a melegágyakat ki lehet már takarni, ha így süt a nap, mint ma... Ezeket a kristálypoharakat se lehet Zsotáné kezére bízni, remegős, öreg kezek azok csak, még az olvasót is óvatosan szemezik. Biztosan eltörnék ezeket is, mint ahogy a három utolsó kis sévresi porcellán-nippet is lesodorta egyízben, ahogy nézegette... Íme, egészen megbékült ismét, már oda is menne az apja ajtajához, hogy még egyszer bekukkantson hozzá... De bezárta az ajtót, talán a könyvei közé ült... Bement hát eztán a szobájába ő is és amikor vetkőzött, újra Szentimreyre gondolt, Szentimrey Györgyre, aki gazdatiszt volt a herceg uradalmában és már négy esztendeje napról-napra eljön hozzájuk... És ismét érezte, hogy valami forró öröm csap át testén, aztán nyomban utána valami gyűlölködő tiltakozás a lelkében... De, mert fiatal volt, huszonnégy esztendőssé mindössze, nagyon gyorsan elaludt, ahogy keskeny ágyába bújt. Félálmban ugyan még egyre viaskodott. Úgy volt, mintha egyik karját az apja, a másikat Szentimrey fogta volna. S ő mindegyiket szerette és mégis, mindegyiktől elkíváncozott...

... Szántódy Miklós azonban még nagyon sokáig jutott el ideig... Ahogy Angéla türelmetlen léptei elcsöndesedtek és végül a keskeny ágy nyikorgását is áthallotta az alacsony, rosszulzáródó ajtón keresztül, néhányszor végigsétált a szobában. De mivel bot nélkül nem sokáig bírta magát egyenesen tartani, azonkívül a padló is ádázul nyikorgott, megállt a hálófülke előtt. Fáradt és törődött teste a pihenést kívánta, az alvást sürgette volna e szokottnál jóval izgalmasabb délután és Angélával való beszélgetése után. Azonban a lelke, Szántódy Miklós báró makacs és hajthatatlan lelke az íróasztalhoz kormányozta rossz lábait az ágy helyett! A náddal bevont, széles, kényelmes karosszékekben hosszan nyult el és kinyújtotta lábait a magas, fiókos íróasztal alatt. Hosszú pillanatokig a körülötte meredő falakat nézte, akárcsak az előbb Angéla. De ő másként nézte, szeretettel nézte és arra kel-

lett e szemlélődés között gondolnia, hogy ez is ősi ház, megroggyanó ugyan, szegényes ugyan, de századokat látott, akár az a kastély, melyet elveszítettek. Állítólag a török hódoltság korában épült, de erre nincsenek adatai, mert a levéltárat fölégette egyízben Patkó Bandi... Legfelül a tetején még nád volt, melyet ő szedetett le, amikor ideköltöztek tíz évvel ezelőtt. Ámbár ez a nád nem jelentett volna semmit, hiszen Zalában, a Balatonhoz közel épült falvakban egy Kerkápoly-házat, Zala megye vicispánjának házát látta náddal fedetten... Igen, arrafelé is épültek ilyen vastagfalú, ámbitusos, alacsony szobájú lakóházak, melyekből sűrű penész- és dohányillat szállongott. Emlékezett, mennyire megdöbbsent, amikor tíz évvel ezelőtt dunántúli körútjában, Balatonmenti szemlélődésében ezt először vette észre. A náddal fedett nagy nemesi kúriák! Szélesek, alacsonyak, szinte mintha aludnának a nagy gyepes udvar közepén. És az istállók milyen tágasak, várkastélyba is beillők. Látnivaló volt, hogy az állat, a ló, a gazdaság mindig a legfontosabb volt, csak azután következett az ember... Akár most a parasztoknál.

Nem akarta ezt a V-betűt megcsinálni most Szántódy báró, mert úgy érezte, hogy ezekben az órákban saját magával kell foglalkoznia és nem szabad kitérni abba a világba, melyet ugyanolyan szeretettel istápolott magában, akár a Tar István fajtáját. És mégis!... Kezei az íróasztalán rakosgattak. Régi, sárga papírok heverték itt, vadászati, borászati szaklapok, földrajzi és irodalmi folyóiratok, lexikonok és történelmi jegyzetek. A Balatonpart rossz anizsjai egy csomóban. Tihany, Badacsony, Pannonalma, Füred látképei, bazaltdarabok és egy fényesre csiszolt kőbalta a badacsonyi bazaltbányából, kecskekörmök a tihanyi partról, egy száraz rózsaaág a Szegedyházból, arról a hatalmas rózsatoról, melyet állítólag a Kesergő és Boldog szerelem Rózája ültetett, egy kicsiny kavics a badacsonyi Kisfaludy-ház udvarából. Különös, idegennek szürke, de neki színes szép emlékek, melyek fényképei lehetnek az ő másik rögeszméjének... Itt ott kéziratredékek, megkezdett ívpapírok, ceruzával aláhúzott sorokkal. Egész köteg megpontosított jegy-

zet: egy régóta készülő nagy munka darabjai, melyet csak össze kell ragasztani. Egy kis erővel...

Szántódy sóhajtott mikor végigpillantott rajtuk, aztán tehetetlenül fölemelte a fényes fekete kőbaltát az egyik iratcsomóról. Gyöngéden végigsimította a lapokat és pirulva, szinte szerelmesen nézte a reszketeg, olvashatatlanak látszó sorokat. Aztán egyszerre valami láz futott végig a hátában, dideregni kezdett s gyorsan mintha valaki vagy valami parancsolta volna, fölemelte a sárgacsontkeretes pápaszemet s olvasni kezdett.

„A középkori krónikásének írja: Virágoskert vala hajdan Pannónia... Vajjon véletlen, hogy ezt írja? Vajjon nem így van-e ez, ha egy kissé mélyebben szemlélődünk, ha úgynevezett oknyomozó szemmel nézzük a mi szűkebb pátriánkat? Toscánia, Provence, Andaluzia jutnak eszembe, a tiszta költészet fészkei tündökölnék előtttem, valahányszor végigvillanik előttem az én szülőföldem Budától Pozsonyig, Soprontól Pécsig, Kaposvártól Szombathelyig, Fehérvártól Keszthelyig... Sokat hangoztatják, emlegetik az utóbbi időkben Erdélyt s az erdélyi lelket! Valószínűleg azért, mert van... De ha ez van, akkor mi is vagyunk, akkor a Dunántúlnak, hajdani Pannóniánknak mely „virágoskertnek“ neveztetett, is megvan az a joga, hogy beszéltesen magáról, hiszen éppen olyan kereken elhatárolt földdarab, akár Erdély, s akkor dunántúli lélek is van. De erről vajmi keveset hallani. Pedig mennyi színt látunk, ha egy kissé fölemeljük a fátylat, melyet senki se bontogatott! Ha elgondoljuk, hogy ez az a vidék, ahol az első monostorokat építették, ez az a vidék, ahol először koronáztak magyar királyt, ahol először emeltek dómokat és városokat, ahol az Árpádok uralkodtak és királyi palotát emelve kormányoztak, ahol először alakult meg a nyugati államokhoz hasonlitos alkotmányos államforma, micsoda távlatok nyílnak szemeink előtt! Ez az a vidék, mely az országban Kelet és Nyugat között őrlődik és népe keleti sóvárgástól fűtött és nyugati fejlődésre vágyakozó... Vajjon véletlen-e, hogy itt pusztult el az utolsó pogány vezér, Koppány? Vajjon véletlen-e, hogy Róbert Károly és Hunyadi János

itt verte le az oligarchákat, itt ütöttek szét a lázongókon és forrongókon, bele kényszerítve őket egy tisztább, maradandóbb, alkotóbb lelkiségbe? Nem, nem véletlen mindez, hanem adottság, rendeltetés, a táj és vidék pszichéjéből eredő törvényszerűség. Itt nincsenek hegykolosszusok, sötét szakadékok, meredek sziklafalak, örvények, sebes járású folyók, melyek az elégületlenségtől, véres tragédiák árnyékaitól hemzseggő Erdélyt annyira jellegzetessé teszik. Nem, ez a vidék nem adott lázongó hősokeket, dacos népvézereket, nem adott Hunyadiakat, Rákócziakat, Bethleneket, Csákyakat, Kontokat és Dózsákat... A Dunántúl szelíd halmai, virágos mezői, lágyan hullámzó síkságai, apró völgyei a regékbe illő kúpus hegyek között, a Balatonvidék kiégett vulkánjai, a veszprémi, győri, somogyi, baranyai hegyek és mezők az álmok világát, a költészetet hordozzák... Ezért van, hogy itt születtek a nagy romantikusok: Himffy és Jókai... Nem, itt nem születhettek Eötvösök, Kemény Zsigmondok!... A Kisfaludyak, Cholnoki Viktorok, Deák Ferenczek, Rákosiak földjén nyugalomba és békeességbe érnek a világ legzordabb dolgai, a legsúlyosabb emberi problémái. Ez nem a lázongás és a forrongás, hanem a megértés és csöndes munkálkodás földje... Olyan a dunántúli lélek, mint jellegzetes fája: az ezüstnyárfa... Azok se bírják el a szeles, magas hegyvidékek klímáját, mert vékony, hajlékony ágaik összetöredeznek a gyakori viharoktól. Nem, innét senki sem lehet forradalmi hős. Két nagy példa van erre: Széchenyi István és nagyatádi Szabó István. Pedig az utóbbi új Dózsaként indult, fölverte az egész ország nyugalalmát és új irányt szabott politikának és társadalmi munkának is. És mégis! Ő is ezüstnyárfa volt! Ő is ingatag volt, nem tudta végigcsinálni azt, amire készült... Nem tudta, mert lelke nem sugalmazta ezt. A lelke... a lelke bizony ott járt a somogyi füstös tanyák körül, haza-haza szaladt egy-egy szüret, de egy-egy keresztelő kedvéért és csöndesen kiballagott a szőlőkbe poharazni, szemlélődni, elmélázva nézni a somogyi rónát, a híres latifundiumok határait, melyek késként vágta a szívébe... Órá azért hivatkozom, mert

ő a legfrissebb példám, útját mindannyian láttuk és figyelhettük. De kevesen tudják úgy mint én, hogy ő is ezüstnyárfa volt: azért nem lehetett Dózsa, mert a dunántúli lélek szemérmessége, szemlélődő vágya, derűje, szelídsége, csöndessége, meg egy kissé az ingatagsága, kelet-nyugati világok által megteremtett hangulatváltozásai lefogták és megmarkolták benne a forradalmárt. Nem, a Dunának nem a forrongás a feladata, hanem az építő munka. Sokan talán azt mondják, hogy ezt a közeli germán néphatárok, a germanizált dunántúli emberfajta adta örökségül... Én azt mondom, hogy a táj, Dunántúl maga, hiszen különben a középkori krónika se énekelhette volna, hogy *Virágoskert* vala...“

A megszakadt betűsorok mintha megfényesítették volna Szántódy Miklós homlokát. Igaz, ezek a szavak az övéi voltak, az ő gondolatainak tanui, az ő hitvallása: az ő másik rögeszméje... Arra nem is gondolhatott, hogy mindezt valaha be fogja fejezni, hiszen biográfiának indult, itt a baloldali fiókokban ott vannak a különböző felvételek, a tengernyi jegyzet... De egészen különös mámort és erőt érzett tagjaiban, ahogy újra és újra olvasni kezdte. Szinte megfeledkezett arról a kínos szomorúságról és zavarról, mely idehozta ma este az íróasztalához... No lám, lám — gondolta megkönnyebbülten, hosszú föllélekzéssel. — Hát mégis van valamim a nevemen kívül is! Nem dominium, nem rang, nem hitbizomány. Valami más, valami édesebb és súlyosabb. Talentumnak, tehetségnek se lehet nevezni, hisz hetvenhez közel aligha ébredhet föl az alkotó erő az emberi lélekben... Az egész csak valami áldott adottság, valami kényszerítő hajlam, mely olyan, mint a gyöngykagyló, kitermeli önmagát s ha másnak nem is jelent semmit, őt magát mégis örömmel tölti el... Eszébe jutott egészen hirtelen, hogy Angéla a képviselőséget emlegette és a karriért, melyet egy szántói és kopányi Szántódy Miklósnak könnyen meg lehetett volna futni, ha tíz esztendővel ezelőtt, amikor a háború végétével fölmondták a moratóriumot és elárverezték a négyezer holdat, a barokk kastélyt és minden értéktárgyukat, mert az apjának valaha szerencsétlen gazdasági ügyei,

neki pedig még szerencsétlenebb és költségesebb passziói voltak: mindenütt jól érezte magát, csak Szántódon nem és a Távolvelet utolsó kulija is jobban érdekelte, mint most a balatoni kecskeköröm... Igen, Angélának teljesen igaza van: ezzel a névvel ma biztosan miniszter lenne, annál is inkább, mert még nem tartunk ott demokrácia dolgában, hogy a tehetséget előbbre helyezzük a hétéágú koronánál... Meg talán tudott volna valami érdemeset is végezni, valami méltót is talán. De persze, hiszen itt van, ezeken a papirokon van a saját ítélete is: az, amiről nemesak Angéla, de majdnem ő is elfeledkezett! Az, hogy ő is dunántúli lélek... Igen, ez most már egészen világos, hogy ezért rekedt meg itt, Szántódon, a negyven hold földön a jószágkormányzói házban, melyet Angéla a vén Zsotánéval, Julival tart rendben a kerttel együtt. Mert hiszen tíz esztendővel ezelőtt mindössze ötvenöt éves ember volt s ez a férfi igazi alkotó, teremtő kora. Angélának csak abban nincs igaza, hogy ő szereplésre teremtett egyéniség. Ez nem igaz. Hisz akkor ifjúságában bizonyára kereste volna ezeket az alkalmakat és nem utazott volna majdnem évtizedeken keresztül magányosan, merő hajlamból...

Szántódy bárót ezek a fölfedezések vidámmá tették. Egészen elfeledkezett arról a keserúségről, melyet akkor érzett, amikor Tar István ráemlékeztette arra, hogy nincs egyebe, csak a neve. Már nem érezte többé azt a súlyos nyomást és szomorúságot a szíve körül. Inkább örült, nagyon örült. Mert ez bástya volt, menedékhely, ahova mindig vissza lehet térni, amire hivatkozni lehet maga és mások előtt is. Elhatározta, hogy legközelebb mindezekről beszélni fog Angélával. Bár valami tétova bizonytalanságot érzett erre a gondolatra. Mintha azt súgta volna valami, hogy soha, soha nem tudja ezt a beszélgetést elkezdni. De mindenesetre elhatározta magát rá és most olyan jó volt ebben az elhatározásban s melegeben sütkérezni! Az akaratalansága, a megadó nyugalma olyan jól megfértek alatta!

Petróleumlámpájának lángja ekkor már igen halványan világított. Mint egy fáradt pillangó, libegett, röp-

ködött fölfelé a láng, de már közeledett a kihúnyás felé. Szántódy összehúzta szemeit: látta, hogy rövidesen vége lesz a világosságnak. Erre gyorsan följegyezte a mappa szélére, hogy reggel levél menjen a hercegi jószágkormányszákhoz a Gál Ferkók miatt... Aztán a Bada-csonyból hozott kőbaltát visszafektette a kéziratlapokra és fölkelt. Csontjai között csikorogtak az inak. Pedáns, óvatos mozdulattal levette pápaszemét, megmosta kezeit, aztán ásítózva, köhögve, fáradtan bevonult a hálófülkébe. Szemei előtt hol a dunántúli tájak, hol kedvence fái: az ezüstnyárfák, hol Angéla, Tar István, Szentirmay arca villant meg. De volt úgy is, hogy Kajdy György zsírosan fénylő pufók képe, vagy a Gál Ferkó nyugtalanságtól égő, ellenséges tekintetű, keserűfényű ara állott előtte. Végül is ahogy Angélánál az ifjú test jussa, úgy nála a fáradtság győzött és csöndesen elaludt.

IV.

Könnyű, majdnem tavaszias szellő játszadozott a világoskékre tisztult égbolt alatt, amikor Angéla csütörtök délután a postára indult. Ez az út és ez a nap olyan volt az ő számára, mint az apjának a vasárnap délutáni tarokk. Ez volt mindene: szórakozás és öröm, szenzáció és újság ingere ebben a tíz esztendőben... Ez volt az egyetlen valami, ami bizonyos izgalmat nyújtott, amire várakozott, amire rápazarolhatta azt a sűrű, belső feszültséget, melyben emésztődött. Ezen a napon érkeztek meg a fővárosi képeslapok és folyóiratok és a *Die Dame* színes, tarka, albumszerű füzete... Ez volt az a nap, amikor a távoli, nagyon távoli nagyvilággal összeköttetésbe került néhány órára, amíg csillogó szemekkel, lázas, lüktető halántékkal magába falta a betűket és szívta azt a fanyar és kesernyés nyomdászagot s azt a különös, kábító varázslatot, melyet a tarka, hipermodern vonalú felvételek, rajzok, mélynyomású fényképek, hírek, pletykák és elbeszélések árasztottak. A csütörtöki postautat oda nem adta volna semmiért és nem volt olyan vihar vagy hőség, amikor meg ne előzte volna Bócza Petit, a hivatalos postást, aki rendszerint harangozástáján került meg a küldeményekkel... Ez volt az a nap, amikor Angéla végigment a hosszú, poros utcán s magának is, másoknak is örömet szerzett ezzel.

A falu ugyan sosem érdekelte őt s a házakat is olyan messzinek látta, akár az égboltot. Éppen hogy beleszöktek a szemébe, akár a fák, meglátta őket, de sosem nézte, sosem figyelte és sosem engedte meg, hogy alámerüljenek

a lelkébe. Házukhoz közel, a falu alsó, azaz Szegény-során haladt át. Itt a kisházások, az alig három-, ötholdások laktak, akik a hercegi uradalmak kivénhedt zselléreiből s azoknak olyan ivadékaiból tellett ki, akik megunták a cselédeskedést és a maguk lábán akartak járni, maguknak akartak dolgozni... Ezeknek bizony alig van egyebük a vályogból-sárból tapasztott, zsuppal fedett fecskéfészekként ható, háznak keresztelt vityillóiknál, melyben legfeljebb egy keskeny szoba és egy még keskenyebb konyha volt. A házak udvarra bámuló, majdnem bután meredő ablakai nagyon óvatosan voltak kitámasztva, holott a nap tavasziasan sütött. Mintha attól féltek volna, hogy a levegő valami végzetes veszedelem s jobb ha kívül marad! Azonban kívül még csak megjárja az ilyen házacskák. De bent! Nehéz rántott levesek, sült hagymák, gánicák és hatnapos káposzták szaga... Angéla a félig kitárt ablakocskákon keresztül is megérezte és kétségbeesett fintorral fordult félre. Mintha arcul ütötték volna ezek a nehézkes szagok, melyet olyan óvatosan engedtek kifelé, mert még tűz volt a kemencetűzhelyben. De hiába fordította el az arcát, a trágyalé, mely szabadon folyt a kis házak között, már rögtön jelentkezett... Nem, igazán nem tehetett róla Angéla, hogy undorral tudott csak átmenni a falun! Ó, hogy is lehet itt élni, milyen szörnyű átok ez itt ebben a piszokban, ennyi szenny és butaság között? Hogy is lehet, hogy még ma is ilyen vaksi, alacsony, alig tápászkodó házakat építenek, holott az országutakon autók száguldanak és fölöttük repülőgép kering! És mi az a bolond szenvedély, ami az apját ennyire vakká teszi és folyton azt mondatja vele, hogy a falu szép és fölemelő! Hát nem látja, nem látná, hogy mi van itt? Hogy a legszörnyűbb ázsiai állapotok ezek az álmosan bóbiskoló zsuppfedeles, apróablakos házak, melyeket talán csak nagy ünnepeken takarítanak rendesen? Mit is tud annyit beszélni az apja a parasztokról, amikor azok egészen jól megvannak ebben a fásult igénytelenségben és semmi se mozdul bennük, semmi ami fejlődésre mutatna. Hát nem látja az apja, hogy egészen jól megvannak ezek így: szellőzetlenül, piszkosan, trágyalé között!

Hiszen a tisztaság csak nem kerülne pénzbe, legfeljebb fáradságba!

Angéla mindig úgy szaladt át ezek között a házak között, mintha kergették volna. Itt érték rendszerint azok a kémlelő, keserű és haragvó pillantások, melyek nyilván a jószabású kabátjának, könnyű cipőjének, finom arcának és a körülötte szállongó úri illatnak szólottak. Ám bár ahol gyermek akadt, azok rendszerint énekelve köszöntötték és mosolyogva néztek rá. Csak az asszonyok, a lompos, egész télen egyetlen szoknyában járó, szidalmaktól és durva ölelésektől agyonnyomorított asszonyok nézték kajánul, gyűlölködve... Most mégis körülnézett, mert erre lakott az a Gál Ferkó is, aki fölforgatta a falu csendjét és egy kissé az övékét is... Nem kellett sokáig keresgélnie: hallotta azt a gyűlölködő, sűrű hangot már messziről. Éktelen káromkodásokat küldött az Úristen felé a családja meg valami Julcsa tehén miatt... Az alacsony házak mintha még kisebbek lettek volna ettől az iszonyatos hangtól. Gál Ferkó éppen az udvaron állott és valami kocsilöcsön faragott. A löcs untalan a földre zuhant, akkor az asszony, aki sovány volt és szárazon köhögött, mindig védekezően hátraugrott, mintha azt várta volna, hogy a löcs majd az ő fejének fog esni egyszer... Angéla tudta, hogy ő semmiről sem tehet, mégis szégyenkezve sietett el a ház előtt. Amikor már elhagyta a Szegény-, avagy a parasztok szerint a „Kúduš“-véget, egy szörnyű káromkodás szállott utána kíséretül.

— Az urak láj sose tudnak ujan kodisok lenni, mint mink. Apám az apjánál vót zsellér oztán ük még mindig címeres házba laknak, fínom ruhába járnak... Azt a...

Sietett, nagyon sietett hát Angéla és belül vonaglott minden cseppnyi önérzete. Egy kissé fellélekzett, amikor a gazdaházak közé jutott. Ezek piros cseréppel voltak fedve, magosak, szélesek, kőből épültek. Apja ugyan azt mondta, hogy majdnem valamennyi a háború utáni években épült fel így, azelőtt mind olyanok voltak, mint a Gál Ferkóék fertálya... Ez nem volt fontos. Fontos volt, hogy megvoltak, hogy jólesett körülnézni köztük.

A házak előtt szép kertek, kis szőlőlugasok, látszik a virágok helye is. S bár az ablakok itt is félig vannak csak nyitva, a firhang mögött virágok zöldelnek... Igaz az is, hogy életmódban, sőt még étkezésben sincs sok különbség a gazdag és szegény paraszt között. A gyerekek itt is hagymát és babos kenyeret esznek, piszkoskőrműek, legfeljebb a ruhájuk nem olyan foltos mint amazoké ott lent. Ők is gánicán, kajdinán, sült hagymán élnek, csak valamivel több szalonnát és húst esznek, mint a Gál Ferkók. Aztán ezek is, habár van némelyiknek három szobája is, mégis egyben húzódnak össze, ott hálnak, ott étkeznek valamennyien. De volt valamijük, amivel senki a világon nem vehette volna föl a versenyt s ez a gög! Ennél feneketlenebbet, félelmetesebbet a világ egyetlen társadalmi osztálya se érezhet, mint egy négyfertilityos parasztgazda! Nagyobb mágnásnak és királynak tartja ő magát a koronásoknál!

Angéla annak dacára, hogy itt szívesebben járt, mert a házak előtt kövezet is volt, mégis sokkal jobban sietett, mint Gál Ferkóék felé. Mert ha ott gyűlöltek, de itt lenézték, egész bizonyos, hogy lenézték! Hát hogyne, amikor valakire a négyezer hold földből csak negyven maradt, kevesebb a fertilityosok vagyónánál! S éppen ezért, mert ezt érezte Angéla, itt mindig fölkapta a fejét olyan magasra, hogy az Adjonistenekre csak nagyon röviden és leereszkedően lehetett biccenteni. Az asszonyokat azonban így se igen tudta elkerülni. Azok, ha az udvaron álltak, megtörölték kezüket a köténybe és odaédesedtek a kerítéshez, hogy szemtől-szembe nézzék, mert hiszen „ojjan az orcája akár a tej és rózsza, fösteni se lehetne szöbbet.“ Olyan szívesen beszélgetnének vele, főleg elkérdeznék, hogy mit csinál az arcával, nekik is van fehérítőjük meg pirosítójuk, mégse ilyen az sose... De ezt Angéla sosem engedi, nem lehet őt megszólítani, csak nézni lehet utána, most is, mint kislány korában, amikor négy fekete ló húzta a kocsiját... „Pedig ami vót, vót régön emút, mos már csak kódisbárók ezök, mit is kényesködik, mint a páva! Na! Nincs is neki több ruhája, csak ez a kettő-három és kapál ü is kerbe a fogatlan Julival...“

Nem, Angéla sohasem látta vonzónak a falut. Még ha voltak is derűs, kedves órák, amelyekben a szívéig érhetett volna a mindenütt jelenvaló, megtalálható vonzó báj és szépség, Angéla keményen elzárta lelkét és önkéntelen érdeklődését. Nem akarta, sehogyse akarta, hogy kedves legyen számára ez a világ, hogy valamiképpen is érdemesnek és elviselhetőnek tudja találni az itteni életet. Ha a kis kertekből törökszegfűk, rezedák, zsályák, fodormenták, violák és törpe fehér rózsák illatát hozta feléje a szél, ha a szemén keresztül akart beleszökni szívébe a falu gyönyörű bája, a galambdúcos udvarok, a színes mezei bokrétafény virító ünneplő gyerekek és asszonyok, a fekete ruhás csizmás férfiak, akik valamennyien oly szépek voltak, mintha Lotz Károly, vagy Székely Bertalan freskóiból léptek volna elő, megrezdült ugyan Angéla szíve s fel is csillantak a szemei, de nyomban utána a sárra gondolt, mely télen és ősszel, a porra, mely nyáron elrútított mindent, a trágyalére, mely átfolyt az utcán az árokpartig, a szörnyű utakra, melyeken végigdöcögött vele néha a sárga eséza... Nem, nem akarta, hogy bármiképpen megejttesse a falu, hogy magához húzza mindörökre a belőle áradó tunya szépségekkel, a mozdulatlan csenddel. Ő inkább gyűlölni, gyűlölni akarta ezt a környezetet, olyan erősen gyűlölni, hogy egyszerre végre el tudjon belőle szakadni. Ő, csak menni innét, csak szállani akár a madarak, minél messzebb, oda, ahonnan ezek a csütörtöki lapok érkeznek! Milyen jó, hogy legalább ez az egyetlen nap és egyetlen öröm megmaradt számára, hiszen különben már nem is tudna semmit elviselni! Milyen jó ez, ha álmom és vágyom is csupán...

Ezek a gondolatok oly frissé tették lépteit, hogy már elérte a Szentháromság-szobrot, mely a falu közepén állott rézsut a postával, az összes középületekkel: mint az iskola, községháza, orvos és gyógyszerész háza, azonkívül Nussbaum Mártonnak a fűszeresnek, nagyvágónak és kocsmárosnak hatalmas sárga kőháza gesztenyefák mögé bujtatva, úgy hogy a cégér alig látszott belőle nyaranta, csak az öles sörplakátok jelezték, hogy

milyen nevezetes és fontos épület ez. Itt volt a Polgári Olvasókör, ahol Angéla is táncolt már... Angéla, amennyire lehetett, elfordította a fejét az épülettől, mert emlékezni se szeretett ezekre a mulatságokra. De Nussbaum a tavasziasan meleg napon sütkérezett, hosszú meggyfapipáját messzire tartva széles pocakjától, alázatosan hajlongott.

— Kezeit csókolom, méltóságos bárónő... Ha szabad egy szóra...

Angéla fogai összekocantak a haragtól, de megállt. Ez a kérdés majdnem minden csütörtökön elhangzott és ő egyszer se tudta megállni, hogy végig ne hallgassa Nussbaumot, aki rendszerint az új csemegéket ajánlotta Angéla figyelmébe.

— Nos — kérdezte, hogy mielőbb túl essék az eszmecserén. — Mit kapott Nussbaum úr?

— He-he — pattintott az és végigtörölte a homlokát, mert verítékezett az izgalomtól, hogy a bárónóval szótválthat. — Pompás olivaolajom, szardellám, mustárom, szerecsendióm érkezik a napokban a tavaszi szezonra. Ha megengedi, hogy bejelentsem.

— Köszönöm, — bólintott Angéla s már indult is tovább — majd fölküldöm Zsotánét a napokban.

Nussbaum erre hirtelen beiramodott a boltba és egy kristályüveggel, mely mézcukorral volt tele, utána szaladt. Ez is a programhoz tartozott és Angéla nem merte visszautasítani, pedig érezte az üvegről állandóan szállongó ecet, kénpor, petróleum szagát, azt a furcsa szagot, mely falusi boltokat olyan jellegzetessé tesz, hogy még a szardiniásdobozba is behúzódik... Most aztán egy stációval továbbjutott Angéla.

Az iskolaház előtt sem tudott végigmenni a nélkül, hogy Pacséry tanítóné, egy sovány, szerény asszonyka föl ne nyissa az ablaktáblákat. Most is így volt.

— A postára, kis méltósága? Persze, hiszen csütörtök van, jönnek a lapok! Hogy van a kedves papája, a méltóságos báró úr? És mit tetszik szólni, milyen szép időnk van? Ha így tart, már a jövő héten zöldborsót

vethetünk. Ó, tudom, hogy kegyed nagy művész a kertben! De olyan pompás helyen lehet is produkálni. Tetszik tudni, nálunk a javadalmazással jár, hogy a parasztok a kertet fölszántásák, de mindig akkor csinálják meg, amikor már az ő munkájukat bevégezték, szóval legutoljára, így mindig lekések a veteményezéssel... Még szerencsém, hogy az udvarból magam elkerítettem egy darabot és oda kis zöldségfélét, borsót, spenótot tehetek ki korábban is... Ó, kérem, én nagyon szeretem a kerti munkát, kell is, hogy az ember valamivel elfoglalja magát. Szegény Laci, az örökösen a könyveket bujja, szórakozásra nem telik. Így hát a kert...

Angéla mindezt a legkedvesebb és legfigyelmesebb mosollyal hallgatta végig. Néha egy-egy igent, perszét mond, bólint, de belül sírni és tombolni szeretne. Hát meddig tart ez még így? Most még hátra van a gyógyszer-tár, ahonnét a patikusné divattudósításokkal, aztán az orvosné, aki érdekes pletykákkal fogja traktálni. S ők ketten a magasabb társadalmi osztály kiváltságaként tegezik is őt, sőt nagyon is meghangsúlyozzák ezt a kicsi szócskát: Édesem, drágám, de milyen szép vagy ma! Aztán a községháza előtt a kövér Kajdyné a sütemény-és peccenyereceptekkel... Végül pedig a posta, ahol Gruzling Leopoldina és a Galgóczy-kisasszonyok bókolgatnak neki... Nos és persze, a tanítókisasszony is a gobelinmintákkal s az új kottákkal! De mindez írva volt és Angélának végig kellett szenvednie a csütörtöki útja alatt. S valóban, már meglibbentek a sárgás vagy fehér horgolt csipkefüggönyök, a recemintákkal díszített gyönyörű porfogók és előbb a patikusné dugta ki hervadt-szőke, agyonkrémezett, puderezett, szeplős arcát.

— Ó, drágám, drága Angélám, még nem tudtam leszaladni hozzád, hogy megköszönjem neked a legutolsó Die Damét, remekül sikerült belőle az új tavaszi toalettem, pedig alakítás az egész. Most majd még csak egy angol kosztümöt csináltatok Tamásiba és kész... És te, szívem? Hogy még nem tudod? Ja, Istenem, ha valaki ilyen szép és fiatal mint te vagy, drágám, akkor meg-

engedheti magának azt is, hogy nem csináltat új tavaszi toaletteket. De az én koromban!

Ezt ugyan azért mondta, hogy Angéla hevesen tiltakozzék. De Angéla nem tiltakozott, ellenben könnyedén biccentett és a posta felé igyekezett. Erre a patikusné elvörösödött. Látszott, hogy meg van sértve. Angéla szinte a gondolatait is látta, a gondolatait és szavait: „Mit húzza fel az orrát! Azért mert bárókisasszony? Nagyszerű! Három évig jár egy ruhában“ ...

Az orvosné szintén várt rá. Hamiskásan hunyorított.

— Gyere, aranyom, nagyszerű pletykát tudok. Te, hogy ez a Mucika, a tanítónő, milyen peches teremtés! Tudod, úgy-e, hogy a szálkai osztálytanító udvarolt neki már három esztendeje és most képzeld, drágám, képzeld, elvesz egy gazdag szálkai parasztlányt... Hát mit szólsz? Mit szólsz ezekhez a parasztokhoz!

Angéla tehetetlenül megrántotta a vállát. Ő nem szólt semmihez semmit. Csak éppen mindent meghallgatott... Pedig a parasztok; azokról ő is tudhatott egyet-mást, hiszen bejáratosak voltak az apjához. Most Tar István jött ki a postáról, karja alatt egy csomó újsággal. Elvörösödött az arca, amikor odaköszönt Angélának. Az orvosnének szinte kapóra jött a férfi megjelenése.

— Hát látod, szívem? Hát mit szólsz? Nem mondtam neked? Tar Pista is újságba ir, mint a Katona Vince csinálta egyszer! És milyen úri benyomást kelt! Nézd csak. Ki tudja, mire viszi még! A mai időkben semmit se lehet előre tudni. Lám, az a nagyatádi Szabó is miniszter lett, aztán az én apámhoz napszámba járt Csokonyán... Azt hiszem jó lesz vele jóba lenni! De hozzátok gyakran jár, úgy-e? Hallottam Kajdynétól, hogy vasárnap is ott volt és a báró úr milyen szíves volt hozzá! Ő egy olyan drága ember! Hiába, meglátszik, ki az igazi úr...

— Apához sokan járnak a gazdák közül — mondta Angéla hűvösen és még mindig nézett Tar István magas, szinte elegánstartású alakja után... Igen, azt érezte,

hogy ez nem olyan, mint a többi. Azt is érezte, hogy ki tud emelkedni társai közül és ezért valami irigységféle szállotta meg... Most aztán, ahogy a községházán, a jegyzői lak ablakai kezdtek nyikorogni, nem bírta tovább mosollyal s elszántan a posta felé indult és nagyon röviden köszönt el az orvosnétól, úgy hogy abban benne maradt a pletyka érdekesebbik fele: a tamási főbíróné-ról, meg a szép, fiatal káplánról... Félszemmel azonban Kajdyné felé nézett, aki értelmetlenül, csodálkozva és sértődötten bámult Angéla után. Látszott, hogy ez még nem igen fordult elő, hogy Angéla őt kihagyja a sorból, holott itt tartogatja kezében azt az őzpecsenye-pácot, amit a múlt héten említett Angélának... Mit nagyzol ez a koldusbárónő?! Örökösen lágytojást meg tejet esznek, alig van náluk rendes húsétel. Nagyszerű...

A postán azonban újabb társaság várt Angélára: a Galgóczy-kisasszonyok ültek Gruzling Leopoldinánál, azaz népszerű nevén Poldi kisasszonynál... A Galgóczy-kisasszonyok egykorúak voltak Poldi kisasszonnal, egy kis birtokon gazdálkodtak már húsz esztendeje, hogy apjuk meghalt. Zalából származtak ide s Angéla apja sokszor beszélgetett velük, mert rengeteg régi könyvük volt a padláson, amit még zalai kúriájukból hoztak magukkal. A kisebbik, a kövérebb, Minka, zongorázni szeretett és nyári estéken igen mély érzéssel dalolta, hogy „Tihanynak ríjjadó leánya...”, Tinka ellenben szigorú volt, sovány és száraz és csak befőttekről, ugorkaeltevésről, szőlőművelésről szeretett beszélni. Most diópálinkát és édes süteményt ettek Poldi kisasszonynál, a szűk, poros irodahelyiségben, melynek léckerítése előtt hatalmas, pappendekliből vágott tábla függött ökölnyi betűkkel: *Idегeneknek tilos a bemenet!* ... Bár valami igen érdekes beszélgetésbe voltak elmerülve, Angélat mégis boldog, átszellemült mosollyal üdvözölték, amikor be-köszönt. Önkénytelenül fölállottak, elpirultak, amikor Poldi kisasszony mézédés hangon tessékelte Angélat.

— Parancsoljon, parancsoljon beljebb fáradni, drága kis méltóságánk...

Angélának kimondhatatlanul fájt ez a megszólítás, ez a félig bizalmaskodó, félig kedélyeskedő hang, amelylyel ki szokták mondani, hogy úgy érezte, mintha hamis ékszerszöveget akart volna rá, melynek semmi fénye, semmi értéke... Ezt is apjának köszönheti: ha elmentek volna innét, ahol a leszegényedésüket az utolsó vályogvető cigány is tudja, nem lett volna benne semmi különösebb tragikum, hiszen hányan mentek tönkre az utolsó esztendőkből, annyi a szegény mágnás, hogy Dunát lehetne velük berekeszteni. De itt! Itt mégse lett volna szabad megmaradniok, prédául esniök kárörömnek, kedveskedésnek. Nem lett volna szabad félszeg és kelletlen helyzetbe hozniok saját magukat. Az apja ugyan más, ő a báró úr most is bár mindenkivel egyformán kedélyes és szíves. De ő! Ó, aki társaséletre kényszerült a faluban! Ó igenis nagyon érezte azt az ingatag helyzetet, melybe került. De erősnek kellett lennie, nagyon erősnek, ez volt az egyetlen fegyvere... A tőle telhető legnagyobb udvariassággal hajolt meg a kisasszonyok előtt, érdeklődött az egészségről, közérzetről, aztán a lapjait kérte, mintha nem vette volna észre a megtöltött és eléje tartott likőrös poharat és a süteményes tálat.

Poldi kisasszony gyorsan a rekeszhez nyult, melyben Szántódyék postája szokott lenni.

— Mind megérkeztek!... Most lesz megint olvasni való egész hétre... Ó, hiszen erre falun olyan nagy szükség van...

— Igen, — mondta Angéla bizonytalanul — bár most már majd tavaszodik és ez olyan szép.

— Bizony, — kaptak a szón a Galgóczy-kisasszonyok csodálatos fürgeséggel — a mi vidékünkön meg pláne. Amikor minden olyan virágos... Tetszik szeretni a meggyfavirágot?

— Igen — lehellte Angéla s egy kissé mintha fölcsillantak volna a szemei. — Igen, a gyümölcsfavirágok mindennél szebbek. Különösen az almafa virága!

— Az almafaké! — lelkesedett Minka. — Amikor még Zalában laktunk, a balatoni császtai szőlőnkben

tizenhat almafa állott egy sorban. Tizenhat almafa! Tessék elképzelni, milyen gyönyörűek voltak, amikor virágoztak... Mintha rózsaszínű fátyolt lengettek volna a szőlőkarók előtt...

— Rózsaszínű fátyol, — bölintott Angéla kis mosollyal — igen, jószagú rózsaszínű fátyol, olyan a kicsike, pehelykönnyű szirmok, amikor szálldosni kezdenek... Ilyenkor....

Azt akarta mondani, hogy ilyenkor még a börtönéről, a szerencsétlennek tartott életéről is megfeledkeznek. De mert a három szempárból annyi kíváncsiság áradt feléje, amelyből nyilvánvaló volt, hogy szerették volna megnézni a lelke mélyét, így hát hirtelen elhallgattott... Ekkor már karja alatt volt a posta s Poldi kisasszony annyi határozottsággal emelte fel a megtöltött likőrös poharat és süteményes tálat, hogy nem utasíthatta vissza.

— Csak egy cöppet, csak egy falatkát, drága kis méltóságánk...

És Angéla most megdicsért mindent. Itt Tinka kisasszony harciasan emelte föl a fejét.

— Mert ezek mind régi, becsületes házi receptek szerint készülnek. Írósvajjal, nem sütőporral, mint mostanában divatos. De nekem írhatják az újságok az újfajta recepteket, én egyet se csinállok meg, mindannyit elégetem. El én! Otthon Zalában egész szekérderekra való mézespogácsát gyúrtunk minden ősszel, mert tetszik tudni, otthon Zalában nagyszerű szőlőskertjeink és méheseink voltak...

— Igen, — bölintott Angéla nagyon kedvesen, mert már menni akart — Zala nagyszerű vidék. Én ugyan még nem jártam arra, de apától tudom, aki könyvet ír a Dunántúlról...

Most Minka egészen piros lett és integetni kezdett Tinkának, aki idősebb volt s a család fejét és eszét képviselte. Annak fölsvillantak szemei.

— Majdnem elfelejtjük. Pedig már alig vártam, hogy megmondhassam. Tetszik tudni, most végeztük a héten a tavaszi nagytakarítást a padláson. Nálunk minden sorjába megy: előbb jön a padlás, aztán a szobák, aztán a kamrák, legvégül a pincék, ahogy építve is vannak... Mondom, takarítottunk, aztán megint találtunk egy sárga könyvet. Méghozzá egy Galgóczy írta... Hát szó ami szó, bolond ember lehetett, apánk úgy beszélt róla, mert ismerte... *Furcsaságok a Balaton mentén*... ez a címe.

— Majd megmondom apának — vágott közbe Angéla, mert félt, hogy ennek a bolondos Galgóczynak a históriájával is meg kell ismerkednie. — Ha kell, fölküldi a vén Zsotát...

Most hangosan, szélesen nyílt az ajtó és harsány kezécsókolommal belépett a keskeny helyiségbe egy vállas, napbarnított, sportharisnyás, bricseszadrágos, kezében zöld vadászkalapot lóbáló fiatal férfi. Naptól, szélről szívott arcából becsületes világoskék szemek ragyogtak ki, haja szőkés volt, a szája energikus vonalú.

— Micsoda szagok idebenn, micsoda illatok, Poldi kisasszony?... Ni-ni, Angyalka is itt van?

Angéla fogai összekoccantak a haragtól.

— Ó, Szentimrey, Szentimrey, — gögicsélte Minka — maga olyan vicces mindig...

A férfi hunyorított Angéla felé, mire az az ajtó felé indult. Gyűlölte a férfin ezt a vidékies hangosságot, ezt a széles jókedvet, bár néha érezte, hogy nem egészen őszinte ez nála, inkább csak póz. Talán éppen ő előtte veszi fel.

— Én éppen készültem vissza...

— Én meg éppen azért gyöttem, hogy magával tartsak, ha megengedi drága szép Angyalka. Hiszen tudom, jól tudom én, a kiskésit neki, hogy maga keitesókolom ma idesztifikál a postára, hát mér gyöttem én másér? Tudom, tudom én, hogy az újságokért gyött, hát mér járok már maga után negyedik esztendeje!... Megmondom én hi-

zony mindenki előtt, hogy magánál szebb lány nincs itt az egész vidéken...

Angéla vállá megrándult. Kelletlenül, fanyarul hallgatta a férfit. Nem tudta miért, de halálosan utálta ilyenkor, amikor így, ilyen parlagiasan, kopott régi népszínműhangon szónokolt. Pedig különben... Igen, különben olyan szélesek a vállai és egyszer látta szmokingban! Hát a Die Dame gavallérjai is megirigyelhették volna, olyan úri, igazi vérbeli gavallér volt... Szép, egészséges, komoly fiatal férfi, nem is műveletlen, olvasott, sőt nagyon törekvő. Állása is elsőrangú. S ma már, ezekben a furcsa időkben!... A multkor olvashatta éppen, hogy egy grófkisasszony egy orvoshoz ment feleségül... És itt nincs senki, senki az egész környéken. Ha igaz, hogy ő a legszebb lány, messze határban, akkor bizonytal Szentimrey a legszámbavehetőbb fiatalember, aki hozzá kitűnő parti is... És milyen szép a szája, azokkal a fehér, nagy fogakkal!... Forró láng csapott ki Angéla szívéből, ahogy a szájra nézett, a szájra, amely olyan szép és olyan energikus volt, csak ne volna ilyen parlagi... Angyalka! Mért mondja így a nevét? Hiszen ez olyan undorító! Amikor tudja szebben is... Egyszer, igen, amikor a szmokingot viselte, a Hősök szobrának leleplezésén, amikor bankett volt az Olvasókörben és a herceg is itt volt, akkor azt mondta: Angéla... És milyen komolyan, elegánsan mondta... De máskor!... Mintha csak tudná, hogy ezzel milyen gyűlöletessé teszi magát előtte.

— Akkor hát mehetünk — mondta haragosan a lány, mert tudta, hogy a kíséretét nem kerülheti el. Különben is rosszul is esne, fájna is, ha elmaradna véletlenül, hiszen már négy éve, igen már négy éve, hogy hozzájuk, illetve az apjához jár! Ó, hát miért nem érzi meg, hogy neki *úgy* kellene, *úgy*, ahogy egyszer látta, elegánsan, finoman, gavallérosan!... Ha már egyszer így rendeltetett, hogy ez legyen számára a férfi. Mert, hogy ez lesz, azt fiatal szunnyadó asszonyisága súgta Angélának...

Szentimrey látszólag mindebből nem tudott semmit

vagy nem akart tudni. Kétszer is fölhajtotta a pálinkás pohárkát.

— Ilyen gyűszűvel tizedet is meginnék... De most nem lehet aranyos Poldi kisasszony, mert el kell kísérnem Angyalkát. Ugyanis Miklós bácsi biztosan vár már engem. Választ viszek neki a Tar Pista pártfogoltjairól...

— Jaj — csapta össze párnás kezeit Minka. — Éppen most volt itt. Újságba is ír! És milyen szépeket. Most olvastuk éppen a legutolsó Kaposi Híreket...

— Belőle is kiugrott a viziborjú — legyintett Szentimrey. — Nem szenvedhetem én, ha valaki mást csinál, mint amire rendelve van!

Angéla, hogy ellentmondhasson, fölkiáltott:

— Miért? A parasztnak is megvannak a maga jogai...

— Szántódy-szólam — nevetett Szentimrey, úgy, hogy széles fehér fogsora láttára Angéla elpirult. — De majd meglássuk, hogy mit hoz. A paraszt ahogy fölvilágosodik és tanulni kezd, mindjárt a nagybirtokok felé kacsint. Majd még beszélünk erről a Tar Pistáról is, aki Miklós bátyánknak nagyon a szívébe van. Az erdőbérlet, amit a Gál Ferkóknak kért az öreg úr, nem rossz dolog, csak a Gál Ferkó haszontalan ember. Kétszer adtam neki munkát és úgy végezte, akár egy cigány. Persze a herceg földjén nem szívesen megy a munka. Hanem a telepítés!... Az igen. Na arra várhatnak. Addig még sok verset írhat Tar Pista a Kaposi Hírekbe.

Angéla legszívesebben vitába bocsátkozott volna s bár apjával mindig csak torzsalkodtak a parasztok miatt, hogy a férfit felbosszantsa, szívesen pártjukra kelt volna. De már sötétedett odakünn. Jól megszorította hát a lapokat a karja alatt és egyenkint kezét fogott a kisasszonyokkal. Amikor kimentek ketten együtt, hallotta ahogy utána suttozták:

— Milyen összeillő szép pár...

Elpirult kissé. Tényleg így külsőleg, igen jól festenek együtt. Ő vállig ér a férfinak, lépteik összedobban-

nak, egyenletesek, harmonikusak. De belül! A lélekben! Ó milyen nagyon, milyen végzetesen idegenek ők ketten. Milyen ritkán váltottak egy-egy szót. Szentimrey milyen dühös fölénnyel fújja a füstöt itt mellette. S hogy fel-lélekeztek, amikor átmentek a falun és végre meglátták a házat. Mert ott nem voltak egészen egyedül...

V.

Tar István háza nem tartozott a falu legnagyobb, leghivalgóbb portái közé, mégis messziről feltűnt tiszta falával, ducos ámbitusával, az ablak mögül kikandikáló tengernyi virágtővel, kavicsal körülzárt, fehérre meszelt, ápolt gyümölcsfás udvarával, a hosszú szőlőlugas-sal, mely a ház előtt kerekedő kiskertben volt. A kerítés lécei hibátlanok voltak, halványzöldre voltak festve, akár az ajtószárak és ablakfélfák. Jobbról is, balról is emeletesre épített, nagy garral gögösködő házak terpeszkedtek, a Tar István házát mégis mindenki megnézte, olyan tiszta, üde, olyan takaros és kedves volt. Kövezett mederben, elzártan folydogált az udvar szélén az istálló barna leve, az utcán se pocsétásodott, ügyes kis csatornán mentelt a patakba. A nyitott pajtában rendesen egymás mellé akasztott szerszámok, gazdasági eszközök függtek s nem lógtak alá a mennyezetről az öles pókhálók. Parasztház volt ez is, a földdel való ádáz viaskodás harci eszközei, külsőségei keretezték, azonban a szemlélődőnek szinte a mellére csapott a belőle áradó büszke öntudat. És nemesak kívül volt ilyen vonzó ez a ház. A nyitott, alacsony tornácról nyíló konyha kicsiny volt ugyan, de olyan ragyogóan tiszta! A falak hófehérek, sok színes, írott tányérral a tálásban, rózsás csuprokkal, bögrékkel alattuk. A tűzhely fala barna kályhacserepekkel kirakva, mellette kis benyíló a falban, tejesevényeknek. Virágos cementpadozat s két hosszú pad a fal mellett az asztalhoz közel állítva.

A tűzhely mellett egy pirosarcú, alacsony, igen formás alakú, tisztaöltözetű fiatalasszony állott és tejet öntött egy köcsögből. Ötesztendős, barnaszemű fiúgyerek

kapkodott a szoknyája után. Nanica volt, Tar István felesége. Kis, gyengéd mosoly játszadozott szép kerek arcán, amíg a tejet öntötte.

— A kakasos csészébe, a kakasosba — rimázkodott a gyerek, amikor István belépett karja alatt az újságokkal. Nanica éppenhogy felpillantott, mert az ibrik tele lett csordulásig.

— Nyughass, na. A kakasos eltörött, majd veszünk a vásáron. Ezen rózsák vannak, szép, piros rózsák, ebből is megihatod.

A gyerek sírdogált. Csak akkor maszatotha széjjel könnyeit pufok kis arcán, amikor István odaugrott melléje és felemelve a levegőbe lóbázta.

— Mit hoztá — szipogta és már nevetett. — Mit hoztá nekem apja?

— Papirost, papirost — csókolgatta István valami túláradó boldog örömmel, telítettséggel. Nanica csendesen motozott tovább. Aztán, amikor a férfi letette a gycrket, odamutatta feléje a lapcsomót.

— Idenézz! Idenézz, Nanica! Én írtam beléjük!

Az asszony nem szólt. Arcán nyoma se volt az örömnnek. A fucska odatolakodott közéjük s rángatni kezdte István csizmáját.

— Kép is van benne?

— Az nincs — nevetett István és félkarral megfogta Nanica derekát. Az szégyenkezve vonakodott:

— A gyerök előtt, Pista...

István azonban nem sokat törődött a pirulással. A kék rékliből, a nyakbodor alól kifehérlő bőrre pillantott, aztán odafúrta a száját.

— Örülök, na — magyarázkodott aztán, amikor kissé lehiggadtan elhúzódott tőle. — Te is örülhetnél velem...

Az asszony mintha pittyesztett volna. Főleg, ahogy szemei a lapokra tévedtek:

— Annyi még a dolog, Pista. Fejés lesz már, szü-lénk is beteg, lá Vince bátyánk is csak huzakodik odabe... Osztán te is. Az istállót meg el kell látni...

István is tudta mindezt, de most, ebben a pillanat-

ban olyan jó lett volna, ha ez az asszony, testének, lelkének társa egy kicsit legalább nevet, vagy megnézi azokat az újságokat... Az se lett volna baj, ha a fejéssel vár egy keveset, hiszen a marhák már ettek, a lovak meg is vannak már itatva... És itt, ezekben az újságokban az ő neve van, az ő szavai, az ő lelkéből kiformalódott gondolatok vannak. Olyan nagyszerű, heves érzés volt ez, annyira megteltette erővel és örömmel, hogy feltétlenül kellett volna róla beszélnie. És ez az asszony, ez a Nanica, akivel most hatodik esztendeje, hogy együtt vannak, akivel az okos paraszttörvények szerint már húszéves korában megesküdt, ez inkább az istállóra gondol, a munkát emlegeti, a munkát, melyről ő sose feledkezett el. Pedig hát olyan hűséges, jó és kedves teremtés, büszke is rá bizonytal, milyen dolgos, törekvő, egyetlen babszemet el nem hullajtana. Selyemszoknyára, kendőre alig gondol, amiye van, megtakarítja, vigyáz rájuk, mindig tiszta teste is, ruhája is. Csak az írást nem nézte jószemmel nála, az írást, meg azt a sok könyvet, amiket féleljeszéken át olvasgatott István. Csodálta érte és féltette tőlük. Igen, egészen bizonyosan féltette. Talán jobban, mintha más asszonyhoz pártolt volna. Igaz, hogy soha nem tett semmi ellenvetést, de minduntalan, amikor István egy-egy újságot büszkén odatartogatott eléje, hogy megmutassa egyik-másik cikk alatt az ő becsületes, egyszerű paraszti nevét, akkor mindig olyan kelletlenül bólintott, gyűlölködve és ellenségesen nézett, hogy Istvánban menten lelohadt az öröm. Később ez a kelletlenség szomorúsággá lett az asszony arcán. Eleinte Vincére hivatkozott ilyenkor, Katona Vincére, aki az asszony rokona volt. De erre Nanica olyan ijedten sírt fel, hogy többször nem merte előhozni neki. Mert Nanicának nagyon szomorú emlékei voltak erről a Vincéről. Gyerekkorában jól emlékezett egy sovány, sírósszemű asszonyra, a Vince bátyja feleségére, aki mindig magányosan jött át hozzájuk a guzsallyal. De sose font, hanem majdnem minden este sírdogált, hogy Vince alig van otthon, olyan, mintha özvegy volna és „elviszi tüle a bötű, mög a papiros“... És

most ez az István is, ő is Vince nyomdokába lép és talán így majd őrá is Vince feleségének, a Treszka néjének sorsa vár egyszer. Mert majd Istvánt is elviszi tőle a börtű, meg a papiros... De mert Istvánból most annyi erő és rajongás áradt, olyan hangos diadal és hozzá olyan melegen, szerelmesen simogatja a szemével és a kezével, hogy engedelmesen lehajtotta fejét és visszaparancsolta a fölajduló félelmet.

— Isten segítjen téged... Eregy csak be a szobába, Vince bátyánk már nagyon vár rád... Neköm még van végezni valóm. A bogyut maj megitatom én meg be is kötöm. Aztán már gyüvök is. Tudod, sietni köll neköm a szüvéssel, merd most már hamar kinaposodik és akkor kapá kell a kezembe, nem vetélő, meg orsó...

Két dolgos barna kezével szeliden megsimította István vállát, aztán gyorsan leemelte a vastag háziszőttes kötényt, mely egészen befedte tiszta festő ruháját és kiment.

Istvánnak kissé fájt ez a gyors távozás, de hamar megnyugodott s csak egy lehelletnyi szomorúság maradt a szívében, amikor benyitott a szobába, mely alacsony volt ugyan, de tiszta levegőjű, világos és igen kedves. Két magosra vetett ágy állott a falak két oldalán, piros szőttesel betakarva, De nem állt sokáig a képnél most, mert érezte, hogy nézik. Odament a kályhához, melynek padkájáról feléje szállt ez a pillantás.

— Vince bátyám, Vince bátyám — áradozott, majd-nem gyerekes jókedvvel. — Itt vannak az újságok. Mindnyá, benn van amit elküldtem...

Vince, azaz Katona Vince, vagy ahogy a faluban nevezték, a „szerkesztő“ Vince meglehetősen hűvös mosollyal fogadta ezt az áradozást. Nem volt még ugyan öreg, de látszott, hogy valami gyötri, időnap előtt véníti. Arca sápadt volt, nyoma se volt rajta annak a hamvas, bronzsínű pírnak, mely a parasztok arcát olyan frissé teszi. Homloka is ráncos volt, fáradt és elviselt. Valahogy úgy látszott, hogy nemcsak az időről-időre kiújuló háborús lábsebe miatt gunnyaszt a padkán, könyvvel a kezé-

ben, hanem más is bántja. Valami egészen más és talán a Szerbiában kapott golyó helyénél is jobban fájhattott. Valami, ami belülről jött, a lélekből... Inkább fanyarnak, mint örvendezőnek látszott, holott húsz esztendővel ezelőtt ő is tudta, mi ez, amit most István érez maga előtt az újságokkal, melyben a saját írásait olvashatta, melynek örömét fokozta az a tudat, hogy csak tizenötholdas parasztgazda írta, olyan, aki kijárta a falu kis és nagy iskoláját... Nagynehezen fölkelt és odament az asztalhoz. Meglehetősen lassú és kimért mozdulatokkal nyitotta széjjel az újságokat. A harmadik oldalon elég hatalmas betűkkel meglátta István nevét egy cikk alatt: *Mi fáj a magyar falunak!* Most egy pillanatra, mintha fölillantak volna szemei, olyanok lettek, mint a fáklyák, de aztán hamarosan elsötétedett. Csendesesen felsóhajtott.

— Harminc éve írják ezt már, István! Parasztok is, urak is... Ő is írta — és odanézett arra a csizmás, nyilthomlokú magyarra, a falon... — De talán már ő se tehetne itt semmit... Hát akkor te?!

Istvánnal azonban nem lehetett bírni. Odaborult az újságok fölé, a betűkre, a cikkekre, melyről azt hitte trombitaharsogásként rohanja be az országot, legalább is Somogyországot, Tolnát és Baranyát, hiszen ezek közel vannak ide!... Szinte látta is maga körül a sűrű rendekben meghajló fejeket, akik mind-mind helyeseltek ehhez a cikkhez.

— Olvassa hát, olvassa, Vince bátyám!

Vince kézbe vette a lapokat és István újságpapírost szeletelt fel és a zsebéből kikotort hármás dohány maradékból cigarettát sodort. Vince kajánul mosolygott.

— Hát ezt beírtad-e? Megírtad-e, hogy már dohányra se telik a бүdös parasztnak?!

De István ugyanilyen élvezettel szívta volna most a kukoricalevelet is. Arca, homloka telve volt győzedelmes sugárzással. Mintha azt kiáltotta, ordította volna: Majd egyszer! Csak várjatok. Majd egyszer! Ha majd én...

Egy zöldre festett sublód, piros tulipánokkal tarkítva, egy almáriom, egy láda és négy mereven hátra-

hajló szék, ugyanolyan motívumokkal a széles talpas asztal körül. A borvörös firhanggal fedett ablak sarkában kertiollók, kis nyesőfűrész, két tarisznya, kalendárium függött a kis fogason. Az ajtó mellett szenteltvíztartó, piros, kék, fehér és fekete olvasókkal körülakasztva. A két ablak között varrógép és hátul, de még mindig a világosságnak irányítva, a szövőszék, sárgás kendervászonnal a fonalak között. A sublódon borvörös firhangterítő, rajta színes, frott poharak, üvegburás lurdi-Mária szobor, virágos tányérok a falnak támasztva. Két szál piroszalagos gyertya, amelyet Gyertyaszentelőkor szenteltetett a fiatalasszony. A falakon a Habsburg és Hohenzollern dinasztia avult fotografiái, egy Mária kép, egy Krisztus sebes tenyerét ábrázoló kép, aztán a Nanica és István apjának katonakori fényképe, meg a kettejüké az esküvő napján történt felvétellel. A szoba közepén, a konyhából nyílóval egyirányban, egy másik ajtó is nyílt, melynek szétvont fehér csipkefüggönyén keresztül a másik, a tiszta szobába lehetett látni. Itt már másforma bútorok állottak, sokkal fényesebbek, de kevésbé szépek. Istvánnak legalább sosem tetszettek, de mivel Nanica kapta hozományba, hát el kellett hinnie, hogy szépek azért azok... Nagytükrös szekrény a falnál, hatalmas zöld díván, tükörrel a felső támláján. Aztán a bőrforma papírral bevont székek, amikre olyan rossz volt ráülni, mert nagyon hidegek voltak!

István gyorsan el is kapta szemeit az ajtótól. Valahogy ebben a parasztosnak mondott lakószobájukban sokkal jobban érezte magát, ez vidám és eredeti volt, jóformán ő maga fabrikálta őket téli unalmukban a sánta Máté asztalossal. Ez illett hozzájuk, ebbe beletartoztak, ebben volt valami tiszta stílus, valami üde báj és szépség... Aztán meg itt volt az a kis polc is az ő drága, szép könyveivel és itt vannak azok a lexikonok és történelmi munkák, amelyeket Katona Vince hozott magával a mestergerendák alól. És itt volt a könyvespolc felett az a kis arc kép, ami előtt majdnem mindennap megállott Tar István egy-két pillanatra. Egy okos, nagyon-nagyon okos szemű magyar parasztot ábrázolt ez a kép, világos, ma-

gas homlokkal, fekete ünnepi ruhában, csizmásan... A fénykép alatt írás is volt, szép, egyenletes tiszta betűk: „Kedves Vince barátomnak és munkatársamnak: Nagyatádi Szabó István.“

Mint mindig, most is áhítat szaladt végig István arcán, ha erre az okos, szép parasztarcera nézett. Erre, aki még nálánál is szegényebb volt, kubikolt, törte a földet mindaddig, amíg csak a magyar politikai élet ugarát is fel nem törte egy új, friss hanggal és beledobta azt a forró és veszedelmes problémát, ami azóta se csöndesedett el; igaz, hogy meg se oldódott: a magyar földbirtok problémáját...

Vince ezalatt végigolvasta István cikkét. Szép, okos, világos és nagyon lelkes sorok voltak benne. Arról szóltak, hogy mi minden hiányzik a falunak, hogy mire lenne multhatatlanul szüksége, mire vágyik öntudatlanul is a falusi lélek, az új magyar paraszt lelke. Elsősorban persze mindenkifelett az utak! Nemcsak az uradalomhoz vezető országutak, de a dűlőutak is kövezettek legyenek, hiszen fizetik az adót és az állatok ötven százaléka így pusztul el a szörnyű göröngyök között, amelyeket tavasszal le szoktak hengerelni, amikor a főbíró végigjárja a járást... Aztán az az egészségügy, az a higiénia!... Ne engedjék meg a vályogból tapasztott házak építését, mert az ilyen házakban van a legtöbb szárazbeteg, azaz a tüdővész. Tegyék olcsóbbá a terméskövet. Aztán egy kis belső gondozottság, egy kis lelki adózás egyszer az urak részéről! Az Olvasókört ne röstelljék fölkeresni a falusi urak vasárnaponként, ne csak az aratóünnepre, meg a szüreti mulatságra jöjjenek el, hanem legyenek közöttük, beszéljenek, magyarázzanak nekik, hiszen úgy, de úgy hallgatnák őket! Hiszen olyan a parasztlélek, akár a nyitott föld: csak vessék belé a jó magot és jó termést is hoz az! Ne higgyék el, hogy a parasztnak csak a vagyon számít, csak földre és pénzre vágyódik. Ne irigyeljék, amiért a háború utáni konjunkturális lehetőségek alatt ő is meggazdagodott és kifizethette a régi adósságokat, új házakat épített és új bútorokat hozott a lakásába. Hiszen ez is fejlődést jelent, ennek inkább örülni kellene. Tulajdon-

képpen oda kellene hatni, hogy a magyar paraszt is ott álljon a német, dán, belga, svéd és norvég paraszt mellett öntudat, fejlettség és intelligencia dolgában. Arra persze telefon is van nemcsak a falukban, de a tanyákon is... Ne folytassák ezt a rendszert így tovább, ne szedjenek el tőle mindent ellenérték nélkül. Ha az adókat be kell hajtani, akkor tegyék lehetővé az építkezést és fejlődést is. Ne csináljanak díszfalukat, amikor idegenek jönnek az országba, de diszítsék fel azokat a gyepüs, füstös, zsuppos falukat is, melyekhez ősztől tavaszig nem lehet eljutni...

István remegett, amíg Vince olvasta mindezt, melyről ő azt hitte, hogy megváltja velük saját fajtaját. De Vince meglehetősen hűvös maradt. Nagyon csöndesen tette vissza az asztalra a lapokat. És újból odanézett arra az okoszemű magyarra, ott a falon.

— Ő is ezt akarta... De neki se sikerült.

Azonban nem akarta István kedvét rontani. Ő már tudta, hogy úgy is elrontja azt az élet! Kezet nyújtott és megszorította István erős karját.

— Azér csak folytasd! Ki tudja, ami nem sikerül egynek, sikerül száznak.

István most valami egészen szépet, valami igen nagy-szerűt és forrót akart mondani. Valami olyant, amiben egész lelke, egész belső elgondolása benne égett volna. De az ablakok alatt nehéz szöges bakancsok topogtak és aztán keményen megverték az ajtót. Nanica kiáltott oda az istálló mellől:

— Benn van, benn van, csak ereggy be, Ferkó!

— Akkor jó — hallottak egy mély, igen erőteljes és nagy indulatokra hajlamos hangot: a Gál Ferkó hangját...

— Van vele egy kis szóni valóm...

Olyan fenyegetőn, annyi elszántsággal mondta ezt, hogy István önkéntelenül fölkapta fejét és Vincére nézett.

— Úgy beszél ez, mintha gyilkótam volna valakijét...

Vince köhögött párszor és sunnyogva mosolygott. Az ajtó most hevesen kitérült és Gál Ferenc hosszú, sovány, csontos alakja bukott a szobába. Kerek, zsíros, foszlott

kalapját alighogy hátralökte szép, sovány arcából a fejbúbjára. Megrántotta a piszkos, agyonfoltozott ujjast.

— Jestét! — mordult darabosan s két keze a zubbonyban markolászott. Ellenségesen, haragosan nézte Istvánt. Majd hogy föl nem öklelte. Bakancsa is, nadrágja is piszkos volt. Nehéz füst- és trágyaszag áramlott belőle.

Istvánban egy pillanatra harag türemlett föl a furcsa jóestétre, de aztán ezt gyorsan visszagyúrte s oda nyújtotta a maradék dohányt.

— Sodorints magadnak, Ferkó.

Gál Ferkó legyintett. Arca még egy árnyalattal sötétebb lett.

— Má leszoktam róla. Hármast se szívok az ősz óta... Az Isten gyujtsa föl ezt a cudar világot!

— Majd csak megváltozik egyszer minden, Ferkó — dörmögött Vince békítő szándékkal, mert látta István haragos ráncait a homlokán. — Hétszer szűk esztendőre gyön a hét bő!

— Istennyilát! A gazdagoknak lehet, a grófoknak meg a hercegeknek is, de nekem? De nekünk?!

Mellére vágott, hogy csak úgy döngött belé a sovány, csontos mellkas.

— Mit is papolok itt ennyit, osztán pedig tudjátok, hogy mi hogy van! Kódusok vagyunk, elpusztulunk mindnyájan, tik is, mink is. Az ember már inkább végezze ezzel a rohadt étellel meg mindenkivel!

István azonban annyira benne élt a saját világában, a könyvek és írásadta békés hangulatokban, hogy vigasztalón mosolygott.

— Türelem, Ferkó, csak türelem...

— Türelöm? — ordított amaz s szemeiből éles törként szaladt ki a gyilkos indulat. — Azt mondod, türelöm? De hát meddig? Hát mehet ez így tovább? Az embörről lelógnak a rongyok, kenyerünk sincs ma holnap, István! Hallod-e, kenyerünk sincs! Nekünk nem lesz, akik csak szántani, vetni tudunk és nincs hol! Az az öt hód, aszondod talán? Mi marad meg abbul? Aszondom én, ha a gyerök meg az asszony nem vóna, hát betyárnak állnék.

Az ősz uta tíz fillérem se vót a házba! Osztán te aszondod, türelöm?! Hiszen neked is csak van szömöd! Láthatod, hogyan pusztul, veszik itt mindön. Osztán miket írsz te abba az újságba? Hát az itt az elsőbb, hogy utak meg szép szó, meg lélök? Hát mivel menjünk mamá végig ezön a szép úton és kinek van kedve meghallgatni a jó szót, mikor állat, termés veszendőbe megy, adóba megy el?! Gyujtogatás kell ide, nem türelöm. Te csak irkász mindenfélét, szép szókkal hitegetöd magadat, mást is. Azt csak végezze a pap. Te meg, ha igazán jót akarsz nekünk, gyere és vezess bennünket. Gyere oda a herceg földjére osztán segíts nekünk megszerezni azt. Te is csak szerkesztő akarsz lenni, mint a Vince bátyád, csak írnya mindíg meg óvasni... De tönni!

István szédelgett. Fájdalom és méltatlankodó harag viaskodtak benne. De hát veszekedjék ezzel, akinek szeméből a nyomorúság elkeseredése villog? Hát végképp nem értenék meg az ő szándékait? Hát valóban azt kívánja-e tőle ez a Gál Ferkó meg a többiek mind, hogy a herceg földje miatt acsarkodjék, hogy ezért vette a kezébe a tollat, amikor megírta a falu első és legfontosabb sérelmeit?

— Mindennek eljön az ideje, Ferkó — mondta aztán bizonytalanul, zúgó halántékkal. — Gondold csak el, száz esztendeje sincs, hogy vége a jobbágyságnak!

Gál Ferkóval azonban nem lehetett bírni.

— Hát osztán? Még száz évig várgyunk? Hol leszünk mink akkorra meg a családunk is, aki babcsuszpájzt eszik meg kolompért, meg cafatokba jár! Hát már most mink csak így éljük le az életet?! Mer aszondik, hogy háború vót, sok az ország adóssága, meg hogy nem kell a búzánk, marhánk odaki!

István most már haragos lett. Indulatosan megkapta Ferkó karját.

— Hallod-e, Ferkó, itt ne kiáltozzál! Ez nem kocsma! Van neked is eszed, tudhatod, hogy mit lehet és mit nem...

Gál Ferkó mintha csöndesebb lett volna egy árnyalattal. Végigtörölte a homlokát is.

— Tudom hát — mondta sóhajtvá. De aztán mintha valami csukló zokogás rázta volna meg. — De azt is tudom, hogy addig elviszik adóba az egyetlen riskámat, a Julesát! Mára hozták a cédulát a jedzőtű. Hát tudod te, hogy mi kell a falunak? Segítség kell neki, de nem szép szó, meg türelöm, meg biztatás! Főd meg pénz kell neki, meg munka! Megdöglünk így valamennyien! Vagy bitangok, Patkó Bandik leszünk. Hát nem látod te ezt, Pista? Tizenötholdas gazda vagy, aztán újságpapirosba tekert piszkos hármás dohányt szísz. Ezért dőgozol, kínlódsz, izzadszt, hogy még ez se jusson neked a fáradságod után? Könyvekbe nézöl ahelyett, hogy az életbe néznél...

— Hallgass, Ferkó — pirult el István, mert egy kissé szívének szaladtak a szavak. — Tudok én mindent. Csak nem megy ám úgy az egész, ahogy ti elgondoljátok. Nem megy olyan simán. Hiszen neki se ment. Neki se...

S odamutatott a falra, nagyatádi Szabó István fényképére. Gál Ferkó kissé elcsöndesedett, aztán megrántotta a vállát.

— Merd amikor a bársonyszékbe ült, akkor parolázott a grófokkal és evesztötte az eszit...

Most Vince is fölemelkedett. Olyan hevesen és olyan lendülettel, hogy István megriadt.

— Mocskos népség — sziszegte és öklei keményen az asztalra csaptak. -- Még azt is bepizskítjátok, aki belöletek lett! Még ráfogjátok, hogy fődet szerzett... meg hogy megfizették! Nem értitek meg, hogy neki se ment! Neki se, mert ő se volt gyujtogató! Mert ő is tudta, hogy mindenhez idő kell...

— Idő! — legyintett szomorúan Gál Ferkó és feje egészen a mellére csüggedt. — Idő, úgy-e? Amíg szép csöndesen elpusztulunk mindnyájan...

Istvánban most föllángolt valami. Valami makacs, forró láz. Valami vad elszántság. S egyszerre beszélni kezdett, csillogó szemekkel bizonykodott, hogy elmegy és beszél és dolgozik és minden.

— Nem pusztulunk el. Nem pusztulunk, Ferkó. Majd meglássátok...

Gál Ferkó azonban benyomta fejébe a kalapot.

— De addig a Julesát csak elviszik... Dehát ne hagudj rám, Pista. Tudod, hogy nem vagyok én rossz. Csak olyan neköm, mintha sebes lenne a belsöm, mintha mindig sírnya meg kijátozni kellene... Hát jóccakát adjon Isten...

Nem, nem lehetett marasztalni. Vince is utána bicegett. S István, ahogy nézte, látta, hogy az istálló felé megy. Most érezte, hogy neki is akadna odakint dolga. Aztán szépen összehajtogatta az újságokat és oda helyezte a könyvespolcra, melyet maga faragott ki szép cifrára. Ő is kiment aztán az udvarba a rá váró esti munkára. De valami furcsa szomorúságot érzett. Azt, hogy egészen egyedül van lélekben. Se családja, se a fajtája nem érti meg azt, amit ő akar...

VI.

Derült, üde délután volt. Azoknak a lágyan tündöklő, szinte áttetsző délutánoknak egyike, mely kora tavasszal szokott megjelenni, a fű harsogóan friss zöldjével, az égbolt fehér báránnyal tarkított tiszta kékjével és a kipattanásra készülő virágbimbók sejtelmével. Még minden csak ígélet volt, a jövőndő játékos ingere, de Szántó Miklós báró, a sok tavaszt látott emberek biztonságával és tapasztaltságával már előre nagyokat szipantott a szépségek ígéletével telített levegőből. Tele volt tervekkel ezt a tavaszt illetőleg: nagy, hosszú sétákra gondolt, a mezőkre, a szélesen elterülő koppányi mezőkre és a lágyan hajló szántódi dombokra, melyeknek oldalán szőlőskertek voltak hunyorgó homlokzatú pinceházakkal. Egészen felfrissült ezektől a gondolatoktól már azért is, mert köszvénye a tél folyamán hihetetlenül kínozta és alig engedett annyi lépést, mely a szobákban szükséges volt. Ahogy ott ült a fiókos, intarziás íróasztala előtt s rendezgette az írásokat, kavicsokat, bazaltdarabokat, a barna terrakotta indiai vázákat, majdnem minden pillanatban kisurrant a tekintete az ablakok előtt hajladozó fák közé. Igen, azoktól délre, a napfény irányában sokat fog sétálni, arra fogja majd szívni a megújult földtáblák, tavaszi vetések, rétek, lucernások nyers illatát, mely úgy üdít és úgy felfrissít! Arra lefelé van az ő negyven holdja is . . . Milyen jó lesz majd a mesgyék mellett járva végignézni az elvetett mag gyors növekedését. Aztán majd később, igen, úgy május felé utazni is fog egy keveset. Nem messze, csak a Balaton körül, esetleg Somogyban és Baranyában is. De persze mindent csak módjával, csöndesen, hogy szemlélődhessék, figyelhessen mindenre . . . Szántódy báró keskeny, sötét szemei csodá-

latosan csillogtak, arca kipirult, fiatalosan ragyogott. A kertből a nyesóálló éles nyikkanásai hallottak hozzá és Angéla gyors, szinte heves intézkedései. Nyilván a vén Zsotát irányította a gyümölcsfák és bokrok között. Ok ketten Julival a zöldborsó-ágyakat lazították, mert a pár napos melegre már kibújtak az apró haragoszöld levélkek és fölfele kíváncsoztak a szoros hantoktól. Juli azt vitatta, hogy a tavalyi helyre nem is kellett volna elvetni a magot, mert a kertii vetemény is szereti a forgatást és változtatást, akár a mezei. Angéla azonban mégis ragaszkodott a tavalyi, illetve a régi darabhoz, mert így háborítatlan marad az a keskeny, egész veteményes hosszaban végigfutó virágágyas, melyben tarka nyári virágokat szokott elvetni. Ezeket a buxusbokrokkal határolt területre nem lehetett elvetni a fák miatt. Sosem virágoztak rendesen, mert nem kaptak elegendő napot. Pedig Angéla nagyon szerette a nyári violát, Margit-szegfűt, verbénát, rezedát, úgy vegyesen, sűrűn egymás mellett, tarka színfoltokban...

Szántódy kimondhatatlanul örült ennek az eszmecserének, mert tudta, hogy ez most elfoglalja Angélát, betölti a lelkét és elnyugtatja azokat az indulatos keserűségeket, melyeket az utóbbi időben olyan kíméletlenül kiérezett a hangjából. Itt nyomban Szentimreyre gondolt. Tudta, hogy miért jár napról-napra a házhoz. Tudta, hogy szereti Angélát. De miért halogatja ilyen sokáig a dolgot? Mire való ez a várakozás évről-évre. Kitűnő állású ember és ha Angéla szegény is, mégis csak emelkedést jelent számára ez a házasság, hiszen a multat nem lehet olyan könnyen semmivé tenni! Egészen biztosra vette Szántódy, hogy Angéla türelmetlenségét, lázongását egy erős férfi szerelme el fogja csitítani. Mert ők, ez tagadhatatlan, hogy idegenek maradtak egymásnak s talán Angéla teljesen megváltozik, ha valaki előtt maradéktalanul megnyilatkozhatik. Ezt a megnyilatkozást azonban a vérnek, a testnek és léleknek egy új szövetsége tudná csak létrehozni. A multesti gyorsan kettészakadt beszélgetésüket sokszor hallani vélte és gyakran ott tartott, hogy megkérdezi, vajjon még mit is akart Angéla

mondani akkor, de Angéla annyira elfoglalta magát, annyira kitöltötte a napnak minden percét munkával, hogy erre nem volt alkalmuk. Különb is, mintha azóta frissebb és készségesebb lenne, mindenről olyan sokat és olyan vidáman beszél... De valahogy ezek a beszélgetések nem voltak egészen őszinték. Szántódynak úgy tűnt, mint egy várbástya, mely mögé elhúzódik és elzárkózik előtte Angéla lelke... De tavaszodás előtt állottak, nem igen tudott hát Szántódy tépelődni. Különb is olyan jó volt ez a látszólagos béke, ez a történésnélküli nyugalom! Annyira hozzátartozott lelkének igényéhez. Így legalább szabadon élhetett titkos szenvedélyeinek, gondolkozhatott a parasztokról, a parasztság problémájáról vallott nézetein és belemerülhetett a dunántúli lélekről, a Dunántúlról írt oknyomozó munkájába, biográfiájába... Félretette hát a gondokat és fölemelte a badacsonyi kőbaltát. Alatta egy levél feküdt a hercegi jószágkormányzóságtól: megkapják az erdőbérletet a Gál Ferkók az ő közbelépésére... Most tehát békesség lesz egyidőre, különben is tavasz van, a munka, a nagy földi munka ideje, nem történhetik semmi... Marad tehát a biográfia!

Szemérmes, óvatos mozdulatokkal forgatta a lapokat. De aztán hirtelen homlokához csapott és fölugrott. A dohánybarna karosszékhez sietett. Ott, a mellette levő asztalkán hevert az a könyv, melyet a Galgóczy-kisasszonyok küldtek fel hozzá s amellyel már napok óta foglalkozott.

Ezt a Galgóczyt ő ismerte. Milyen kár is, hogy nincs regényírói fantáziája, mert ez született regényhős! Tíz évvel ezelőtt, amikor a Balatont és a Dunántúlt körülutazta, találkozott vele. Az ecséri templom romjainak közelében volt egy keskeny szőlőföldje, melynek felső végében alacsony, de vastagfalú pinceház volt. Ennek a háznak az ablakaiból egyenesen a Balatonra lehetett látni, egészen Tihanyig, Fonyódig és a Badacsonyig. A bolondos Galgóczy — ahogy nevezték a környéken — a bibliai remeték hatását keltette benne. Hosszú, ősz szakáll a mellét verte, fehér vászonöltönyben járt, mely bő volt és hasonlított a veszprémi pásztorok nyári ruhájára. Egé-

szen egyedül élt ott egy vén vincellérral, aki körülötte a munkát végezte, akivel együttesen munkálták meg a szőlőt és a kis veteményes kertet. Ő azért kereste fel, mert azt hallotta róla, hogy népi legendákat gyűjtött s fiatal korában gyalog járta be az egész Dunántúlt. Különben pedig még az a nevezetessége is volt, hogy negyven esztendőskorában annak rendje és módja szerint orvostudorrá avatták a bécsi egyetemen... Ennek pedig az volt az indító oka, hogy Galgóczy a saját szakállára homoeopata gyógy móddal néhány zsellért meggyógyított, mire processzióban keresték fel a parasztok s ennek nevezetét vette a járási körorvos és kuruzslással vádolva, majdnem lecsukatta. Csak a nemesi levele mentette meg Galgóczyt. Akkor aztán dühében és elkeseredésében nekifeküdt a könyveknek, aztán fölutazott Bécsbe és mint orvos jött vissza. Alig volt azonban itthon, a bécsi belgyógyászati klinikára hívták meg tanárnak, olyan érdekesnek találták a disszertációját. Galgóczy azonban nem ment. Ellenben eladta a köveskällai birtokot, a pénzt szétosztotta a parasztok között. Aztán beült az ecséri pinceházba és onnét nem mozdult ki haláláig. Se szerelem, semmi emberi érzés nem zavarta meg ezt a furcsa magányt, két könyvet írt: egyiket a tüdővész pusztításairól a zalai köves vidékeken, aztán ezt, amit most kapott: *Furcsaságok a Balaton mentén.*

Ezen a furcsa életsorson tündött Szántódy, ahogy belenézett a sárga, dohos könyvbe és eszébe jutott az a nap, amit ott töltött nála. Nagyon szívesen fogadta, megmutatta a legfrissebb szőlőoltványait, a dohányyszitáit, lepkegyűjteményét, a könyveit, sőt a papírjait is. Akkor már kilencven esztendőskor volt, de olyan fürge járású és olyan vidám! Semmi fáradtság nem látszott rajta, a különcök semmi mordsága. Ellenben valami édes, minden porcikáját elöntő tiszta derű. Búcsúzaskor megölelte és mert nyilván érezte csodálkozását, ezt mondta:

— Kedves barátomuram, tanulja meg, hogy senkinek sem szabad kiéletlenül hagyni a hajlandóságait, melyet néha szenvedélynek is neveznek. Lássa, én végig csináltam, és lám, nem bántam meg. Lehet, hogy azt

mondják, ez bolondság volt. Bolondságnak adtam az életemet. De ki tudja, mi a bolondság valójában? Csak egy hajszál és a legnagyobb bölcsesség is bolondságnak számíthat a laikusok szemében . . .

Ennek bizony tíz esztendeje, a bolondos Galgóczy azóta már az ecséri romok mellett pihen. De amit mondott, vajjon nem igaz-e teljesen? Hiszen azóta ő is nem kiélte-e azokat a bolondságokat, amiket ő bölcseségnek tartott? És mennyi tiszta örömet kapott érettük! Vajjon elérte volna-e ezt a nyugodalmat, derűs lelkiállapotot, ha tíz évvel ezelőtt, a bolondságok helyett karriér után indul, ha itt hagy mindent és a fővárosba megy, oda, ahova Angéla nyilván kívánczik?! Hát megtalálta volna ott, a hajzában ezt a titkos, meleg derűt, mely mosolyt fakaszt az ajkán, ha csak kezébe emeli is készülő könyvének lapjait vagy eléje villanik egyik-másik élesebb, okosabb parasztarc?! De ezek a gondolatok gyorsan elszálltak, ahogy újra visszament az íróasztalhoz és belemártotta a tollat, hogy egyet-mást javítgasson a kéziratban. A betűk fölé hajolva, eszébe jutott egy meleg, nyári délután a tihanyi monostorban, amikor egy fiatal bencés ablakából nézett alá a tündöklő kék vízre . . . Aztán ezután egymásra jöttek a szép pillanatok: a füredi park, az almádi móló, a révfülöpi halászok, a siófoki homok, a kenesei magas partok, mely alatt örvényesen kavargó az a hallgató hatalmas víz . . . Észre se vette se hol a pécsi dóm-téren, hol a győri püspökvárban, a fehérvári szűk utcákban, az esztergomi bazilikában, a Szent Hegy oldalán, a Bakony vagy Badaacsony fái alatt találta magát. Aztán a magyar Helikon, a kis Keszthely a hatalmas Festetich-kastéllyal, melyben az esztendő minden napjára külön szoba jut . . . Rögtön utána Kiscenken termett a Nagy Halott sírjánál, aztán Kismartonban, az Eszterházyak birodalmában, ahol Haydin, Liszt, Beethoven szelleme röpködött . . . És hát itt volna még a híres pápai főutca, Utrechtet járt puritán protestáns tudósaival, Veszprém, a királyné kápolnájával, a Séd sebes vizével, apró szalmalmokkal, a szűrszabókkal és mézeskalácsosokkal, aztán Kaposvár Rippl-Rónai villájával, Csokonai Vitéz Mihály

Dorottyajának furcsa világával: köznemesekkel, csizma-diákkal és remek négylovasokkal... Nem lehet végig-gondolni ezt a sok színt és értéket, melynek szolgálásáért odadobta azt a karriért, azt az anyagilag jelentős pályafutást, mely Angéla titkos álma volt. De ezeket már nemcsak gondolta, de részben írta is Szántódy Miklós. Szemhéjjai reszkettek közben, az ajka szétnyílt és a gerincén meleg zsibongást érzett. A toll hangosan sercegett a puha papírsíkon s nem vette észre elmélyültségében, hogy valaki kopogtat az ajtaján szelíden, óvatosan. Azt se vette észre, amikor e szerény jeladás után levett kalappal, alázatosan és igen tiszteletteljesen Pacséry tanító úr lépett a szobába. Csak a zavart és nagyon illedelmes köszöntésre rezzent össze.

— Zavarom, báró úr? — hajlongott Pacséry és sóvány kezeit nem tudta hova rejtse izalmában és zavarában. Mert hogy nem érkezett a legjobbkor, azt látta. — Izé, kérem, Angéla kisasszony azt mondta, bejöhetek...

Szántódy valóban érzett egy cseppnyi kelletlenséget. Sajnálta azt a szép, forró lázat, melyet Pacséry kettészakított. De úrisága a szenvedélyénél is erősebb volt s így fölugorva, a tanító elé sietett.

— De kérem! Parancsoljon, kedves tanító úr...

Pacséry erre megbátorodott. Letette kalapját az egyik székre, elővette zsebkendőjét és megtörölte homlokát, melyet kivert annak a tiszteletteljes izgalomnak a verítéke, melyet az a tudat ébresztett benne, hogy kopányi és szántói Szántódy Miklós báró előtt áll. De a verítékesöppekkel mintha a zavart is letörölte volna.

— Megy a munka, megy, megy, úgy-e bár? — krárogott és kereste a megfelelő szavakat. — Ó mennyit is köszönhet majd a tudományos világ méltóságodnak... Ennek a szép, komoly munkájának!

Szántódy legyintett, mintha ez az egész nem számítana neki semmit. Holott szemeinek csillogása megcáfolta szavait és így Pacséry tovább lelkendezett:

— Én kérem sokszor gondolkozom mindenben, amit a báró úrtól hallottam. Mert tetszik tudni, alapjában én igen gondolkozó természet vagyok, kérem, Valahogy sze-

retem mindennek a gyökerét kutatni. Így például gyakorta arra gondolok, főleg tanítás, történelmi óra alatt, hogy vajjon hogy is ment az a szántás azzal a faekével, meg hogy miként is tudták a húnok a góthokat nyilvesszőkkel meghódítani? Ilyen aprólékos vagyok én kérem. Sokszor elgondolom, hogy milyen író lett volna én belőlem? Mert tetszik tudni, mi tanítók sokszor megpróbálkozunk a tollal. Én is így kezdtem egyszer. Pláne, amikor egy kedves kollégám, a Gárdonyi Géza feltűnt... Mert én kérem együtt végeztem vele Egerben és egyszer amikor Szegedről eljött Balatont nézni, itt is volt nálam. Gondoltam akkor, hogy én is megpróbálom. De nem ment. Így hát megmaradtam olvasónak, meg néptanítónak. Hiszen elvégre közönségnek is kell lenni, nem?

Szántódy elmosolyodott s melegen megszorította Pacséry kezét.

— És milyen hálás, milyen áldozatkész közönségnek! Csak semmi, semmi szerénykedés! Tudom, hogy mennyire szereti a szépet és milyen rajongója az irodalomnak, ha maga nem is írt soha. És terjesztette és milyen eredményesen terjesztette!

Pacséry tanító szerényen és csöndesen mosolygott. Aztán elpirult, mint a tettenért kisgyermek és belenyult az idők folyamán zöldessé lett fekete überciher belső zsebébe és egy újságlapot vett elő.

— Igenis, terjesztettem — hajlongott és bólintott. — A regényeket, verseket, a folyóiratokat, amikben szép novellák voltak... De egyiknek se örültem még így, soha egyetlen remekműnek se, mint ennek az újságnak, amibe a Tar Pista írt. Biztosan tetszett már olvasni, de alig vártam, hogy beszélhesek róla a báró úrral... A mi Pistánkról...

— Azám, a mi Pistánkról — nevetett a báró és szemei egyre jobban csillogtak. — Nálam is van belőle pár. Kíváncsi vagyok, mire viszi a gyerek. Kezdetnek mindenestre igen szép dolog!

— Úgyebár? Úgyebár, nagyon szép dolog? És lám, Zoltán, Kajdy Zoltán, mégis hogy csúfolódott mindig... És még most is. Pedig milyen szép ez egy paraszt ember.

től? Egy egyszerű földművelőtől, aki az eke szarva melől ül le az íróasztalához, azaz oda, ahol enni szoktak... Nem szép az, kérem, hogy valaki lemossa a kezét, mivel tcheneket vakart, aztán megfogja a klasszikusokat és olvas, olvas ahelyett, hogy kocsmázna? Hát nem csoda ez, kérem?

Szántódy elkomolyodottan nézte a tanítót, akinek sovány, gondokkal átbarázdált arca olyan lelkes volt, olyan rajongó! Fölemelte a szivaros dobozt és most már egyáltalán nem sajnálta az elszaladt hangulatot, melyben dolgozni próbált. Amikor már hosszú, kékes füstfellegek úszkáltak fejük felett, rátette kezét a tanító keskeny vállára.

— Nem, tanító úr, ez nem csoda! Ez a dolgok természetes következménye s tökéletesen érthető. A magyar paraszt rendkívül okos és fogékony emberfajta. Beretvaéles az esze, nagyszerű a megfigyelése és megragadó a bölcsesége. A magyar parasztban rengeteg az érték, csak nem juthatott eddig felszínre. Pedig csak körül kell nézni: nemrégiben egy tanyai parasztot fedeztek fel, aki nagyszerűen fest. Egy pásztort, akiben szobrászt találtak, olyan csodálatos tökéletességgel mintáz és farag. Egy harmadikat, akiben regényírói talentum van. És hányan vannak még tehetségekkel, adottságokkal, akiket nem fedeztek fel! Hányan vannak csodálatos ügyességű ezermesterek, akik maguk gyalulnak, faragnak, fúrnak és disztítők, tervezők, technikusok vesznek el bennük... Mit gondol, hány és hány nagyatádi Szabó István túrja a földet ebben az országban?! Aztán nézzük csak a katolikus egyház főpapjait, tudósait! Legnagyobb részük parasztfiú vagy parasztból lett kisiparos-fiú. És milyen kiváló koponyák, nemcsak most, de végig a történelemben... Nem, tanító úr, ez nem csoda, nem véletlen, aminthogy azok nem is léteznek. Mert minden bölcs elrendezettség szerint történik. Én ki merem mondani, hogy nálunk a parasztság következik, mint új társadalmi osztály. Az arisztokrácia már elvégezte a maga dolgát, megadta a maga nagy embereit, a középosztály szintén. Mindketten fáradtak, vérszegények és dekadensek lettek, nincs fejlő-

dési skálájuk. Kifutották, kiélték magukat. A parasztság viszont most alakul, most forrong, övök a jövő! Ezzel nem azt mondom, hogy osszák széjjel a latifundiumokat, legyen forradalom, stb. Üres szavak ezek... A parasztság belső fejlődését értem én társadalomformáló erőnek! Én ebből a szempontból figyeltem a mi Pistánkat és ebből a szempontból olvastam el a cikkét is. Ez a cikk engem igazol két szempontom miatt is: először ebből igazoltnak látom az új társadalomformáló elméletemet, másodszer pedig azt, hogy a dunántúli ember adottságainál, a tájtól nyert lelkiségénél fogva se lehetne forradalmár... Ezért vagyok én kétszeresen kíváncsi a mi Pistánkra...

Pacséry tanító kimondhatatlan áhítattal hallgatta mindezt. Sokszor szeretett volna lelkesedve közbekiáltani, vagy tapsolni, mint az ünnepi beszédek alatt.

— Végtelenül boldog vagyok — hajlongott zavartan és égő fülekkel. — Végtelenül örülök, hogy nem terheltem látogatásommal... Mindenben megerősítettek engem a báró úr szavai...

Szántódy kissé kifáradva a retorikai hévtől, meglehetősen hűvösen legyintett. Mert nem volt híve a dícséreteknek...

— Azért én is tévedhetek... Ámbár ez az én hitem.

Pacséry tanító már gombolni kezdte az überceihert és a kalapját kereste, amikor vad, fenyegető lárma hallatszott a falu felől. A bőjti szelektől fölszárított, köves országútról sűrű porfelhő csapott magasba. Suhancok, gyerekek visítotak. Egy-egy éltesebb asszonyi sikoltás és kemény, szörnyű káromkodások a férfiak szájából. Valóságos közár a jegenyék között.

— Kergetnek valakit, — ugrott föl Pacséry tanító és az ablakhoz sietett — vagy talán megint verekedés...

Nyomban elfeledték mindketten a dunántúli lelket, az egész előbbi beszélgetésüket. Angéla riadtan szaladt be szívére szorított kezekkel.

— Zsotával bezáratam a kaput. Megvadultak, teljesen megvadultak ezek...

Szántódy remegve hajszolt maga elöl egy súlyos gondolatot. Fájdalmat érzett rá és szorongást.

— Csak nincs valami komoly baj? Csak nem folytatják azokat a kocsmai dolgokat? Csak nincs köztük István?

Angéla gyorsan bezárta a félig nyitott ablakokat. Az ezerszer szidott, gyűlölt, rozsdás rácsok most milyen jóknak bizonyultak!

— Zsota mondja, hogy egy tehenet hajkurásznak. Az a Gál Ferkó is köztük van és csendörök is, arra hátul . . .

Pacséry tanító homlokára csapott.

— Persze, persze! Most már értem, kérem . . . Ma volt a licitáció napja . . . Ma akarták ellicitálni a Ferkó tehenét, adó fejében!

Most Szántódy elnyomta az égő szivar parazsát. Kábultan állt az ablaknál. Az úton már egészen közéről feketéllett a tömeg. Asszonyok és férfiak tipródtak egymás nyomába. Egészen hátul, a rikoltozó gyerekek és bicegő, fenyegetődző öregek után kékesfekete kakastollak libegtek. És elől, már egészen közel az ő kedves, szelíd nyárfáihoz, egy sovány, tarkafoltos riskatehén loholt kinyujtott nyelvvel szörnyű bögéssel . . . Mögötte egy szürkeruhás, sárgafelöltős, kissé bicegő férfiú, fekete keménykalapot lóbálva. Tőle alig tíz méternyire Gál Ferkó sovány, fekete arca sötétlik, kezében hatalmas husángot forgat.

— A magasságos Atyaúrsten döglessze meg, rogyassza rá az eget — ordítja, hogy keskeny arcát szinte szétvetik a szavak és a belső, kegyetlen indulatok . . . Utána kérőn, szaggatottan, szinte sírva kiáltja még: — Julcsa, Julcsa . . .

A tehen tovább bög és tovább rohan. S mögötte a szörnyű kardal, a szörnyű, ádáz népi kórus . . .

...Mit csinálnak a szegény emberrel? Jaj, mit csinálnak!

...Az utolsó tehenét is elhajtják, az utolsó tehenét!

...Egy szegény kis családot így pusztítanak el!

...Agyon köll ütni, kitaposni a belit is . . .

...A szegénytől mindent? A hercegnek egész csordával van!

— Julcsa... Jaj, Julcsa...

...Csak szaladjon, maga fédervájszos... Maga kódis úr...

...Végrehajtó! Népnyzó végrehajtó!

A végrehajtó, a szürkeruhás, sárgafelöltös, keménykalapos, szegény köztisztviselő már-már elvágódott a szörnyű hajszában. Látszott, hogy szédelegve, rémülten kering a zúgó áradatban. Még egy-két lépés és odavágódik a porba, a kövek közé, Gál Ferkó husángja elé... Egy pillantást vetett hátra, kémlelőn. De a kakastollasok jó messze voltak. Addig véresre verhetik, halálba küldhetik ezek a megvadult, haragtól tajtékozó emberek. Addigra tényleg kitapossák a beleit. Itt nem számíthat semmi irgalomra, a nép haragjánál nincs szörnyűbb és veszedelmesebb valami! S ekkor meglátta a Szántódykúriát a fák között, melyek még lombtalanul állottak és szabadon megmutatták az avult vakolatot és a homlokzat pajzsos címerét. És nekiesett a kapunak, ahogy elérte. Mögötte még volt vagy tízméternyi térség... Eszeveszetten rázta a rozzant, rozsdás rácsokat és zárat és könyörögve kiáltozott. Angéla hisztérikusan felsírt a szoba mélyében.

— Ne nyitassuk ki, apuskám, ne nyitassuk. Inkább a zsalukat is behúrom, hogy ne lássunk semmit...

Szántódy arca azonban oly határozott és síma volt most. Erő és elszántság sugárzott róla, úgyhogy Pacséry tanító elfeledte az ordításokat, a botokkal rohanó tömeget, az emberhalált rejtő veszedelmes haragot és egyre a báró arcát nézte.

— De igenis, kinyitatom — mondta határozottan és már ment is, eltolva maga elől Angélát.

Zsota az istállóajtóban lapult meg, onnét mert fölpillantani. Szántódy mintha furcsa, gúnyos káröröm villogását látta volna a vén szemekben... Ez a káröröm akkor is ott volt a szemeiben, amikor a báró magához intette.

— Nyisd ki, — mutatott a kapura — azonnal nyisd ki!

Zsota szégyenkezve kullogott a kapuhoz. A Julcsatehén éppen akkor rohant el a ház előtt éktelen bögéssel... A végrehajtó úgyszólván beesett a rács mögé, lihegve, verítékezve, véres szemgolyókkal. Annyira kimerült volt ekkor, hogy lépni se tudott, csak zihált sípoló tüdővel. Valami reszkető öröm járta át, a megmenekülés tudata. A tornác felé indult, ahol a báró állott, de ekkorra Gál Ferkó elérte a rácsosajtót és husángjával akkorát vágott rá, hogy a bot kettétörött.

— Hát lássátok, — hadonászott a mögötte megtorpanó tömeg előtt — az urak csak ilyenek: egyik védi a másikat... A báró úr elrejtí a végrehajtót, aki a szegény ember utolsó tehenét akarja elvinni...

A végrehajtó vacogott és könnyörögve nézett a báróra.

— Én, kérem, nem tehetek róla... Én, kérem, nem csinálhattam egyebet... Nekem ez a kötelességem... A kenyerem — dadogta szinte sírva. — Nekem ez muszáj volt...

Gál Ferkó vicsorított a rács mögött.

— Muszáj volt? Aszongya, hogy muszáj elvinni a szegény embör utolsó tehenit? Hát nincs sehol, semerre segítség minékünk?

Most egy suhanc fölordított:

— A csendörök! Itt vannak már a csendörök... Lüni fognak...

Egy rövid pillanatnyi. mély csend következett most. De aztán mint a cséplógép bűgása zúgott föl az ordítás:

— Lüjjenek belénk! Lüjjenek és pusztítsanak el mindnyájunkat!

Szántódy látta, hogy a tömegben nemcsak a Szegénysorról vesznek részt. Voltak ott fertályos parasztok is. A falu nagy, szolidáris egysége baj idején szegényt és gazdagot egy síkba hoz. Gál Ferkó odaállt a kerítés elé és szembenézett a kakastollasokkal, akik akkorra szintén odaértek.

—A szívembe lüjjenek... Szívembe a golyóval! Úgyis halott vagyok én már, úgyis rosszat teszök én, bítang leszök én!

Ekkor Szántódy megindult lefelé az ámbitus mohos lépcsőin. Valami átrohant, végig a vérén. Arca reszketett, szemei égtek. Kitárta a rácsajtót és megfogta a csendőrőrmester kezét, mielőtt Gál Ferkóra csaphatott volna.

— Kérem, ne. Ne legyen bántódása. A tehenet vezessék vissza az én felelősségemre. Majd elintézem azt a hátralékot a végrehajtóval...

Egy pillanatra mintha arra gondolt volna, hogy ez nem lesz könnyű feladat, az az adó nyilván kitesz száz pengőt. Az ő negyven holdja meg éppen annyit hoz, ami a szűkös megélhetésre kell... No mindegy, valahol megtakarítják. Szerencsére Angéla olyan igénytelen a ruházkozásban, igaz nincs, hova öltözzék szegény! Aztán néhány értéktárgy is akad még a házban...

A csendőr tisztelgett, aztán a Julcsa-tehén után irányította a tömeget. Gál Ferkó egy-két pillanatig ott állt a rács előtt. Értelmetlenül nézte a bárót. Látszott, hogy mondani szeretne valamit, de olyan szoros volt a torka! Aztán meg a báró gyorsan be is ment a házba. Akkor makogó, vonításszerű kiáltással mintha fölzokogott volna. De a tömeg aztán magával sodorta a megvadult tehen után a rétre.

A nyugalomnak vége volt. Szántódy, ahogy visszatért a házba, tette-vett az asztalon. Mintha teljesen megfeledkezett volna Pacséryről, Angéláról és a maga annyira féltett világáról, a dunántúli nagy biográfiáról is... Csak akkor kezdett el járkálni, amikor a végrehajtónak lefizette a nyolevan pengő adóhátralékot.

Pacséry csöndesen sóhajtott.

— Gál Ferkó csak egy a sok közül... És ki fizetheti ki azokét?

Ekkor azonban Szántódy agyában mintha megvillant volna valami. Egyszerre derűsen, nagyon derűsen mosolyogni kezdett.

— Most jut eszembe... Ez a Gál Ferkó tulajdonképpen nem is dunántúli ember. Az apja a Szilágyságból került hozzánk vagy húsz esztendővel ezelőtt. Az is ilyen

nyughatatlan volt s mikor előregedett, öt hold földet vett . . .

A tanító kényszeredetten mosolygott. Valami tétova mondat égette a száját, arról, hogy a nyomorúságnak, a szegénységnek, az ezekből származó elégtelenségnek nincsenek táji határai . . . De nem akarta, nem volt ereje, hogy letörölje Szántódy arcáról azt a ragyogó mosolygást, melytől szinte gyermekinek látszott most. Egy pillanatra Ibsenre kellett gondolnia. Hogy is mondja a Vadkacsban: „Hagyjátok meg az embernek az élet hazugságát és meghagyjátok neki az élet boldogságát . . .“

Hozzá egy ilyen öreg ember — gondolta aztán nagyon elégedetten s szinte hálásan önmaga iránt búcsúzkodott el Pacséry tanító úr . . .

VII.

Szentimrey, a hercegi uradalmak gazdatisztje akkor fordult be a nyárfa-sorba izmos, barna lovával, amikor a tömeg már a falu felé indult a Julcsa-tehénnel. Alkonyodott már ekkor s a messzi dombhátról lehallatszott a pásztorok vontatott furulyaszója, terelgetése. Lomhán, szinte felhősen hulltak széjjel ezek a hangok, melyeket némelykor egy-egy „kuccu-ne“, vagy káromkodás, vagy pulicsaholás szakított meg. De Szentimrey a falun élő ember közönyös megszokottságával már nem is vette észre a hangokat se, aminthogy az időszakok változását se tudta olyan költői ellágyulásokkal kíséreni, ahogy az hihető lenne. Hangok, dallamok, színek és illatok olyanok lesznek, akár a levegő: láthatatlan, de nélkülözhetetlen. Különben is Szentimrey egyáltalán nem volt merengő lélek, a tavasz csak annyiban érdekelte jobban, mert gyorsabban kellett a béreseket hajszozni, hogy minden megkapja a maga idejét a földben. Nem nézelődött hát. Jól megnyomta a lova oldalát, meg-megrántotta a gyeplőszárat, hogy mielőbb Szántódyékhoz érjen. Ma egész nap sokat gondolt a lányra. Szikrázóan fényes és sűrű haja, fehér bőre, a szép piros szája játszott folyton a szemei előtt, amíg a tavaszi vetést dirigálta. Meg az az édes, finom ibolyaillat az orrában... Szerencsére a postásgyerek utána hozta a jószágkormányzóság levelét, hát ma kivételesen ürügye is van erre a látogatásra. És meleg, erős mosollyal gondolt a pillanatra, amikor Angéla elfordítja a fejét az ő hangos, széles köszöntésére... Pedig az arca, ó, igen, az arca olyan piros lesz mindig, ha ránéz és a lélekzése is megsűrűsödik... Nem gondolt hát semmi egyébre s amikor meglátta a sötétlő tömeget, csak még

inkább unszolta a lovat. Főleg akkor, amikor Tar István karcsú, magas alakját is ott látta valahol a tömeg elején... Vele szemben bizonyos szorongást érzett mindig, bizonyos kényelmetlenséget és dühös kíváncsiságot, a hírlapi cikkezése és a mély, komoly hangja miatt, melyet nagyon rejtelmesnek talált és várakozástelinek, mint a viharelőtti nyári levegőt.

A ló most már sebes galoppban vágatott, úgy, hogy a tömegetől kissé messze baktató kajlabajszú magyar hátrafordult. Szentimrey megösmerte: Jermás Péter volt, egy nagyon alázatos kisházás, aki tavaly nyáron kétszer is kapálásért könyörgött neki. A gazdatiszt láttára gyorsan kalapjához nyult, de nem azzal a régi alázatossággal, hanem inkább valami gúnyos kárörömmel köszönt. Inkább haraggal és gyűlölködve.

— Aggyon Isten...

Szentimrey, miután nagyon kíváncsivá tette a téhen nyomában loholó tömeg, megrántotta a gyeplőt és megállította a lovat.

— Na, mi újság, Jermás? Elszabadult a község bikája?

Az mormogott valamit. Aztán kezefejevel szétsimította bajuszát és a verítékcseppeket, amik ellepték az arcát.

— Fenét a bika! A Gál Ferkó Julája, akit licitálni akartak. Mer végrehajtó gyött ki Tamásból. De elszelelt a kutya!

Annyi harag és annyi konok gúny villant a szeméből és annyi ádáz gyűlölség, hogy Szentimrey önkéntelenül a lovaglóstor után kapott. Sőt a nadrágja hátsó zsebét is megtapintotta, mert ott hordta a revolverét, ami nélkül soha nem ment ki a földekre... Jermás nyilván észrevette ezt a mozdulatát, mert kissé elhúzódott a lótól. Azonban egyszerre fölnevetett sértő szándékkal, csúfondárosan. Valami makacs erő emelte föl fejét.

— Úgy biz'a, tekintetes úr, megkergettük a végrehajtót! De meg ha nincs a báró, talánd a belit is kigázoljuk... Tar Pista, akivel most gyöttünk össze, hogy vissza-

hajtottuk a Julcsát, aszongya, hogy ezér' bezártak volna mindenkit... Hát csak zártak vóna... Merd ez nem mén mindég így! A szegény embörnek is van magához való esze... Lá, a Gál Ferkó megmutatta, mit lehet csinálni. Amikor az a nyiszlett elődozta a Julcsa kötelét és aszondta, hogy „Tíz pengő először...” akkor fölkapta a szekérlőcsöt és neki a nyiszlettnek... És mink szomszédok meg utánna. Mire a falut elhagytuk, aki otthon vót és nem a fődekon, hát mind velünk!...

— Ilyen disznóság! — kiáltott Szentimrey. — Ilyen szégyen!

Jermás összehúzta szemeit a szégyen szóra, mert annak értelmét ösztönösen tudta érezni. De aztán rántott egyet a vállán, mert a gazdatiszt kezében újra megmozdult a lovaglóostor.

— Szégyön? Aszondi a tekintetes úr, hogy szégyön? Dehát a nyomorúság, amiben élünk, nem szégyön? Nem szégyön az, mer' a rossz termés, a rossz állatárak, a rossz esztendők miatt elvisszék a szegény embör utósó tehenit? Hát ezt nem szégyölik az urak? Tuggya, tekintetes úr, hogy állunk mink, erre a kódis-soron. De tuggya azt is, hogy a gazdák se másként... Lássa, ez a mihénk itt, nagyfalu, gazdag falu, osztán nem talál benne öt pöngöt! Hát meddétig mennyön ez így? Osztán még a végrehajtó is? Hát a Gál Ferkó biz'a megmutatta, mit kell tönni a szegének... A jedző küdheti nyomunkba a kakastollasokat...

Szentimrey mindent megértett. S bár jól látta a hárdolatlan szavak távlatát, látta a szegényedett, gondokkal küzdő magyar falut, érezte Jermás Péter szavai mögött vonagló súlyos és vádakkal teli panaszainak igazát, mégse akarta, hogy megértéséből valamit is észrevehessen. Annál inkább sem, mert jól tudta, hogy mi ég a panaszok mögött megoldási lehetőségként: a nagybirtoknak, a herceg földjeinek szétesztása, azoké a földeké, amit szemeikkel láttak és fölmérni nem tudtak. És itt, akármilyen meggyőzőek is ezek az igazságok, itt ellenségekké válnak ők ketten. Hiszen neki és sokezer társainak a nagybirtokok

szétosztása egzisztenciális kérdést jelent... Nem, neki nem lehetett más fegyvere Jermás és Gál Ferkó és a hatóság emberét megkergetőkkel szemben, csak a harag és a büntetés vágya. S ekkor hirtelen eszébe jutott a mai látogatás egyik oka: ez a levél itt a jószágkormányozóságtól... Gyorsan benyult a kabátjába és kiemelte.

— Nézze meg — dugta Jermás orrához. — Nézze meg a pecsétet. A herceg pecsétje... Nézze meg jól, mert ennek jobban hisz, mint a betűnek. Az van ebben, hogy tegyek jelentést, van-e tényleg szükségük a Gál Ferkónak ez erdőkitermelésre? És hogy megbízhatók-e azok, akik vele akarnak dolgozni?! Hát én most majd megírom, hogy milyen megbízhatók! Nézze meg, kettérepítem ezt a levelet és nincs erdőbérlet!

És tényleg kettétépte az írást és Jermás szeme közé szórta. Aztán megrántotta a kantárt és nekieresztette a lovat. Egy gyors mozdulattal újból a nadrág hátsó zsebébe nyult. De a kis fegyver megnyugtatta. Ámbár tudta, hogy ezentúl nem lehet nélküle sehova mennie... Még így is, fölfegyverkezve is, úgy járhat, mint az a sárosdi kollégája, akit ebéd közben csöndes beszélgetésben talált el a golyó és se csendőrök, se detektívek nem tudták megállapítani, hogy honnét jött, kitől... Miglen, hosszú hónapok és hírlapi riportok után jelentkezett egy kisházas paraszt, akinek büntetésből nem adott munkát... Mindegy, nagyon erősnek és félelmetesnek kell látszania a tömeg előtt, melyet egyedül a komizság, a durva fegyelem tud fékentartani. Amikor a Szántódy-házhoz ért és leugrott a lóról, látta, hogy Jermás Tar Istvánhoz siet... De a házból, Angéla keskeny, kertrenyíló ablakából megérezte a finom, édes ibolyaillatot s most hevesen a házba indult, a lova gyeplőjét Zsota kezébe nyomva. Csupa indulat volt, csupa feszültség. Kitárt karral állt meg az üveges verandán, amikor meglátta az eléje siető lányt. Angéla arca most tűzpiros volt, szemei sötéten csillogtak és menekülő mozdulattal sietett a férfihoz. Nagyon szép volt, annyira, hogy Szentimrey gyorsan a karjába húzta.

— Milyen szép maga máma, Angéla! Milyen más, mint máskor? Várt rám?

Angéla teste végigreszketett a hangra, a komolyan, szinte áhítatosan mondott szavakra, arra, hogy most az egyszer nem Angyalkának nevezte... Arra, hogy ez a szélesvállú, barnaarcú férfi ennyire szereti őt... De aztán hirtelen eszébe jutott valami: az, hogy ő nem akarja engedni ennek a remegésnek a tovaterjedését. Egyszerre meghűvösödve lépett vissza, úgy, hogy Szentimrey karjai csak az ibolyaillatú levegőt ölelhatték körülötte...

— Apa nagyon várja most magát — mondta szárazon. — Tudja úgy-e, mi történt itt délután. Ezek a komisz parasztok! Majdnem agyonverték egy embert itt előttünk! Szörnyűség...

Szentimreyben még lázongott ugyan a szerelmes férfi visszautasításának gőgös haragja, de aztán arra gondolt, amire mindig ebben a négy esztendőben: hogy egyszer mégis, ha erőszakkal is, de megtöri Angéla ellenállását... Egyszer megfogja csókolni s akkor már tehet is vele, amit akar. De még várhat, még várhat legalább is az őszig, akkorra épülnek meg az új gazdatiszti lakások. Angéla úgyse szökhetik el előle... De ha így okoskodott is, a harag azért nem múlt el szívéből, csak más tárgyat választott magának. Gál Ferkót, Jermást látta maga előtt, meg a többieket mind, akik szembe mertek szállani a közrend képviselőjével.

— Tudok mindent. Éppen szembejöttem ezzel a bandával. Hát most legalább Miklós bátyám is láthatta, hogy milyen a lelkük mélye. Igaza van a jegyzőnek, ostor kell ezeknek, ostor és deres, meg hajdúk... Az a Tar István, az a falu esze, nyilván az okosítja őket. Azt hiszi, hogy ő is elérheti még a bársonyszéket...

Szántódy meghallotta a hangját és kinyitotta előtte az ajtaját. Talán még soha ilyen frissen és lendületesen nem fogadta Szentimreyt, mint most. Az kissé meg is hökkent, mert idegesnek, zavartnak, sápadtnak hitte...

— Jó, hogy jössz, édes öcsém, borzasztó délután volt ez, de azért jó iskola nekem. Így közelről minden egészen más!

— Úgy-e, — nevetett hangosan Szentimrey — úgy-e milyen az istenadta nép?! A drága, okos, becsületes parasztság, akit csak szeretni lehet, ahogy te tanítod Miklós bátyám... Egy tehénért is ölni tudnak.

— Egy tehénért, Gyurka, — felelt a báró csendesen és egészen más szempontok szerint hangsúlyozva a szót — egy tehénért is, Gyurka! Mert már ilyen nyomorult helyzetben vannak. Most látom csak igazán, mennyi is a bűnünk, mennyi a tartozásunk... Mert ezért bizony mi vagyunk a felelősek, miért hagytuk idáig érní a dolgokat!

Szentimrey fölszisszent, mintha fejsze ért volna a fejéhez.

— Ugyan, hát mit lehet itt tenni! Hát ki él ma úgy, ahogy szokott, kinek nincsenek gondjai? De azért még nem gyilkolhat senki...

— Nem, nem! Nem ez a dolgok igazi alapja, Gyurka... A dolgok alapja az, hogy közönyösek voltunk, hogy csak szemléltünk, a helyett, hogy cselekedtünk volna. Mert azt be kell látnod, hogy igazságtalanság és lelketlenség, ami most emberekkel történik! Azt hiszed, a Gál Ferkó egyedül van csak így? Tele van velük, fiam, az egész ország. Azt elismerem, hogy most, most nem tehetünk sokat értük, hogy máról holnapra nem lehet új helyzetet teremteni... Tudom, hogy a háború meg a gazdasági válság! Elég sok vezércikket olvashattunk erről. Nem is most hibázunk mi, hanem évtizedekkel ezelőtt hibáztunk... Dehát akkor minden valamirevaló dzsenti és arisztokrata a tigrisvadászatot, a primadonna kocsikáztatást, a lóversenyeket és a kártyacsatákat tartotta fontosnak. Amit a földünk hozott, azt a gazdagságot szétszórtuk vak szenvedélyekre és itthon csak ásítottunk, unatkoztunk. Itthon közben megszülettek a Gál Ferencek...

Szentimrey most, mintha kezdte volna sajnálni azt az eltépett levelet, de haragja még erősebb volt ennél a sajnálkozásnál.

— Megbocsáss, Miklós bátyám, de azt hiszem, ez csak

mind-mind teória. Retorika! Szépen hangzó mondatok, de nem tudom szabad-e ilyen nyiltan pálcát törni az arisztokrácia feje fölött? Hiszen ami magasabb kultúránk van, azt mind nekik köszönhetjük! Azt mondhatod erre, hogy hiszen az övéké volt a vagyon és az alkotás anyagi lehetősége, övéké voltak a javadalmak, a várbirtok, könnyű volt hát pompás várkastélyokat építeni, azokat műkincsekkel teletömni, könnyű volt művészeteket pártfogolni stb., hiszen megvolt hozzá minden eszközük és csak nekik volt meg!... A baj az, hogy nem volt gerinces középosztályunk és polgárságunk. De miért nem volt? Miért nem fejlődött ki a magyarságból, a magyarság legsóbb rétegéből, mind egyebütt? Nézz csak körül itt a Dunántúlon! A Fesztetichek, Eszterházyak, Batthányiak, a főpapok nélkül mire mentek volna?

— Jó, jó, — legyintett a báró — egykor mi is benn voltunk a sorozatban... Ami fejlődést teremtettünk, csak magunknak és nem útmutatásul teremtettük! Nem kapcsolódtunk szervesen a népi közösségbe, nem irányítottunk, legfeljebb diktáltunk. Mindíg csak azt csináltuk, amire nekünk volt szükségünk: országutat a négyes fogatoknak, zenetermeket a zenészeinknek: mert szerettük a muzsikát, irodalmi ünnepeket: mert szerettük az irodalmat. Mindezt magunkért, mert elvégre itthon is kellett élnünk s különben még lakható se lett volna ez a vidék... Azonban, fiam, a városokról elfeledkezel, azokat már nem mi teremtettük, hanem a polgárság, a polgárság, mely lassan jött — alulról és idegenből...

Szentirmay röstelkedett. Lassan dűnnyögött, szinte magának.

— Ez mind így is volna. Csak azt nem tudom, megérdemlik-e ezt a nagy szeretetet és törődést a te parasztjaid, akikben annyira hiszel, akiket annyira szeretsz és akiknek jövődjéért olyan áldozatkész tudnál lenni?

A báró kissé fáradtnak látszott most a sok szótól. Beleült a karosszékebe. Végigsimított a foszlott huzaton.

— A szeretet, fiam, és a hit és az áldozatkészség nem vár viszonzást. Elegendők és életképesek önmagukban is...

Most Angéla jött be gyorsan.

— Már terítettem a vacsorához, de most meg Tar István van itt... Ó, Istenem, már igazán elég lenne az izgalomból mára...

Szentimrey megcsóválta fejét.

— Ez mégis sok. Hiszen ezt nem volna szabad megengedned, Miklós bátyám... Hogy tetszésük szerint jöhessenek hozzád, akár éjjél időn is...

A báró azonban az ajtóhoz indult és előre nyujtotta a kezét:

— Gyere csak, fiam, gyere. Még nem is gratulálhatam neked az utolsó cikkedhez. Gyere és ülj le nálunk...

Tar István azonban nem ült le. Csak meghajolt.

— Nem maradok most sokáig. Csak azért jöttem, mert Jermás Péter mondott valamit, hogy a tisztartó úr... Hogy nem kap a Gál Ferkó erdőbérletet...

Szentimreyből most kitört a délután minden haragja. A Jermással folytatott beszélgetés visszafojtott mérge, Angéla elhúzódnása az ölelése elől, a báróval folytatott párbeszéd kelletlensége.

— Hát nem! A Gál Ferkók és a vele együtt levők nem fognak kapni! Ezt én megmutatom! Fölforgatókkal, gyilkosokkal nem dolgozom együtt! Patkó Bandikra nem bízhatom az erdőt!

Szántódy most valóban megriadt, mert ezek ketten úgy állanak egymás előtt, mintha fegyvert fognának egymásra, mintha öltre akarnának menni. Most, most valóban érezte a délután minden izgalmát. Fáradt és elviselt lett az arca és csak nagyon bizonytalanul emelte fel hangját és kezét.

— Ez nem helyes szó, egyikőtöktől se: Mindnyájunknak kell egyet lépni: egyet lefelé és egyet fölfelé... Különben is a jószágkormányzóságtól hozzám is érkezett válasz, hogy megkapják a bérletet.

— Igen, megkapják, — mondta győzelmes fellélekzettel Szentimrey — de csak az én információom alapján. De ugyan milyen információt küldhetnék ezek után?

— Az igazságot, tisztartó úr! — kiáltott szikrázó szemekkel István. — A teljes igazságot, amit itt látott a két szemével! Azt, hogy annyira vannak a Gál Ferkók, annyira vagyunk valamennyien, hogy az utolsó tehenét is elhajtanák... Én csak most tudtam meg mindent, a délután a szántásnál voltam... Mikor hazafelé tartottam, akkor találkoztam velük. Hát ezt kell fölírni, ezt amit itt látott. Hogy ennyire vannak a dolgok, hogy ez lett mindenből, hogy igenis kell, sürgősen kell a segítség, különben, különben...

— Nos, mi lesz különben? Maga olyan szépen tud írni, Tar István, maga talán ezt is megtudja mondani...

István érezte a haragot Szentimrey hangjában, de nem hagyta magát megfélemlíteni. Hátrakapta a fejét gögösen és elszántan.

— Azt nem tudom. Nem tudom, csak érzem. Meg azt is, hogy én eztán nemesak írni fogok. És ha a tisztartó úr nem akarja azt a bérletet és megakadályozza, hát én magam fogok utána járni, én magam megyek el a jószágkormányzósághoz...

Aztán csendesen köszönt és elment... Utána hosszú ideig hallgattak ők hárman. Angéla a vacsorát sürgette később. De mindhárman kelletlenül nyelték a falatokat. Szántódy, ha akarta volna se tudja eltitkolni a fáradtságát. Szentimreyben haragos szavak áradata zúgott. De se Angéla, se a báró nem ösztökélte a kimondásukat. Tar István szavai uralták mindhármójukat. Csak mindhármójukban másként nyilatkozott ez meg. Szántódy kíváncsi izgalmat érzett és valamelyes diadalt. Szentimrey sértett haragot, Angéla kelletlenséget...

— Majd engedsz te is, fiam, — mondta a vacsora végeztével a báró — hiszen ez kicsinyesség volna...

— Nem teszem magam nevetségessé!

— De gyűlöletessé se teheti magát — vágott közbe Angéla szokatlan gyorsan s erre füttyenteni szeretett volna Szentimrey, annyira örült annak, hogy a lány némi aggodalmat mutat iránta. Már nem is törődött Tar Istvánnal és elhatározta, hogy nem tesz a bérlet ellen sem-

mit, ellenben elősegíti azt, csak egy kicsit megvárakoztatja, megkönyörögteti őket. Elvégre tanuljanak rendet! És rövidesen elköszönt a háztól. Búcsúzáskor úgy megszorította Angéla kezeit, hogy azok még másnap reggel is pirosak voltak. És Angéla egyáltalán nem tudott ezért haragudni...

VIII.

Apró, fényesszárnyú bogarak zsongtak a levegőben. Itt-ott vörös és sárga lepkék röpdöstek. A szántódi hal-mokról, szőlőskertekből füttyszó és kapacsengés hallatszott. Messze, a keskeny földtáblákról a lovak szapora noszogatása. Tavaszi szántás ideje volt ez, kukorica alá szántottak a parasztok. A harsányzöldbe játszó rétek mentén, ahol magasodott kissé a síkság, araszós volt az őszi buzavetés és nagyfülű nyulak ugráltak benne vidáman. Néha megálltak és körülnéztek ugyan ijedt, kerek szemükkel, de aztán tovább rágták a fűszálakat, hiszen ez az ő idejük volt, nem kellett tartaniok a vadászok két-csővű fegyvereitől...

A levegő már meleg volt, mert a nap erősen lefelé hajolt a földhöz, megsímogatta áldott sugaraival a füvet, fákat és szinte húzta fölfelé... Pacsirták szállodtak a magasban, csöppnyi csőrük édes trillájával, fecskék cikkáztak föl-alá, vidáman csillogtatva kékesfekete szárnyukat és szürkés-fehér toll ingmellüket. Gyönyörű világ volt ez: friss, tiszta és ígérettel teljes. Tar István, mind a többiek is, már kora reggel óta benne volt ebben a világban. Ámbár, akár a többiek, ő se igen vette észre a körülötte hullámzó tengernyi szépséget: nem ért rá pillanatra se megpihenni, mert szántott és a lovak először voltak kinn az istállóból a tél óta. Ilyenkor ez igen nehéz munka, mert az állat kipihent, csupa vér és csupa lendület. Rohanni szeretne és nem a mesgyék irányába, egyenes barázdákban tipegve, pontosan húzni az ekét. Ezenkívül pedig most nem is egyszerű szántásról volt szó, hanem ugartörésről. Koppány-domját törte, azt a mezőségből hirtelen kimagasló, gyepes, meglehetősen kopár oldalú legelőföldet, melynek oldalán gyakran találta furcsa fegyverdarabokat, csontokat, sírokat. Az

VIII.

Apró, fényesszárnyú bogarak zsongtak a levegőben. Itt-ott vörös és sárga lepkék röpdöstek. A szántódi halomokról, szőlőskertekből füttyszó és kapacengés hallatszott. Messze, a keskeny földtáblákról a lovak szapora noszogatása. Tavaszi szántás ideje volt ez, kukorica alá szántottak a parasztok. A harsányzöldbe játszó rétek mentén, ahol magasodott kissé a síkság, araszos volt az őszi buzavetés és nagyfülű nyulak ugráltak benne vidáman. Néha megálltak és körülnéztek ugyan ijedt, kerek szemükkel, de aztán tovább rágták a fűszálakat, hiszen ez az ő idejük volt, nem kellett tartaniok a vadászok kétcsövű fegyvereitől...

A levegő már meleg volt, mert a nap erősen lefelé hajolt a földhöz, megsímogatta áldott sugaraival a füvet, fákat és szinte húzta fölfelé... Pacsirták szállodtak a magasban, csöppnyi csőrük édes trillájával, fecskék cikkáztak föl-alá, vidáman csillogtatva kékesfekete szárnyukat és szürkés-fehér toll ingmellüket. Gyönyörű világ volt ez: friss, tiszta és ígérettel teljes. Tar István, mind a többiek is, már kora reggel óta benne volt ebben a világban. Ámbár, akár a többiek, ő se igen vette észre a körülötte hullámozó tengernyi szépséget: nem ért rá pillanatra se megpihenni, mert szántott és a lovak először voltak kinn az istállóból a tél óta. Ilyenkor ez igen nehéz munka, mert az állat kipihent, csupa vér és csupa lendület. Rohanni szeretne és nem a mesgyék irányába, egyenes barázdákban tipegve, pontosan húzni az ekét. Ezenkívül pedig most nem is egyszerű szántásról volt szó, hanem ugartörésről. Koppány-domját törte, azt a mezőségből hirtelen kimagasló, gyepes, meglehetősen kopár oldalú legelőföldet, melynek oldalán gyakran találak furcsa fegyverdarabokat, csontokat, sírokat. Az

öreg emberek szájról-szájra adják a fiataloknak, hogy ott vívták az utolsó pogány harcokat, magának, Koppány vezérnek e domb tetején volt a sátra, mert innen messzire lehetett látni...

A domb eddig határkő volt a falu és a herceg birtoka között. Még soha eke nem érte, birkák és disznók túrták az oldalát, míg két évvel ezelőtt, a föld-birtokrendezés idején, ezt utalták az igénylőknek. Vince ösztökélésére Tar István is vállalt két holdat. De kegyetlen munka volt a törése. Igaz, hogy a föld fekete és zsíros, de olyan mélyre kell fúrni az ekét, amíg földobja a hantot! Bár az is igaz, hogy ahogy lehull az ekéről, fényesen hullik szét, akárha rostálták volna. Az bizonyos, hogy remek kukorica fog benne teremni, de addig! Addig véres lesz a tenyere az eke szarvának szorításától. Meg ez a két állat, Fecske meg a Csillag sehogyse bírnak betelni a tavaszi illatokkal, a levegő meleg símogatásával, a napfény aranyos sugraival, a madarak féktelen csipogásával, trillájával. Majd minden pillanatban a lepkék, bogarak után kapdosnak. Aztán meg hol föl, hol lefelé visz az út és István nem tudná megmondani, melyik a nehezebb. Mert ha fölfelé lihegnek is az állatokkal együtt, de lefelé nem győzi fékentartani őket, nem győzi erővel a gyeplő tartását. Egy-egy pillanatban azon gondolkozott el, hogy mégse volt jó ezt a Koppány-dombot választani, de ha egyszer a hercegnek jussa volt a kiválasztáshoz, meg különben ez esett legközelebb a falu határához... No, mindegy: két holddal így is több, ha keserves is a munka, csak behozza a kukoricás! Nem a fáradtságot, mert a parasztember fáradtsága és munkája nincs megfizetve soha. Ezek a tűnődések nem voltak éppen haragosak, fájdalmasak se, csak éppen hogy megálltak az agyában, megkapaszzkodtak benne, mint a bojtorján a ruhában s minduntalan fölfelé irányították a tekintetét a kis nyárfaerdőre, mely a domb tetején hajladozott.

Azon túl, alig húsz méternyire, ott kezdődik el az a szörnyűséges földtábla, mely a harmadik megyében fejeződik be. S itt, akár akarta, akár nem, Szentimrey gazdatisztet is látni vélte. Eszébe jutottak minapi szavai,

az a fenyegető szóváltás, Szántódy bárónál. Tagadhatatlan, hogy olyan a lelke, mint valami kohó, izzottak, forrottak benne a vágyak és elhatározások. Érezte, hogy most válaszütra érkezett. Érezte, hogy itt most már nem elegendő az ő eddigi fegyvere, a betű. Valami másra is szükség van. Tettekre, igen, tettekre. Azt várják tőle a Gál Ferkók is, meg tán az egész falu. Elvégre ő nem lehet második „szerkesztő“ a faluban, nem állhat Vince bátyja lépésébe? Meg kell mutatnia, hogy nem pusztá hiúságból fogta meg a tollat, hanem azért, mert tenni akar a fajtájáért. Különbözik róla is azt hiszik, mint Vince bátyjáról, hogy csak az urakkal akart parolázni, azt akarta, hogy a főbíró meg képviselő megveregesse a vállát és megszorogassa a tenyerét. Hiszen mást nem is hihettek róla, mert semmi, de semmi eredménye nem volt az élete munkájának. Akkor, amikor tulajdonképpen tenni kellett volna, egyszerre csak visszajött és szántott-vetett tovább csöndesen... Az ő sorsa más lesz! Igen, az ő útja az egészen más lesz. Ő meg fogja mutatni... Legelőször is ezt az erdőbérletet persze. Mert egyelőre itt, az a legfontosabb... De alig ért el ehhez a gondolathoz, egyszerre, mintha súgták volna: arra is gondolnia kellett, hogy vajjon hány Gál Ferkó van ebben az országban? És vajjon mit is jelent ez az erdőbérlet? Nem, tovább semmi esetre se volt jó gondolni, mert akkor mintha elkedvetlenedést és bátortalanságot érezne. Csak mindent szépen sorjába, okosan és megfontoltan. Legelőször tehát az erdőbérlet!

Akkor, amikor a bárótól hazatért, megmondta otthon, hogy Pestre fog utazni rövidesen, ahogy a szántással elkészül. A vetést már ők is elvégezhetik ketten, Nanica meg Vince bátyja. Ha sok, hát szóljanak Gál Ferkónak... Igaz, hogy kissé összeszorult a toroka és megdobbant a szíve arra a gondolatra, hogy Pest! Hiszen igaz, ami igaz, csak Szent Istvánkor szokott fölutazni és akkor nem látott mást, mint rengeteg házat, füstöt, meg száguldó kocsikat. Ismerősük sincs, a képviselőt se fogja megtalálni, aki kalauzolni szokta a kerületbeli atyafiakat. De mindegy. Elveszni azért nem fog, hiába szörnyülködik is a Nanica, hogy mi lesz ott vele?! Ez most már bevégeztetett és ő

még soha ilyen erősnek, boldognak nem érezte magát. Mert most majd megmutathatja, hogy mennyire is szereti a fajtáját, megmutatja, hogy mit tud értük tenni. Még nem mondja ugyan senkinek, de az az erdőbérlet nem lesz minden. A lelke mintha kürtszó lenne, mely vágtatni, zengeni kíván, melyben százak és ezrek kiáltása reszket...

A gondolatok nagyon meggyorsították István munkáját. Még csak egy-két barázda van vissza, aztán már készen is van a két holddal. Igaz, hogy szörnyen sajog a tenyere, a karja, a karjában az inak, meg a háta csak úgy ropog. De ez is csak kora tavasszal, az első munkák idején fordul elő. Egy kis lázadozása az izmoknak... Majd elmulik, elmulik ott Pesten!

Amikor az utolsó barázdába állította a lovat, megállt velük, kissé szabadra eresztette a gyeplőt, úgy, hogy azok a szomszéd még szántatlan gyepére hajoltak. István a zsebébe nyult és kikotorta a maradék dohányt. Most is ugyanaz volt ez, amit általában igen elégedetten szivogatott, ha volt: hármás pipadohány, újságpapír szélébe sodorva... De alig, hogy kettőt-hármat szippantott, egyszerre érezni kezdte a fanyarságot és a keserű büzt, melyet a cigaretta árasztott magából. Köhögnie is kellett tőle, azonkívül meg is undorodott. Önkéntelenül arra kellett gondolnia, hogy miért kell ezt az ócska, szörnyű dohányt szívnia, amikor tulajdonképpen nem a legszegényebb ember ő sem, dolgos is, törekvő is, takarékos is. Egyszerre a Gál Ferkó lázongása legyezte körül és azon kapta magát, hogy keserű kérdéseket szedeget össze a cigaretta füstjéből. Akármerre nézett és fordult, mindenünnen egy-egy miért nyujtotta feléje ágasbogas, tekervényes fejét. Arcok és szavak villantak eléje, melyet hol az Olvasó-körben, hol a maga kis szobájában látott és hallott. Mintha láthatatlan kórus kántált volna a lelkében, mintha egységesen, döbbenetesen mögéje húzódott volna az egész falu s követelte volna, hogy csak reájuk hallgasson.

Egyszerre, a füstkarikák közben, éktelen haragot érzett. Ott tartott, hogy káromkodni szeretett volna, megrázni az öklét föld és ég felé, az egész világ ellené-

ben. Szégyelte magát érette, de ez mindennél jobban elhatalmasodott rajta. Olyan volt, mintha ráparancsolták volna. Nem tudta, mi történt vele, mert ezt az érzést még sosem ismerte. Szelíd és szemlélődő lélek volt, a könyveket szerette már kisgyerek kora óta és ha nincs a háború és apját el nem viszik katonának, hát egészen bizonyos, iskoláztatták volna. De így anyjának kellett a segítség, már tizenkétesztendős korában szántott, aratott. És soha nem volt ez terhes. Szép volt és ő megvolt magával is, helyzetével is elégedve. Soha nem gondolt arra, hogy például inkább pap, tanító vagy jegyző lett volna. Nem, egyáltalán nem gondolt arra, hogy az osztályából, a sorsából kikerüljön. Csak arra gondolt mindig, hogy ezt az osztályt kellene kissé fölemelni, megokosítani, igényesebbé tenni. Ez a cél izzott előtte akkor is, amikor egy furcsa alkonyaton le kellett írnia mindazt, amit végig gondolt s aztán Vince bátyja példájára, a Kaposi Ujságnak elküldötte. Eddig, ha ez eszébe jutott, azt hitte, hogy a maga jószántából csinálta az egészet. De most, ezekben a hetekben, főleg a verekedés óta, meg a minapi végrehajtás miatt, arra kellett gondolnia, hogy mindezt szükségyszerűségből kellett elvégeznie és nem volt se véletlenség, se saját egyéni passziója, hogy könyveket bújjon, okosodjék és írásban fejezze ki nézeteit és titkos vágyait. Igen, ez most már egészen bizonyossá lett István előtt, hogy nem lehet meghátrálnia. Bár azt se látta tisztán, hogy tulajdonképpen mit is kellene tennie, hogy az ilyen esetek meg ne sokasodjanak és végleg elmuljanak. Zúgott az agya s riadtan, tanácstalanul nézett körül. Mindenütt olyan nagy, olyan szép nyugalom volt. Mindenütt hangosság, szorgalmas, elszánt munka, mely már-már hadjáratnak látszott, olyan kemény és olyan megállásnélküli volt. S Istvánnak mégis összeszorult a szíve . . . Egyszerre, mintha Gál Ferkó kiáltását kellett volna hallania: mi haszon, hogy törjük magunkat, termést, állatot csak elpocsékol az ember! Mert nincs, nincs senki, aki törődne velünk, aki vezetne bennünket, akiben megbízhatnánk!

A lovak most már túlságosan messzire igyekeztek a

friss fű után, annál is inkább, mert a lucernás is növekedett az alsó, már megmunkált táblákban. Istvánnak félbe kellett szakítania a gondolatokat, marokra fogni a gyeplőt és beállni újra a barázdába. Lefelé tartott ekkor. Ez volt az utolsó megszántani való darab. Utána csak a boronálás következik. Mégis kelleetlenül ment a lovak után. Akkor frissült csak föl, amikor a rétet kettéosztó patak partján, a füzesek alatt, Vince bátyját látta biccegni. Legalább szólhat valakivel, legalább kibeszélheti ezeket az ádáz gondolatokat!

Vince szemmel láthatólag sietett. Ahogy István leért a Koppány-dombról, már ott is állt a földjük szélén.

— Látom, már végeztél . . . Hát éppen jó? A boronálást én is bevégezem helyetted. Tudod, ahogy jöttem, a tisztartót láttam a dombra lovagolni. A postáról jött és nyilván a béresek után megy, hiszen itt, a nyárfáson túl kezdődik az ő járása. Kukoricát vetnek azok is . . . Arra gondoltam, mennél oda föl, éppen szembe találod magadat vele és szóljál vele. Talán nem is kell elmenned Pestre akkor, és megengesztelheted, hiszen nem rossz ember. Minden nyáron adott munkát a kisházásoknak. Azt tartom, csak makaeszkodik . . .

István nem tudta miért, de haragot érzett most is. Főleg Szentimreyre emlékezve.

— Könyörögjek neki? Neki könyörögjek, hiszen neki is parancsolnak! És tanult ember is, nem hallgathat a harag szavára!

Vince nagyon helyesnek találta az ötletét és most megsértődött, hogy István nem kapott rajta. Fanyarul tapogatta a dohányzacskóját, pipa után nyult és rágyújtott.

— Ha nem akarod . . . hát akkor nem is teszed meg. Én csak azt gondoltam, ha már egyszer a Gál Ferkóknak megígérted a bérlet megszerzését, próbáld meg a könnyebbik felét. Pesten se végezhetsz semmit a gazdatiszt véleményezése nélkül!

István most dühösen kiemelte az ekét a mesgyéből, mert éppen a végére ért.

— Pedig hát én végzek! — kiáltott szikrázó szemekkel és fenyegetően emelte meg a karját. — Végzek én a tisztartó nélkül is!

De Vince bátyja egyáltalán nem rőkönnyödött meg ettől, hanem inkább olyan felhős és szomorú lett a homloka, hogy István elszégyelte magát. Tünődni kezdett és belátta, hogy Vincének tulajdonképpen igaza van. Nem, az egyáltalán nem árthat, ha a gazdatisztval szólni fog. Az nyilván várja is, hogy megkövesse. Csak hasznára lehet ez a megalázkodás, ami tulajdonképpen csak okosság...

— Na, jól van, — mondta aztán csöndesen, kissé kelleetlenül — hát azért mégis megpróbálom...

Aztán már át is adta a lovakat Vincének. De mielőtt elindult volna, leemelte a szekérről a boronát, ráhelyezte a földjükre, mert ez nehéz lett volna Vincének, aki egész télen a kemencepadon melegedett... Hogy ezt elvégezte, megtörölte kezefejét a pirossal szegett kék-festő kötény sarkába, csizmája orráról leverte a port, a haját hátra-simította, aztán gyors léptekkel megindult fölfelé, a Koppány-domb teteje felé. Gyorsan el is érte ezt, mert nem volt magas... Amikor már az ingatag, hajlékony törzsű nyárfák között volt, tompa döccenéseket hallott. Tudta, hogy Szentimrey lovagol most arra valahol a domb mögött. Ekkor szinte szaladt, annyira sietett, hogy szembetalálja magát a tisztartóval. Ő ért előbb oda. Szentimrey még messze volt tőle, az erdő alsó vége táján. Egy szélesebb törzsű, inkább alacsony, görsös fa mellé húzódott. Ez félig eltakarta... S most, ahogy a gazdatisztet várta, körülnézett.

Itt, az erdő mellett kezdődött el a herceg birtoka. A latifundium! Az az örökkévaló hatalmas birodalom, mely három megyén fut keresztül, a legszebb búza-, kukorica-, árpa-, lucerna-, krumpli-, zab- és répatáblákkal! A leggondozottabb, a legkövérebb, legfeketébb földeken... Itt csak alig egy maroknyit láthat belőle, alig tudja fölmérni a szemével egyik részét is, mely itt kezdődik és valahol a kéklő messzeségben folytatódik! Amennyit ő láthat belőle, abból három-négy faluhatár is kitelik, olyan falué, mint Szántód, ahol fertályosok laknak és a

kisházások alig vannak tízen. Ó, mennyi és mennyi falu kitelne ebből a határból, ebből a félelmetesen hatalmas latifundiumból... Hirtelen olyan fájdalmas harag szántott át Tar István lelkén, hogy szinte fölördített belé. Mintha kés vagy fejsze lett volna szívének ez a látvány, ez az észszerűen, pompásan megmunkált gyönyörű földdarab s egyszerre mintha újra a Gál Ferkó szavait hallotta volna, a Gál Ferkóét, meg a többi parasztokét, ahogy a hercegi földekről beszélnek. Meg a Vince bátyjáét, aki valaha nagyatádi Szabó Istvánnal faluról falura járt és látta, hogy az egész Dunántúlon az igazi szép és okosan művelt földek, mind latifundiumok. Grófoké, báróké, hercegeké, papoké... Ó, hát micsoda ehhez képest az ő földjük, mennyi verítékkal, mennyi acsarkodással adja azt a keveset és rosszat, aminek már majdnem semmi értéke sincs... Valami szörnyűséges és döbbenetes vágy szállotta meg, szeretete volna kinyujtani a kezét, hogy megmarkolhassa a fajtája legforróbb álmát, a Gál Ferkók lidérces óhajításainak netovábbját: a latifundiumot. Hát mit, mit tegyen érte, hogy egyszer, egyszer azoké legyen, akik szeretik a földet, akiknek vére és vágya csak e körül mozog, akik a tudatuk alatt hordozzák az utána való emésztő sóvárgást?!

István egészen elszédült az érzései hullámvásárlától. Nem, nem tudta, mi történik vele. Hiszen már hányszor látta ezt a földdarabot és mégse lázongott, mégse vágyakozott utána. Hát mégis, az ő lelkében is ez dolgozik, az ő vágyainak mélyét is ez hajtaná? Neki is arra kell gondolnia, mint a Gál Ferkóknak? Arra, ami mostanában annyiszor szerepel az ujságokban, beszédekben... A telepítésre, a földosztásra kell-e gondolnia? Hát ez lenne a küzdelmei célja? Ez és nem a falu belsőjének, a léleknek nemesítése? Ez a valóság, ez a kézzel fogható, szemmel látható, értékesíthető és anyagi javakat adó valóság, ez a fontosabb és nem az, amit ő látott, miben ő hitt eddig? Ó, persze, Gál Ferkónak igaza van! Az mind csak szó, szépen írt szó! De abból se kenyeret, se ruhát, se tüzelőt, se tanulságot nem lehet venni...

Most, ezekben a pillanatokban egészen világossá

lett Tar István előtt, hogy mit kell tennie. Rá kell lépnie Nagyatádi útjára és folytatni azt, amit ő félben hagyott — már az életben is. Faluról-falura kell járnia, agitálnia kell, újságokba írni, beszélni, szervezkedni: Tenni! Ez az elhatározás olyan éles és forró volt Istvánban, hogy szinte már rögtön elindult volna. Vidámmá lett, fűtyenteni szeretett volna. Az erdőbérletről szinte el is feledkezik, ha nem ér már a fa közelébe Szentimrey tisztartó...

És most Istvánon hirtelen valami fölényes dac futott át. Nem áll ki az útra, nem szól Szentimreynek!... Mert ha szól és megengesztelődik a tisztartó, akkor nincs szükség arra, hogy ő Pestre menjen. Már pedig neki *most már* el kell mennie...

Visszahúzódott hát a fa széles törzse mögé és amikor Szentimrey csöndes fűtyöréssel tovább kocogott a lóval, István megfordult és visszament Vince bátyjához. Az, ahogy Istvánra nézett és arcának, szemének különös ragyogását látta, mosolygott.

— Na, úgy-e, jó volt, hogy fölmentél? Beszéltél velem?

István szemei még mindig fátyolosak voltak, még mindig ott reszketett a mélyükben a latifundium hatalmas, gyönyörű birodalma. Szórakozottan, szédelegve vette át a lovak gyeplőjét Vince kezéből. Már csak egy pár forduló volt vissza. Akkor aztán, amikor leértek a domb aljába és a boronát, ekét fölrakták a kocsira s a lovakat befogva, mindketten felültek rá, akkor István csöndesen megszólalt.

— A gazdatiszttal ugyan nem beszéltem, de mégis jó volt, hogy fölmentem a tetőre. Szembenéztem a herceg fődjével... Szembenéztem a latifundiummal. És most én elmegyek... Semmi sürgős munka nincs, ha kell, ott van a Gál Ferkó... Még máma este útnak indulok. Először is Pestre, a jószágkormányzósághoz. Aztán majd tovább...

A lovak vidáman szaladtak a falu felé. Vince nem tudott mit mondani. Tudta, érezte, hogy István szándéka megmásíthatatlan, hogy estére el fog indulni innét. És nagyon, nagyon sajnálta érette...

IX.

Tar István távozása nagy eseménye volt a falunak, de főleg a jegyző nyugalmát zavarta meg. Már kora reggel értesült a dologról. Bócza Peti, a postás újságolta, amikor az újsággal baktatott be hozzá. Éppen reggelizésénél találta Kajdyt. A sűrű föles kávé kiloccsant a csészéből a hírre s a pirított szalonnát úgy döfte oldalon, olyan gyilkos indulattal, mintha akár maga Tar Pista lett volna. Tar Pista, aki nyilván azért firkálgatott az újságokba, hogy most fölforgató váljék belőle, szégyent hozva az ő negyvenesztendős működésére, mely alatt soha, semmi rendellenes dolog nem fordult elő Szántódon! Bóczát egy kézlegyintéssel és egy pohárka csípős seprópálinkával elbocsátva, szuszogva, haragos mordulásokkal evett.

Felesége, egy kicsiny, gömbölyű, szürkehajú, egészszerű, de nagyon elővigyázatos tekintetű, egykedvű és szigorú teremtés, nem is vette figyelembe az egészséget. Bő kartonpongyolát viselt, előtte fehér konyhakötényt, melyből citrom, bors, fahéj, hagyma, ecet és paprika szaga áradt, mert ő majdnem az egész napját a konyhában töltötte. Nem törődött semmi egyébbel, csak az ura testi kényelmével és jólétével és azzal, hogy gyarapodhassanak, kis vagyont kaparinthassanak, hogy a család emelkedhessen, anyagi gondjaik ne támadjanak. Az anyagi jólét, igen, ez volt egyetlen ambíciója! Ezért mosott, vasalt, kertészkedett, baromfit nevelt és disznót hízlalt. Ezért takarékoskodott a ruházattal is. Igaz, ha kellett, megcsináltatta a hagyományos feketeselyem vizitruhákat, de rendszerint elfoszlottak az állásban. Nem is érezte jól magát bennük, mert akkor fűzöt kellett venni és a dereka már túlszéles és kemény volt ahhoz, hogy formálni

lehetett volna. Az életet csak egy síkból nézte: a családja jólétének síkjából. Ezekért mindent megtett és elkövetett. Harminc esztendeje éltek egymás mellett, régen kiállották a test és lélek tűzkeresztségét és nagyon összetartoztak. Szerették is egymást, ahogy a jegyzőné néha mondogatta is társaságának: a maguk módján... Különben is sosem értek rá magukkal foglalkozni, Kajdyt a hivatal, az asszonyt a háztartás teljesen lefoglalta és kielégítette. Két gyerekük volt, városba nevelődtek, de azok is igen praktikusán: kereső pályákra készültek. Házat és szőlőt vásároltak. Igaz, még nem tiszta az egész, de már rövidesen az lesz. A parasztokat mindig bizalmatlanul nézte Kajdyné, pláne mert gyakran hallotta, hogy megverdesik az asztalt az irodában kiabálnak és fenyegetőznek. De azért rendszerint édeskésen és szívélyesen mosolygott reájuk, ha bejöttek az udvarba. Mert tudta, hogy belőlük és általuk teremthetik meg azt az anyagi jólétet, ami álmaik álma volt. Azonkívül meg, ha valami tekervényesebb ügy adta elő magát, a parasztok nem sajnálták a csirkét, vaját, friss túrót, tejfelt és a gyümölcsöt, hogy a sikert biztosíthassák... Most, hogy az ura csak immel-ámmal nyelegette a szép piros szalonnadarabokat, megkavarta a kávéját és odakönyökölt az asztalra.

— Mit izgatod magad! Az embernek csak egyre szabad gondolni és eggyel szabad törődni: a jövővel!

— A jövővel! — csapott az asztalra Kajdy, mert tele volt felháborodással és nem találta még meg a formát a kitörésre. — Te is csak izgatsz folyton... Ezzel tetedt tönkre az életemet!

Az asszony mintha nem is hallotta volna a kitörést. Nyugodtan, egykedvűen kenegette kenyerére a vaját... Hát eméssze talán magát? Nincs nap, amikor ezt ne kiáltaná az ura, de közben a cipőgombolót se találja meg nélküle és egy lépést se tud tenni, hogy tanácsát kikérné!

— Ha mérgelődsz, nem segítsz semmin. Legfeljebb az epeköveidet mozgatod. Pedig tudod, hogy még leg-

alább két esztendeig ki kell tartanod, amíg a ház is, a szőlő is teljesen rendben lesznek...

— Persze, — habzsolt Kajdy most már haragja ki-robbanásának enyhülete után — persze, én csak gyűjtsek, húzzam az igát, áldozzam föl magam, éljek és gyötörjem magam ilyen bitangok, Patkó Bandik között, ti értetek! Ez könnyű dolog, ez nagyon könnyű dolog, aranyom...

Az asszony tudta, hogy mindez csak pusztá indulat, széthulló szópernye, minden alap nélkül. Hiszen két kézzel szórja rájuk ha van... Milyen boldogan számolgatja az időt, amikor nyugdíjba megy és a ház, meg a szőlő... Ámbár az is igaz, hogy nehéz dolga van ezekkel a nyakas parasztokkal. Es most ez a Tar Pista is...

— Eh, majd visszajön, ne félj!

— Vissza hát — hadonászott a késével Kajdy jegyző. — De addig nekem főhet a fejem. Maholnap alig bírok már velük. Ez a híres „szerkesztő“-család! Minden gondomat ezek okozták. Aztán a báró is, azzal a bolondériával, hogy a parasztot nevelni, okosítani kell. Meg az a gyüge Pacséry...

— Nohiszen, — pittyesztett az asszony — örökösen tejbegrizt, meg lágytojást esznek és harminc esztendő alatt nem tudott egyebet szerezni csak a könyvtárat! Az a koldus népség...

Nem, Kajdyné nem tudott és nem is akart kijönni a maga csigaházából s nagyon megvolt elégedve a véleményezésével.

Ekkor a folyosó végében hangos nyikorgással tárult föl egy ajtó és a szeplőskezű, pattanásoshomlokú, vörörorrú, félszegmozdulatú, sovány írnök, Hattyúfi Boldizsár jött az asztalhoz. A szoba, melyben lakott, úgynevezett nyári konyha volt, ott volt a mángorló, az utazókosarak meg sok egyéb lom, amiket a kamrában nem lehetett elhelyezni, de Hattyúfi így is „lakályosnak“ találta, mert hiszen a nappalait az irodában, az éjszakáit meg a Nussbaum kocsmájában töltötte. Kajdyné mégis úgy érezte, hogy hallatlan kegyet gyakorolt azzal, hogy „meleg ott-hont“ nyujtott ennek a kocsmatölteléknek és ezért s en-

nek fejében tavaszonkint a gyümölcsfákat kellett megnyesnie, azonkívül bab- és paradicsomkarókat faragnia... Kedélyes, alázatos mosollyal közeledett, kétrét hajolt és kezetsókolt az asszonynak, mire az letörölte kezefejét a kötényével.

— Borzasztó, már nem is lehet magára nézni! Nemcsak a szájából, de minden porcikájából árad az alkohol...

— Keziticsókolom, — kedélyeskedett az — iszen még csak néztem az üveget...

S az asztalra kacsintott, melyen karcsú üvegben sárga barackpálinka állott. Kajdy is szokott a kávé előtt belőle hörpinteni. De az asszony már kitöltötte a kávé és eléje tolt. Hattyúfi orra megnyúlt, szinte elhalványodott, mert a kávé, az ördög vigye, nem szenvedheti. Tőle fölégethetik az egész termést ott Braziliában! Igaz, feketének nem rossz, de így tejjel föleresztve, betegnek és vénasszonynak való csak! Undorral tudja megkavarni is, hát még kiinni... De ha nem issza meg, ez a vén szipirtó nem engedi a barackpálinkához meg szalonnát se kap! Pedig arra csúszik ám minden! Főlemelte a csészét és behúnyt szemmel, mintha ricinust vagy keserűvizet nyeldesett volna, pár pillanat alatt lenyelte... Akkor szelíd, de igen határozott mozdulattal bökött az egyik szalonnadarabba.

— Aj, de szépre megvagy sülve! Szébb vagy, mint a tizenhat éves süldő lány orcája...

Erre rendszerint egy hátbavágást szokott kapni az asszonytól, egy hunyorítást Kajdytól. De most észre se vették szellemességét. A jegyző letette a kést és villát és szivarra gyujtott.

— Csak gyerünk, gyerünk, gyaki. Sok munka vár magára máma...

Ez már megint kellemetlen pillanat volt. De megemberelte magát.

— Különórázás is talán?

— Fenét! Passzusokért jönnek a parasztok, vásár lesz hamarosan. Én meg, nekem meg a Tar Pista szerkesztő úr miatt lesz egy kis beszédem. Tar Pista szerkesztő úr lázítani ment!

Hattyúfnak semmi se kedvezett ezen a reggelen. Már akkor tudta ezt, amikor hajnalban a Nussbaumtól jövet ráharangoztak... Most íme, a szája előtt állt meg ez a finom szalonnafalat!

— Lehetetlen — döfködte az asztalt ujjával, amikor végre nyelhetett. — Lehetetlenség ez kérem, kedves princi. Hiszen olyan szelídképű ember ez!

— Hát pedig igenis lehetséges. Igenis úgy van! Hát mi másért megy, minthogy lázítson? Fogadni merek, hogy rövidesen hallani fogok róla! Azt mondta, hogy az erdőbérletért megy. Most már pöfög a vicinálissal a dombóvári vonathoz, ami Pestre viszi... Beszélnem kell a báróval, az bolondította el, meg az a gyengeelméjű kódis tanító... De ha valami baj lesz, tartsák ők a hátukat: ők nevelték, ők adogatták neki a könyveket, ők biztogatták az írásra is... Maga innét el ne mozduljon, helyén legyen az esze! Legalább helyből lesz harminc passzus: a gazdák szabadulni akarnak az állattól...

Hattyúfi készségesen és elégedetten bólintott. Már annál is inkább igyekezni fog, mert a jegyző az asztalon feledte a pálinkásüveget. Az asszonyt meg Rézi hívta, a cselédasszony. Kitöltött hát gyorsan egy félpohár nyit... De a merészségtől kissé megijedt és felét vissza töltötte újból az üvegbe...

Tar István távozásának illetően megvitatása bárány felhőként oszlott széjjel agyában. Képtelenségnek tartotta, hogy Tar István lázító legyen, mégis bizonyos kár-örömmel gondolt a princire. Most pukkad egy kicsit... Majd a főbíró is megtudja. De nem sokáig gondolkozhatott, mert már topogtak az udvaron az ügyfelek. Az irodába kellett indulnia. De még igen sokáig mosolygott kajánul, gúnyosan. Szinte hallotta Kajdy fogainak csikorgását, haragjának jellegzetes megnyilvánulását...

Kajdy jegyző valóban teljes fölháborodással szedte apró lábait a falu hosszú, nyílegyenes utcájában. Szigorú pillantásokat vetett jobbra-balra, bár alig látott valakit. Néhány öregasszony és gyerek köszöntötte. A felelősség súlyos gondja nehezedett reá, bár erre úgylátszik semmi

különösebb oka nem lehetett, mert csend volt mindenütt. Dologidő volt!

Pedig, de szívesen vette volna, ha valaki eléje áll, valami izgága Gál Ferkó, hogy kiadós pörölésbe kezdhetett volna.

A báróra gondolt hát teljes elkeseredéssel, Szántódy báróra, aki elszegényedése óta időnként magához hívatta a gazdákat, előadásokat tartott nekik és Pacséryval együtt könyveket osztogatott széjjel közöttük. Eleinte azt hitte, hogy képviselő akar lenni és azért népszerűsködik. Erre pedig nem is lett volna szükség, hiszen a választást ő is elintézhette volna... Dehát tiszta fantazmagória az egész. S most már nem is tudott senkit okolni Tar István útjáért, csak a bárót. Íme, itt van a haszon a sok tudományból. Éppen az ő körjegyzéséből kellett ennek is elindulni!

Nagyokat rugdosott a köveken, haragja éppen a tetőfokra hágott, amikor végre meglátta a Szántódy-házat. Egy pillanatra eszébe jutott a csendörök minapi jelentése, amikor kis hijján a bárót is szét nem tépte a tömeg abban a tehénügyben. Hát az sem volt elég ennek a vén bolondnak? Na, most majd megmondja legalább a magáét, mert most az egyszer nem mint vendég jön ide, hanem mint a közrend és közigazgatás szerve és nyíltan megfogja mondani neki, hogy mire vezetett az, hogy fölvilágosította a népet...

Ezzel a konok elszántsággal nyitotta föl az ajtót. Keménykalapját jól hátralökte a homlokáról és alig felelt valamit Zsota tiszteletteljes köszöntésére.

— Itthon van a báró úr?

— Igenis. A dolgozóban van.

Egyenesen akart odamenni, de az ámbituson valami mintha visszatartotta volna és hátra szólt Zsotának:

— Jelentsen hát be gyorsan.

Az szélesen vigyorgott.

— Tessék csak bátran bekopogni. A Vince is itt van, a szerkesztő Vince!...

Mintha kajánul mosolygott volna a vén zsellér. Úgy, hogy Kajdy nyomban kis szédülést érzett a vereslő tar-

kójában. Fogai most tényleg csikorogtak, ahogy Hattyúfi elképzelte. És nem káromkodhatik, az ördög vigye, nem segíthet magán egy jóízű dörgelelemmel! Nem tudta e pillanatban, hogy kire is haragszik most voltaképpen: Tar Istvánra-e, a szerkesztő Vincére-e, vagy a báróra magára?!

— No, mindegy, — dörmögte — két legyet fogok egy csapásra . . .

Aztán keményen kopogott és a „Tessék“ után elszántan benyitott.

Vincét szinte összegubbaszkodva találta egy széken az íróasztal előtt, ahol a báró ült. Nagyon sápadt és nagyon összetört volt ez az ember, akit a jegyző mindig ellenségesen vizsgálgatott. Felemás, megbízhatatlan embernek tartotta teljes életében és mindig úgy nézett rá, mintha keresni akart volna benne valamit. Nagyon meglepte hát ez a furcsa összetörtség. Ő azt hitte az előbb, hogy Vincét a dicsekvés hozta ide. Önkéntelenül megcsöndesedett hát a jegyzőben az ágaskodó harag és bizonytalanul köszönt, szinte félve.

Szántódy udvariasan intett feléje, de nem állt fel, mert írt. De ő is fáradtnak, gondterhesnek látszott.

— Rosszkor jöttem talán? — hajlongott Kajdy s titkos bosszúságot érzett, amiért egészen másként indul ez a számonkérés, ahogy ő gondolta. Éreznie kellett, hogy itt most egy nagyon komoly és fontos beszélgetést zavart meg s a báró hűvös tekintettel nézett rá a szemüveg mögül, hogy neki nyomban gondolnia kellett a dupla predikátumra, a hétágú koronára, mégha foszlottak is ezek a perzsaszőnyegek és a karosszékek. — Ha netán mégis zavarok, akkor bocsánatot kérek, de igen sürgős mondanivalóm lenne . . .

— Ugyan kérem — legyintett a báró és ceruzájával kopogni kezdett a papíron, amelyre az előbb valamit jegyzett. — Vince barátunk most majd megnyugszik kissé, bár nagyon érthető az ő szomorúsága . . .

— Szomorúság? — hunyorított a jegyző sérelmében, mert a Vince volt a fontosabb vendég és nem ő. — Ugyan mi szomorúsága lehet Vincének?

A báró kissé értelmetlenül nézett végig Kajdyn. Mintha csak most látta volna meg igazában. Valami megvetésféle derengett benne.

— De kérlek, egy ilyen dolog! Hiszen ez kész tragédia! Az a derék, törekvő férfi ilyen meggondolatlanul nekiront az életnek! Most egyszerre megváltónak, vezérnek érzi magát, itt hagyja a kis családját, hogy „megváltsa“ a fajtáját, ahogy itt nekem írja... Kérem, ez nem kis dolog! Vince különben magáról is tudja, hogy mi ez!

Katona Vince szeméből sötét láng csapott ki. Megrázkódva hajtotta arcát eres, sovány öklére.

— Én tudom, báró úr. Én tudom! Én is átmentem ezen. Átmentem mindenem, amire most ez a Pista is indult. Két hatalom között húzódtam folyton: a földem, gazdaságom, családom és a lelkeim között. Mind a kettő egészen akart engem, mind a kettőt szolgálnom kellett. De ezt nem sokáig bírja az ember. Az egyiket oda kell hagyni. Én ott is hagytam. Nem volt könnyű dolog, nem ám! És ha még megérte volna a sok viaskodás. De nem láttam semminek semmi hasznát. Hiszen még a faluban se értettek meg engem! A pajtásaim, a gazdatársaim is elhúzódtak tőlem, azt mondták: hogy csak úrhatnámság az nálam, semmi egyéb. Szégyelem a paraszti voltomat és más akarok lenni, úr akarok lenni. Nem is értett engem senki soha, csak talán a báró úr. Ki tudja pedig, ha nem térek vissza, most talán én is képviselő lennék vagy mit tudom, hogy mi, hiszen nagyot fordult a világ a háború óta! De azért nem bánom, ezt nem bánom, mert akkor valóban azt mondhatták volna, hogy úrhatnámság volt. Azt se bánom, hogy itthon vagyok újra, hiszen tudom én kérem, hogy a föld húzott engem vissza. Csak legalább nyugságot találtam volna valamiben. De sehol, soha... És most itt van ez a Pista! Sose hittem, hogy idejut ő is. Hiszen nem ezt akarta. Hiszen ő csak azt akarta, hogy neveljék egy kicsit a parasztot, hogy törődjenek vele...

Kajdy egy ideig megindultan hallgatott. De az utolsó mondatnál felhördülve csapott az asztalra.

— Marhaság! A paraszt nem érzi ennek szükségét. Lári-fári az egész. Bolondság! Nem kell annak más csak föld meg pénz. A többi maszlag, üres frázis, csak arra való, hogy megvadítsák vele a népet, hogy aztán ne fizessek rendesen az adót. Minden problémájuknak ez a nyitja: sok föld, sok pénz, kevés adófizetés, kevés közteher... Szó se róla, nagyon okos elgondolás, de nem megy ám! Nem megy!

Vince haragos fájdalommal kiáltott föl.

— A jegyző úr beszél így? A jegyző úr? Hát nem látja, mi van mindenütt? Nem látja a bankok könyveit, amikben már egész községek kötelezték el magukat, életre-halálra? Mindenhol, mindenfelé kölcsön után szaladgálnak a nagyobb és kisebb gazdák. Nincs porta Szántódon se betáblázás nélkül, pedig nagy falu, nagy határú, gazdag falu vagyunk és maholnap az egész falu felett megüthetik a dobot. Egész falvak felett, jegyző úr! Hát csoda, ha idejutott István, aki csak szemlélődött?

Kajdyt teljesen elkapta az indulat és a saját hatalmának féltése.

— Ez már mégis csak sok. Maga is tudja, hol van mindennek az oka. A háború, a gazdasági válság. Ki tehet róla? Azért még nem lehet adófizetéseket elengedni, nem lehet földosztásra gondolni. Háborús adósságok is vannak!

Vince is haragos lett most. Szikrázó szemekkel nézte végig a jegyzőt.

— Mink már megfizettük, jegyző úr! A paraszt nagyon is megfizetett. Ki adta a legtöbb életet, a legtöbb vért, ha nem mink? Honnét került ki a legtöbb rokkant? És hol van most is a nyugalom és rend tartalékja? A mai világrend tartalékja? Mink nemcsak pénzzel adóztunk, de étellel is, jegyző úr! Most hát kimondom, Pista nem indult fölforgatónak, de azzá lett! Azzá tette a Gál Ferkók sorsa. A jegyző úr is segített hozzá, a jegyző úr is azzal a végrehajtási cédulával. Hát nincs arra mód, hogy a szegény ember utolsó jószágját megvédelmezzék? Hát velük akarják megoldani a gazdasági válságot? A Pista

nem azért vette kezébe a tollat, hogy fölforgassa a rendet, azért se, hogy képviselő legyen, hanem azért, hogy a saját fajtájára irányítsa a figyelmet, hogy nevelje a véreit. Merhogy az urak nem törődtek velünk sose, csak akkor, mikor baj volt! Mert csak itt-ott akad egy-egy Szántódy báró úr, egy Pacséry tanító úr... Arra gondolt csak István, hogy olyan lesz az ő szava, mint a földbe vetett mag: termés jön rá. De ennek vége, ennek most már vége, mert úgy érezte, hogy itt valamit tennie is kell. Ezért itthagya a kis vagyont és a kis családját is...

Itt már szinte sírt Katona Vince. Annyi fájdalom, annyi keserűség és szemrehányás villogott ki sötét szeméből, hogy Kajdy csöndesen pislogott. Nagyon gyámoltalannak érezte újból magát, szégyenkezett is, bár a haragja nem lohadt le. De kábult lett s mintha sűrű ködként ereszkedett volna hangjára az önkéntelen emberi részvét. A keze néha meg-megrándult, mintha oda akart volna érni a Katona Vince feltört tenyeréhez. Tétován és ügyetlenül nézett a báróra, aki nem átallotta megtenni ezt a mozdulatot.

— Legyen erős. A megpróbáltatásokat férfiasan kell elviselnünk. Istvánt én nem félttem. Szükséges is, hogy megfussa a maga útját, különben sokkal, de sokkal rosszabb dolgok is következhetek volna. Nem hiszem, hogy István népvézéri hajlamoknak hódoljon, nem hiszem, hogy fölforgató váljék belőle, mégha halálosan elkeseredett is. Majd ő is, majd ő is visszajön egyszer, mint maga Vince...

Katona Vince csöndesen sóhajtott. Aztán fölemelkedett a székről és ügyetlenül meghajolt a báró előtt.

— Köszönöm a jóságát, méltóságos uram. Köszönöm, hogy meghallgatott, hogy megvigasztalt. Csak azt a levelet ne tessék elfeledni a jószágkormányzósághoz, ne gondolják valami sehonnainak, ha odamegy... Az Isten fizesse meg...

A báró bólintott és fölállt. Az ajtóig kísérte Vincét.

— Legyen nyugodt. És nyugtasson meg mindenkit,

főként az István kis családját. István nem fog semmi olyat tenni, amiért szégyenkezniök kellene!

Katona Vince elment. S ekkor a báró nagyon magasra húzta ki magát. Egészen megnőtt, azzá lett, aki tíz évvel ezelőtt volt: a falu urasága, kegyura, aki előtt csak alázatosan hajlonghatott Kajdy jegyző. A vasárnapi tarokkpártikra gondolni se lehetett előtte...

— Nézze kérem, — mondta hűvösen, szárazon — csunya dolgot művel. Szinte embertelen volt. Nem ismerem Öntre.

— Kérem, méltóságos uram, — hebegte Kajdy — kötelességem volt!

Szántódy fekete szemeiben energikus lángok vilantak.

— A kötelesség az lett volna, hogy emberséges legyen. Nem csak most, de mindig! De nemcsak Ön hibáztott ellenük, hibáztam én is! Az igazság az, hogy hagytuk őket, lelkiismeretlenül hagytuk a mélyben! Megvártuk amíg ők fölemelkedjenek!... Megvártuk a nagyatádi Szabó Istvánokat, a Katona Vincéket, a Tar Istvánokat. Tőlük függ most már, hogy megelégszenek-e ezzel az egyetlen lépéssel! Én tudom, hogy nehéz az Ön helyzete, de csak egy kis okos emberszeretet és minden menni fog. Ne uszítsa rájuk a csendőröket rögtön. Gondolja meg, hogy a forradalmat alulról indítják, de felülről csinálják... De nem parancsol egy szivart?

Kajdy nem paracsolt. Tökéletesen megsemmisítették a báró szavai. Megsemmisítették a reggeli fogadkozásait, habár egyáltalán nem volt meggyőzve.

— Köszönöm, — mondta kelletlenül — nem gyujt hatok rá, mert mennem kell. Csak azért jöttem, hogy pászót váltsak erről a Tar Pistáról. Izgatott a dolog, hogy elment. De látom, hogy minden rendben van. Nálam ma nagy lesz a forgalom a vásár miatt. A passzusok...

— Persze, a passzusok! Azt hiszem, elég bélyeg elfogy. Ki tarthat ma állatot? Érdeemes?

Kajdy megrántotta vállát.

— Mit tehetünk? Amerikával, Európával nem szállhatunk pörbe! Mit csináljunk?

És igyekezett nagyon kedvesen, alázatosan és szolgálatkészen mosolyogni, amikor kifelé hátrált a foszlott, kopott dolgozóból. Még soha ilyen örömmel nem ment a hivatalába Kajdy jegyző, mint most...

X.

A szántódi vásár nemcsak a falu életében, de az egész környéken nevezetes és fontos társadalmi és gazdasági esemény volt. Parasztok, kézművesek, uradalmi gazdatisztek, lókupeczek, marhakereskedők, kofák, koldúsok, urak és parasztok egyaránt megfordultak benne, annál is inkább, mert ez a vidék kiesett a nagy vasúti hálózatból és így sok tekintetben a vásárra szorult.

Ügyszólván három vármegye népe sürgött-forgott ezen a napon a Szántódy-háztól délre eső, rétekbe nyúló nagy vásártéren. Veszprémi szűrösök és gölöncsérek, somogyi csizmadiák és kocsigyártók, tolnai dohánytermelők és sajtkészítők, mohácsi fazekasok és mézeskalácsosok csakúgy itt voltak, mint a szekszárdi, veszprémi, kaposvári rőfösök, gyolcsosok. Már kora hajnalban és a vásárt megelőző este tehénbögés, borjú- és báránybégetés, malacvisítás, csikóviháncolás törte meg a szép, hajlékony ezüstyárfák finom csendjét. Por, szalma, papírdarabok felhőztek a ház előtt, melyre ugyan Angéla már fölakasztatta a zsalukat, de így sem lehetett kizárni a vásár hangjait. Az éktelenül zörgő szekerek, a meghajszolt állatok vad bögése, visítózó gyerekek, teknővájó cigányok vinyogó hegedűszója, hintás legények, papagályos, tengerinyulas planétások, vásári komédiások, csepűrágók, kártyavető cigányasszonyok és sokszoknyás, cifra falusi Finom-Ruzsik olyan kórust nyújtottak, hogy nem lehetett előle sehova menekülni.

Ez a nap Angéla számára maga volt a kálváriajárás. A falusi életmód elleni minden undora és iszonya ilyenkor érte el tetőfokát s szinte hisztériás kitörésekig fajult. Alig bírta megállni, hogy hangosan föl ne zokogjon, hogy ne lépjen súlyos vádakkal avia elé. akinek

kedvéért és az iránta való köteles gyermeki szeretetért itt kellett élnie és esztendőről-esztendőre végigszenvednie az őszi és tavaszi szántódi vásárt. De még ha csak a ház csukott ablakai mögül kellett volna mindezt végighallgatnia és néznie! A vásárt is meg kellett látogatnia, mert Szántódy egy ízben se mulasztotta el, hogy végignézze. A báró számára ez nem pusztán vásár volt, hanem ethnográfiai különlegesség és látványosság, egy maroknyi színes élet a dunántúli tájakról! Angéla viszont nem engedhette apját egyedül a vásárba, igaz, hogy az utóbbi esztendőkből Szentimrey is eljött értük, de neki mégis csak mellette a helye.

Szántódy rendszerint fényképfelvételeket is készített egyik-másik jellegzetesebb koponyáról, vagy érdekeesebb öltözötű menyecskéről. Szóval az ő számára tanulmányi kirándulásnak lehetett a szántódi vásárt nevezni, mindig fölfrissült tőle és napokig nem mozdult ki íróasztala mellől s teljesen belemerült élete nagy munkájába. Angélának tehát nem lehetett elmenekülnie egyetlen vásárról sem. Aztán ez a mostani vásár?! Vajjon nem lesz-e véres kimenetelű, mint valahol Zalában történt a tél végeztével! A falu zúg, csupa forrongás hetek óta. Tar Istvánról még semmi hír. Gál Ferkó tehenének sorsa is eszébe jutott, ki tudja, mi minden adódik ott ma elő? Nem, az bizonyos, hogy most még inkább az apja mellett a helye, bármennyi undorral gondol is erre az útra!

Már jókor reggel elkeltt kezdenie a készülődést, mert a vén Juli semmiképpen nem volt hajlandó kimaradni ebből a nagyszerű látványosságból és érdekességből. Angéla rendszerint a legteljesebb pontossággal intézte az egyszerű háztartás rendjét és nem talált ebben magára nézve semmi megalázót. Különben is, még egészen gyermek volt, amikor a szegénységbe került, meg is szokta azt teljesen. Az első időkben, míg édesanyja élt, két esztendeig személyzetük egy részét megtartotta a báró, aztán csak Angéla „kisasszonya“ maradt meg mindaddig, amíg meg nem únta a megszükkült kereteket. S azóta Angéla egészen jól megvolt Julival is, annál is inkább, mert apja szépítés nélkül föltárta helyzetüket és megmagyarázta

azt, hogy többet nem engedhetnek meg maguknak. A kerétszédés meg különben is nagy örömet nyújtott Angélának. A növényekkel való bíbelődés közben szabadon száguldhatott a fantáziája...

Ilyenkor mindig ott volt, abban az ismeretlen, de nagyon vágyott világban, melyekről csak olvashatott. Deauville, Nizza, Velence, Ostende, a nagyvilági „nagy élet“ reflektoros fényei villogtak Angéla agyában úgy, ahogy a külföldi nagy magazinok híradásaiból sejtette. Sokszor elhatározta ilyenkor magát, hogy egyszer csak végét szakít mostani élete módjával, melyet megálázónak tartott.

Eleinte arra gondolt, hogy tanulni fog, valami reális és praktikus pályára készül, hiszen most már tele van a világ dolgozó nőkkel, akik a maguk kedvtelése szerint irányítják az életüket, mindentől függetlenül... De a könyvek! A komoly studiumok megriasztották és megfélemlítették. Nem, ehhez nem lett volna Angélának kitartása. Ez az út nem az ő útja volt! Gondolt az iparművészetre, mert nagyszerű ízlése, kézügyessége és díszítő érzéke volt, hiszen hány szegény mágnásleány foglalkozik ezzel manapság! A külföldi magazinokban mindenütt van róluk ismertetés és fotográfia is... A száműzött orosz arisztokrácia nőtagjai nagyrészt így helyezkedtek el, azonkívül a vagyontvesztettek is. Az évszázadokon keresztül finomodott ízlésüket mérik ki kenyérre a nagy tömegek részére! Azonban ehhez is türelem, bizonyos fokú lelki szilárdság és holmi fanyar megalkuvás szükséges s ezek mind hiányoztak Angélaból. Volt valamelyes zenei tehetsége is. Szerette is a muzsikát, de a művészi-ségig nem tudta fokozni. Ehhez már nem volt elég energiája.

Egyetlen lehetősége lett volna még ezeken kívül: a szépsége, fiatalsága. Ó, igen, érezte, tudta, hogy ő a nőknek abból a fajtájából való, aki szegény vagy gazdag körülmények között csak ezen az úton tud érvényesülni. Ez az egyetlen terület az ő számára. S ehhez nem kell semmi különösebb fáradság, nem kell egyéb, csak megfelelő dekoráció és környezet ahhoz, hogy aprópénzre le-

hessen váltani... De viszont az érvényesülésnek ezt a módját méltatlannak találta és nagyon gőgös is volt. Nem maradt hát Angéla számára csak a fantázia, a képzeletben való kiélése vágyainak...

De a vásár napján még ezt se lehetett. A lárma, a sokféle hang, azonkívül apja programja egyenesen Szántódra kötötték Angélát és ábrándjaiban se lehetett a lóversenyeken, a tengerpartokon, az ötórás teákon, sehol, ahol a nagy élet zajlik. Sehol, ahova vágyott, ahova repülni szokott képzeletének csillogó fogatán. Ezen a napon, mert erre vitt az út, a falubeli hölgyek is beszóltak Angélához.

A szokatlanul forgalmasnak ígérkező vásárra már napok óta készültek és Angéla még jóformán el sem készült teljesen, amikor már benyitottak mézédés mosolylyal. Poldi kisasszony vezette a menetet és könnyed komplementet vágott Szántódy előtt, aki éppen felöltőjét vette karjára. Rögtön beszámolt hát a vásárt illető terveiről.

— Én, kérem, olyan cifrázott só- és tükörtartókat, virágállványdíszeket szeretnék venni, amilyeneket a somogyi pásztorok faragnak a terelés ideje alatt. Azonkívül a herendi porcellángyárból annakidején szélnek bocsátott gölöncsérek is igen érdekes edényeket hoztak...

Ez már a bárót is érdekelte. Feljegyezte, hogy azt ők is megnézik... A patikusné csipkéket óhajtott, főleg híres somogyi, zalai vertcsipkét.

— Mert tudod, édesem, a csipke most nagy divat és nagyszerűen fel lehet használni, évekig eltart ez a fajta. A parasztnők most nagyon rá vannak szorulva a pénzre, olcsón lehet megszerezni. Az ember egy kis rüst csinál belőle vagy ráapplikáltatja, vagy csak kis fisüt, avagy gallérkát és kész a toalett, úgy-e bár?

Pacséryné Gyuricára gondolt, a kis tizesztendős fiúra, aki olyan későn jött és akit annyira megbecsültek.

— Már egész télen sír szegény egy kakasos kis szilke után, mert a parasztyerekeknél ilyent lát. És hát olcsó is az ilyen, meg praktikus is nagyon. Mér ne szerezzem meg szegénykének ezt a kis örömet?!

Az orvosné már magasabb igényeket támasztott.

— Én tudod, kedves Angélám, most restauráltatom a kelengyébe kapott garnitúrámat és selyemszoknyákat, meg kendőket keresek, amikből érdekes párnákat csináltatok, kis recével a közepén. Aztán meg erős lenvászon törülközők is kellenek, Gézának annyi kell a rendelőbe, már minden damasztörülközőmet bejódózta...

Kajdyné a praktikusságot helyezte mindenek elé.

— Paprikapalántát meg zöldségmagot akarok venni. Ezek a parasztasszonyok nagyszerűen tudják a magvakat gyűjteni, a fajtákat megőrizni. Azt hiszem boszorkányság ez náluk, nem hiába tartják be a szent György-napot, a szent János-napot, amikor harmatot gyűjtenek a rétben és azzal keverik meg a földet. Mert én csak igazán a háztartásomnak és kertemnek élek, de mindig elfajzanak a veteményeim. Most, a tavaszi vásáron tömérdek lesz mindemből!

A Galgóczy-kisasszonyok a szőlőjükre gondoltak és raffiát akartak venni a kötözéshez, a tanítókisasszony színes gyöngyöket kívánt válogatni a régi koralljai közé, „mert úgy-e, most a színes gyöngyök nagyon divatosak és határozottan fiatalosak!...” Az egyik intézőkisasszony nagyvirágos kasmirkendőre vetette magát, csak még a színben nem tudott megállapodni, mert fekete a haja és a kék, piros és a zöld egyaránt nagyon jól állna... Na, majd lesz választék a tolnai német asszonyoknál, akik már nem igen viselik és csak egyet-egyet őriznek családonként a tradíció tiszteletére...

Angéla feje szédült mindezen tervektől, pedig ő csak a szomszéd szobából, öltözködés közben hallgatta, nem úgy mint a báró.

Szántódyt egyáltalán nem bántotta a tervzuhatag, mosolyogva, derűsen hallgatta s valami bölcs megbocsátás derengett szívében. Bár most nem volt megközelíthetőleg sem olyan nyugodt, mint máskor. A faluban történt események sokkal jobban gondolkodóba ejtették, mint szerette volna. Tar István távozása főleg sok töprengést jelentett. Annál is inkább, mert még mindig nem írt csak egy lapot Pestről. A gondok és töprengések ki-

ültek arcára és Angélát meglehetősen megdöbbsentették. Olyan nyilvánvaló volt apja gyengesége és elviseltsége, a kora és megtörtsége! Nem, nem ronthatja el ezt a mai örömét, vele kell tartania! De a társaság már sok lett volna odáig... Ezért nagyon-nagyon kedvesen köszönt nekik, aztán azt tanácsolta, hogy menjenek előre, hiszen apa nem tud olyan frissen járni, mint ők és esetleg kiválogatják mások, amit akarnak...

Ez igen okos gondolat volt. Kajdyné a maga gyakorlatiasságával rögtön megérezte az igazságát.

— Hát persze! Némediből, Fürgedről, Kesziből meg tudom is én honnét láttam jönni asszonyokat és lányokat. A hercegiek is eljönnek a majorokból, hát jó lesz sietni...

Angéla egészen fölfrissült most, hogy ezt a csatáját megnyerte. Belekarolt apjába, amikor Juli visszatért a vásárból és csöndesen megindultak a fák alatt, melyek most szomorkásan, félénken hajladoztak. Alig voltak a feleúton, amikor Szántódy hirtelen szaggatást érzett a köszvényes lábában és fölszisszent. Végigsimította a fájdalmas pontokat.

— Nem is kellett volna eljönnöd talán — riadt meg Angéla s egyszerre haragudni kezdett a vásárra. — Azt a pár cserepet én is megnézhettem volna. Meg az őszi vásárig is várhattunk volna vele.

— De azt mondják, szívem, hogy ez igen nagy vásár lesz, tekintettel, hogy mindenkinek pénz kellene. Sok tekintetben elég szomorú ugyan...

— Ugyan, — legyintett Angéla — akármilyen nagy-szerű, vagy érdekes is, nem éri meg, hogy szenvedj mi-atta. Mikor úgy is annyira kell magadra vigyáznod és a télen még a szobákban se volt szabad járnod! Most meg ekkora út! Másfél kilométer!

— Nagyon érdekel! Mit csináljak, nagyon érdekel! — mondta a báró csöndesen és tehetetlenül. Lassan mentek tovább — tudod, hogy mindig is érdekelt.

Angéla látta, hogy apja szenved és ez megharagította. Mert gyerekességnek tartotta furcsa szenvedélyeit, a mellett, hogy a vásárt külön utálta is.

— Tudom, tudom — mondta kirobbanva szinte. — Tudom, hogy miért... A parasztokért meg a néprajzi nevezetességekért. Nem sajnálok az egészségedet se. Pedig, ha tudnád, milyen felesleges dolog mindkettő és és mennyire únom... Ó, hogy únom!

Szántódy szemei elborultak. Alakja is összegörnyedt, kisebb és törődöttebb lett úgy, hogy Angéla gyorsan ráhelyezte kezét a karjára, hogy jóvátegye szavai értelmét. Lassú sóhajjal fogadta el a mozdulatot s belül valami tétova lelkiismeretfurdalást érzett, hogy Angélát belekényszerítette a saját világába... De ezen az úton nem lehetett töprengeni. A vásári zaj magához ragadta a figyelmet és szemlélődést.

Szótlanul ballagtak hát tovább a színes, tarka, hangos tér felé. Sípoló gyerekek, hegedülő cigányhad, köszörűs családok kolduló kántálása tették hangosabbá az olcsó Péterek és még olcsóbb Jánosok igyekvő szölgatásait.

A lacikonyhák felől vídáman kanyargott a füst és a frissen sült húsok és kolbászok szaga. Ahogy ezt megérezte Angéla, nyomban Szentimreyre kellett gondolnia, mert a férfi igen szívesen látogatta ezeket a sátrakat s nagyon jóétvággyal fogyasztotta az úri közönség számára külön készített dolgokat... S alighogy rágondolt, már látta is a férfi szálas, vállas alakját, napsütötte komoly arcát, világos, becsületes tekintetű szemeit és azt a nagyon energikus vágású szép száját, mely mindig elpirította Angéla homlokát. A vásártér közepén világló alacsony mérleg és számolóház felől jött s úgy lehetett, hogy messziről észrevette őket, mert igen sietett.

Szántódy érezte a karján Angéla kezének ideges rándulását és hallotta gyorsuló léleketét. Azt hitte, örül Szentimreynek s gyorsabban próbált ő is lépkedni. Azonban, amikor összetalálkoztak, Angéla nagyon hűvösen, szinte kelletlenül nyújtott kezét. De Szentimrey nem vette ezt most észre, egyenesen a báró mellé lépett. Idegesnek és haragosnak látszott.

— Borzasztó dolgok vannak itt, kérlek, Miklós bátyám. Azt hiszem, most az egyszert nem kellett volna

eljönöd. Ha ez így tart, még véres lesz ez a vásár is, mint ott Pacsán. Képzeld: harminc-negyven pengőért akarják a marhákat!...

Angéla izgatott lett nagyon.

— De apának kellett! Apának mindig kell ez a ferelmes vásár. Nem is értem, mit lehet ezen találni, az ilyen szörnyűségen...

Szentimrey szigorúan összehúzta szemeit. Kimondhatatlanul bántotta a lány finyássága és apja iránti türelmetlensége, tapintatlansága. Leckéztető hangon szólt rá.

— Ez nem szörnyűség. Ez a vidéki élet szükségessége. Különben Pesten, Bécsben, Lipcsében, Hamburgban se különb, csak nagyobb stílusú és dekoratívabb. A jelentőségük azonban ugyanaz. Azonkívül itt eredetibb és vidámabb is és jobb a levegő is. Pavillonok között sem kell tolakodni és a szörnyű festék- és enyvzsagot szagolni...

Angélának éreznie kellett a feddést, ami a szavakból feléje áradt. Sőt a haragos gúnyt is...

— És a lacikonyhások fertálya? — fintorított gúnyosan. — Az mindenestre vonzóbb illatokat áraszt...

A szavak olyan sértő hangon hangzottak el, hogy a báró is megriadt. Látszott, hogy Szentimrey is hasonló rípsztra készül, mert elveresedett és nyelt néhányat. De mielőtt szólhatott volna, egy szörnyű ordítás szelte át a levegőt. A kis mérlegház felől jött s olyan volt, mint valami feszes suhogás, mint valami tűzcsóva!

— Harmincér? Aszongya maga, hogy harmincér? Harminc pöngöt ezér az állatér? Tíz liter tejet ád, hajja-e? E se annám én, de az a cudar adó meg a péz! Osztán az alom is, széna is fogyóban van ilyenkor tava-szon. De harmincér? Hogy vesszen ki ez a világ!

Valaki gyorsan hadart mellette, de ugyanolyan hangosan.

— Ne pofázzon olyan sokat, hanem gyerünk. Adja, vagy nem adja? Ha köll a péz, itt a harminc pengő! Nem marha ez, hanem vén gebe, a mézárós húsz fillért se ád érte! Tudja-e, hogy már egy pengőér négy kiló

húst mérnek sok helyen? ... Na, adja, vagy nem adja? Köll a pénz vagy nem?

— Harminc pengő? — gyürkőzött az előbbi hang olyan forrón és akadozottan, hogy már öltre is mehettek volna tőle. — Harminc pengő ijjen jószágért? Hát nem kell! Tuggya meg az úr, hogy nem kell. Inkább itt helybe agyonverem! Itt helybe, a tekintetes urak előtt, a cédula-háznál! Az Isten süllyessze el ezt a rohadt világot!

Angéla irtózva kapta szemeihez a kezét.

— Ilyent hallgatni! Ilyent hallgatni...

Szentimrey elfordult.

— Szörnyűség... — mormogta és szégyenkezést és haragot érzett olyan hatalmak miatt, melyeket nem ismert, de melyekkel nem szállhatott szembe.

— Szörnyűség — bólított a báró és egészen elfehéredett. Apró verítékcseppek ütköztek ki a homlokán...

Meg akartak fordulni mindhárman, de a mérlegháznál most feketedni kezdett a lassan odagyülekező tömeg. Lassú morajlás hallatszott. Szitkok, kiáltások, keserű káromkodások és átkozódások.

A sátorosok riadtan kezdték ládába csomagolni a kirakott árut. A bütykös cigányok rémulten iszkoltak a füzesek felé, szorosán karjuk alá kapva füstös hegedűiket. A jósasszonyok, komédiások a lacikonyhák körül settenkedtek abban a reményben, hogy fölfordulás esetén közel legyenek a húsos fazekakhoz... És mindezekén túl: egy szomorú, mindennél szomorúbb új hang a tömeg feje fölött! A harminc pengőre taksált tehén szánalmas, tehetetlen bőgése, mert nyilván fejbesuhintotta a gazdája...

— Ne bánsa! Ne bántsa! — visongtak az asszonyok és férfiak. — Élő állatot vétök csak úgy agyonverni. Jaj, Istenöm, foggyák meg, foggyák meg!

— Evesztötte az eszit! Tisztöst-tisztára evesztötte! Héj, embörök, vögyék ki a kezibü a fejszét! Vögyék ki!

De úgylátszik senki sem mert az elkeseredett gazdához félni, mert tovább jajgattak, sápítóztak és a tehén tovább és egyre fájdalmasabban bőgött. Egyszerre aztán

egy éles, égő hang hasadt ki a hangorkánból. A Gál Ferkó hangja . . .

— Ne a tehén fejit verd be, hanem az urakét! Azok az okai. A tehén nem tehet semmiről . . .

Most megjelentek a kakastollasok a tömeg előtt, a mérlegház közelében. Csöndesen és komolyan lépdeltek, fekete lakkszíjuk fényesen ragyogott barna álluk alatt. Hárman voltak. Szuronyaik egyet-kettőt villantak a napfényben, aztán lekerültek a vállukról.

— Semmi csoportosulás. Oszoljanak el! Oszoljanak el. Egy-kettő!

De ezt könnyű volt mondani. A tömeg egyre sűrűbb lett és majdnem teljesen mozdulatlan. A férfiak nagyrésze már ivott s az italtól föltüzelve hetykére húzott mellel álltak tovább a helyükön. Néhányan füttyentettek, néhányan gúnyosan, kárörömmel röhörészttek. Aztán mintha csak egy láthatatlan karmester dirigálta volna, kirobbantak a keservek.

— Hat süldő malacér' nem adnak egy öltöny ruhát!

— Egy pár hízott tinójér' nem kapok annyit, hogy becserepezzem a házat . . .

— Két mázsa buza kell egy pár csizmájér' . . .

— Fijatal csikókért annyit se annak, amit a bőre ér . . .

— Azt akarik, hogy a pógár mindönit pusztítsa el. Azt akarik, hogy pusztújjon el . . .

— Mér' nem ócsó a lábbeli meg a ruhaöltöny! Mér' nem szállétják le az árákat? Mi adunk az életöt, a könyeret, mindönt és ho! tartunk?!

A szuronyok most már megfordultak s a puszkafej került kézbe. Vállhoz húzták és rátappintottak a ravaszra.

— Eloszlás! Vagy lövünk!

Egy pillanatnyi csend következett erre. De nyomban utána fölhangzott a Gál Ferkó nyugtalan, fájdalomtól súlyos hangja. Egy ködarabot hajított a csendörök felé.

— Hát lújenek! Lújjenek és pusztítsanak el mindönket! Pusztuljon el ez a világ!

A tömeg megingott és egységesen, egyetlen mozdulattal felemelték az öklüket a csendörök felé.

— Pusztuljon el! Pusztuljon el ez a világ!

Az egyik csendőr most állhoz emelte a fegyvert Rövid, szikrázó villanás után megdurrant a puskapor Könnyű füstfelhő úszkált a tiszta, tavaszi levegőben.

— Jaj — sikoltott Angéla s arcára csapta kezeit. — Jaj, miért is kellett ezt nekünk látni... Jaj, apám!

Szántódy is reszketett. Ha Szentimrey nincs, hát végigesik a földön... Körülöttük kórusban hangzott a sikoltás, rikoltás, ordítás. A Galgóczy-lányok, Poldi kisasszony és mind az elszánt vásárlók a cigányokat követték a patak füzesei felé. Pacséryné szaggatottan mesélte:

— Az öcsém mondta, mikor hazajött a háborúból, hogy úgy menekült meg egyszer a fogságból, hogy a patakba vetette magát és ott ment vagy három kilométert. Szegény, ott szerezte az ischiászát is...

A parasztasszonyok egyrésze is utánuk iramodott Sikoltozva, szörnyű jajveszékelés közben oszladoztak a vásárosok.

— Csak vaklövés, — mondta Szentimrey — a levegőbe ment. De forduljunk vissza...

Azonban a báró megkötötte magát.

— Nem fogunk futni. Ne gondolják, hogy félünk...

Angélából most minden undora és gyűlölete, elkese redése és vádja kirobant. Toporzékolt, tépte a kezeit s összekocantak a fogai.

— Hát én? Én rám sosem gondolsz már, apám? Ó, hát ez mindig így megy? Itt kell élnem ebben a poros, sáros faluban az Isten háta mögött, elátkozva barmok és vadak között, ilyen látványosságok mellett! Ó, most láthatod, hogy érdemes volt-e itt maradnod! Láthatod, apám, hogy milyen ez a nép, milyen a paraszt igazi arca, milyen vad és milyen durva... Ó, én szegény, szegény elátkozott fiatal életem!

Szentimrey érezte, hogy keze alatt megreszket a báró karja. Szégyenkezve, fájdalmas haraggal pillantott végig a lányon.

Angéla, ahogy kirobantak belőle a szavak, már szívesen visszazíttá volna őket. De ezt már nem lehetett. Pirulva, lihegve elfordult hát. Nagy, forró könnyek csor-

dultak ki szemeiből és ezek még nagyobb fájdalmat okoztak Szántódynak, mint a szavai.

— Forduljunk vissza — mondta csöndesen.

S lehajtott fejjel, szótlanul mentek egymás mellett.

Mögöttük zúgott a tömeg, Kajdy jegyző hangját is hallották néha s egy-két tanácsbeli ember megfontolt közbeszólását. Aztán minden elcsendesedett.

Már-már elérték a házat, amikor fojtott lihegéssel, iszonyú bögéssel dobogott mögöttük valami. Gyorsan leléptek az út mellett sárgálló keskeny gyalogútra. Egy véresfejű, megvadult tehén rohant el mellettük szörnyű iramban, ádáz félelemben. S ettől kezdve nem tudtak többé magukra gondolni. Angéla szavai megsemmisültek, pernyévé váltak ettől az égő, tengernyi gyötrelemre rávilágító, véres állati fejtől. Kis egyéni problémácska lett Angéla keserősége, annyi, mint egy porszem a hegyek oldaláról alázúgó közáporban. Mindhárman érezték, amikor benyitottak a házba, hogy valami végzetes, megállíthatatlan folyamat hírnökeként szaladt el mellettük ez a köteléről elszabadult, megvérezett állat...

XI.

Szántódy a vásár óta nem tudta megtalálni azt a békés, mindentől eltávolodó és mindentől független hangulatot, mely az íróasztalához vihette volna, hogy kedves könyveivel, írásaival bibelődjék és beléjük temetkezhesék, mindenről elfeledkezve.

Angéla kegyetlen, vallomásszerű kitörése és a véresre kínzott állat feje mint kifeszített ijj suhogott körülötte és néha lehúzta a nyakába a fejét, annyira érezte végzetes közeledését a töprengésnek és keserű önvádaknak. Energiái teljesen cserbenhagyták s erőtlenül, védtelenül adta át magát minden belső sebének. A csalatkozás torkot-fojtogató érzése vette körül és teljesen törődöttnek, fáradtnak, öregnek érezte magát. De annyira összetört volt, hogy semmivel se tudott számot vetni, sem mire se tudta elhatározni magát. Arra sem, hogy a Gál Ferkók problémájával végleg szembenézzon, arra sem, hogy Angéla forrongásának mélyét kutassa. Félt, hogy egyiket se tudja megoldani...

S ezenkívül még valamit érzett.

Valami félnék visszahúzódást a nehéz problémák elől. Valami fatális irtózást a tragikus mélységektől. Valami sóvárgó vágyat passzív nyugalom után: szemlélődésbe temetkezve elkerülni mindent, ami összeütközést támaszthatna, ami esetleg forrongó gondokat osztogathatna... Nem, akkor inkább csak megalkudni, megbékélni, hallgatni, nézni és hagyni mindent a maga útján...

Azt is érezte ugyan, hogy Angélának teljesen igaza van. Nem lehetett joga ahhoz, hogy így visszahúzódjék mindentől, csak álmoknak élve. Hiszen lám, hogy minden mennyire megbosszulja magát! Nem végzett semmit.

semmi érdemeset, semmi maradandót. Finnyás tapintatosságával csak éppen körüljárta a problémákat, de semmit meg nem oldott. Nem oldotta meg elsősorban a saját problémáját. Nem lett tudós és nem lett társadalmilag szerepvivő ember. S ezalatt körülötte egy új világ van kialakulóban és ebben az alakulásban csak vékony vízcsepp az ő útmutatása. A parasztság, melynek lelkét akarta tanulmányozni, melyet fejleszteni, nevelni akart, kezdi megtalálni a maga útjait: egyedül! Bizony, de mennyire igaza van Angélának: ezekért is akkor tehetett volna igazán valamit, ha leküzdi magát, a maga visszavonuló, szemérmes természetét és odaáll a nyilvánosság elé, elfogadja a kerület jelöltségét, képviselő lesz és beszél és agitál és cselekszik. De persze ez a ház és ezek a fák, melyeket annyira szeretett! Meg a csendes munka iránt való hajlandósága! Hej, hej! Bizony Angéla élete is milyen más lehetett volna, mennyire hozzáillőbb és nekivalóbb!

... Olyan fájdalmas volt ez a beösmérés, olyan betegítő! De a napok csak mentek, mentek egymásután. Minden reggel elhatározta magát, hogy beszélni fog Angélával, hogy szembenéz mindazzal, ami egy-egy szóból, egy-egy kesernyés hangárnyalatból feléje világította azt, amit ez a szörnyű vásár kirobbantott a lányból... És Angéla is! Ő is mintha megbánta volna már, mintha menekülne ettől a számonkérő beszélgetéstől. Folyton elfoglalta magát, egész napját a kertben töltötte s olyan kedvesen figyelmes tudot lenni, hogy Szántódynak meg kellett éreznie, hogy ő is menekül, ő is visszahúzódik a saját lelkének bástyája mögé, ő is fél...

Így jutottak el külön-külön emésztődve, április első szerdájához.

Az idő ekkorra már úgy felmelegedett, hogy a kora délutáni órákat a kertben tölthették. Angéla még jóval ebéd után odaült a mohos köpadra s könnyű fehér csipkével bíbelődött. Szántódy egy ideig pihent a szobájában, aztán az ablakból nézte a lánya lehajló szép fejét, a patanásig feszült gyümölcsfák alatt. A széles veteményes kert már zöldült és a buxusbokrok mentén rózsaszínű, sárga és kék jácintok illatoztak.

Szántódy meghatódva, áhítatosan nézte a lányát. Olyan szép volt és olyan szomorú! Sokszor csak éppen tartja a csipkét és a tűt és messze néz... Valahova nagyon messze... Annyi vágy és annyi sóvárgás tündöklött az arcán! S ekkor Szántódy megfogta az ezüsfogantyús botját. Nem tudta ugyan még, hogy mit fog neki mondani, de mindenesetre olyasfélét, hogy ha nagyon nehéz neki az itteni élet, hát kezdjenek valami mást. Angéla semmi esetre se hozzon tovább áldozatot érte. Nem tudta ugyan azt se, hogy mi lehetne az a más, hiszen az eszközük olyan szegényes, az ő ereje olyan csekély! Nem tud még semmit, de mindenesetre beszélni fog vele. És megindult a kert felé.

Ahogy a verandáról kilépett és Angéla meghallotta a lépteit, gyorsan munkába kezdett. A kis tű és a vékony fonál ijedten mozgott ujjai között. Mintha hozzájuk me nekült volna valami elől...

— Mit csinálsz, szívecském? — mosolygott a báró s egy pillanatra lehúnyta szemét, mert annyira megzavarodott és félt a lány ijedt szemrebbenésétől. — Horgolgatsz, horgolgatsz? Nos, akkor egy kicsit beszélgethetünk.

Angéla fölugrott. Riadt, szinte ijedt mozdulattal.

— Parancsolj velem, apukám... — mondta szelíden, de a báró jól hallotta, hogy hangja reszket és majdnem elcsuklik a belső izgalomtól.

Akkor a báró leült s maga mellé intette Angélát is.

— Ül csak vissza helyedre, kis szívem. A horgolás mellett jól beszélhetünk egymással, úgy-e?

Angéla visszaült. De nem tudott horgolni. A csipke, a tű és fonál az ölébe hullott, akár a két keze. Fogai hal- kan összekoccantak, arcán apró piros foltok gyultak ki. Nyilvánvaló volt izgatottsága és félelme. Érezte, hogy ez a beszélgetés fájdalmas lesz. Elkerülhetetlen.

A báró lassan végignézett a kerten, a messzi mezőkön, a fölöttük ingó, sárga barkáktól reszkető ezüstnyárfákon. Aztán rátette ráncos, sovány kezét Angéla meleg finoman rezzenő karjára. És mosolygott csöndesen, a bölcsesség áldott derűjével. Mosolygott a maga-magát föl- áldozni kész szív áhítatos megadásával...

— Nagyon sok mindenben gondolkoztam én mostanában, Angéla! Az utóbbi hetek igen elővettek és megviseltek engem testben és lélekben. Számvetést csináltam magamban és eljutottam oda, hogy neked a multkor nagyon igazad volt...

Angéla nagyot, akadozottan lihegett. Láttá, jól látta apja összetörtségét s mérhetetlenül szégyelte magát azért a kitörésért. Védekezően kapta föl karját apja keze alól.

— Azt hittem, hogy már elfelejtetted. S kérlek is: felejtsd el! Nagyon szégyenlem magam miatta...

— Kár! — mosolygott a báró. — Kár szégyenkezned, szívem, hogy őszinte tudtál lenni. Különben sosem tudtam volna meg, hogy mennyit is vétettem ellened. Bizony, fiam, az embernek nem lehet csak saját magára gondolnia, nem lehet a neki megfelelő életmódba és környezetbe egy másik embert is belekényszeríteni annak megkérdése nélkül. De látod, én megfeledeztem valamiről. Arról, hogy te nem vagy többé gyermek. Nem vagy gyermek, Angéla. Lehet, hogy ez már nagyon régen megtörtént, én csak ezekben a hetekben gondolkozom rajta, legfőként pedig a vásár óta. S ez a tudat mindenestre fölrázott engem!

Angéla hirtelen lehúnyta szemét, mert az volt az érzése, hogy hátul a nyaka körül egy éles bárd suhog s reá fog csapni nyomban. Ájult félelemmel fordult apjához. De annyira összeszorult a torka, hogy zokogásszerű fuldoklás tört ki belőle. Olyan volt ez, mintha ez a világ, mely oly terhes volt számára, de amelyet mégis annyira megszokott, most hirtelen kettétörne és kilökné őt magából, mint a kagyló az érett gyöngyszemet. És hát mi lesz aztán? Jaj, hiszen ő sem tud semmit kezdeni, benne sincs meg a vágyaiért való véres és ádáz harc ereje! Ő is csak ilyen ingatag és hajlékony, mint ezek a fák itt körülöttük!

— Nem tudom, mit akarsz mondani — dadogta végül is kínosan, de nagyon lágy mosollyal, szemében alázatos csillogással. — Hiszen te olyan okos vagy, te tudod, hogy vannak az embernek néha megmagyarázhatatlanul türelmetlen és ideges pillanatai, amikor nem

ura a szavainak és azok értelmétől távol van tulajdonképpen! Aztán a vásár! Én, tudod, sosem szerettem ezeket és a zaj, az a sok szörnyűség... És láttam, hogy te is szenvedsz. És akkor elfutott valami szörnyűséges indulat és...

Itt megállt egy pillanatra. Félig apjára nézett, aki nek arca mozdulatlanul a fák felé fordult és valami halk mosolytól ragyogott. Küszködött, akár a fuldokló az árral és kétségbeesetten azon igyekezett, hogy szavai a régi béke és változatlanóság felé vigyék.

— De lásd, — folytatta lágyan — lásd, apuskám, a te kedvedért azért mindig elmentem, mert tudtam, hogy ez neked öröm és szükséglet s bár sosem is értettem meg. Ó, Istenem, hát nem tehetek róla, ha olyan sok mindent nem tudok megérteni! Először is azt, hogy te ezzel az előkelő, ragyogó névvel, ezzel a műveltséggel ilyen tássaságra szorulsz! Hogy megelégedtél a vasárnapi tarokkpartikkal, hogy engedted hozzádjárni a parasztokat... Ó, tudom, hogy téged valami szép dolog vitt ebben is, valami láz, akár a könyvedhez! De olyan nagyon magamra voltam, csak a fantáziámra. És... És... Ó, apám, én olyan fiatal vagyok, olyan nagyon fiatal... A legszebb esztendőim szaladnak így tova...

Itt hirtelen megállt Angéla. Először azért, mert érezte, hogy most ismét többet mondott a kelletténél, másodszor azért, mert a fák alól észrevette Szentimreyt. Nyilván már pár perce áll itt és hallotta, amit mondott. Megzavarodott teljesen és magába hullva hallgatott. Amikor a férfi beért a kertbe és köszönt, akkor fölugrott Angéla és a ház felé sietett. Gögös, haragos pillantása beletűzött Szentimrey szemébe, úgy hogy az megkapta karját erősen, szinte parancsolóan.

— Ne szaladjon előlem, Angéla...

Angéla szívét most is meglegyintette a komolyan férfiasan zengő hang. Meg az, hogy már jó ideje nem ejt ki a nevét olyan szélesen, falusiasan, mint régen. De ebben is tört látott maga ellen és ki akarta rántani kezét a férfi szorításából. De az nem engedte.

— Meg kell várnia, amit mondani akarok magának — szólt szigorúan s Angéla tehetetlenül visszaült a padra, apja mellé. Szántódy arcán most is az a halk mosoly lengett, mint az előbb, amikor ő beszélt. De most mintha a szemeiben elégedett fények ragyogtak volna, ahogy a barnaarcú, erős férfit maga előtt látta.

— Már régen el kellett volna ezt mondanom, de mindig azt hittem, nem sürgős. Tudtam, hogy maga is tudja, kat... Ó, tudom, hogy téged valami szép dolog vitt A vásár óta azonban, úgy látom, hogy igenis sietős! Én az őszig akartam még várni, akkorra beköltözhetnek lesznek az új tisztalakások. De az soká lesz nekem és magának is... Magának is, Angéla! Ez a ház nagyon kedves nekem, itt is meglakhatnánk mi és Miklós bátyám se lenne magára...

Szántódy, bár tudta, mi a férfi végső célja, tudta, hogy soha nem bízhatná jobb, becsületesebb kezekre Angéla, szeretni is tudja és uralni is, védelmezni is és irányítani is... Mégis meglepődött. Mert ahogy a férfi szándékaival és érzéseivel tisztában volt, úgy nem maradt titok előtte Angéla furcsa idegenkedése se. Nem csodálkozott hát, amikor Angéla fölháborodottan ugrott föl.

— Hát ezt nem... Ez csúfság volt így magától... Hogy csak így rendelkezik velem... Hogy képzeled? De hogy képzeled ezt?

Szentimrey elvörösödött. Homloka haragos redőkbe húzódott. Látszott, hogy legszívesebben megrázná a lányt, alaposan meg is verné talán, mint a csökönyös gyereket. De aztán lehajolt és nagyon gyöngéden, nagyon szép mozdulattal fölemelte a lány kezét és megcsókolta. A csók piros foltban égett a fehér bőrön s Angéla végigreszkett, ahogy nézte és érezte...

— Úgy képzelem, kedves, hogy szeretem. Szeretem és feleségül akarom. Feleségül, érti, egy egész életre ám, Angéla! És ezt maga is tudja, ha belül ellenkezik is velem! De azt is tudom, hogy ez az ellenkezés nem nekem szól, nem az én személyemnek, hanem a környezetnek, az életnek, mely körülvesz engem... Ha másutt találko-

tunk volna, ha a májorbeli tisztalakás helyett egy fővárosi otthonba vihetném...

— Milyen igazágtalan! — jajdult föl fájdalmasan Angéla, mert érezte, hogy a gyengéjére tapintottak. — Mennyire megszégyenít!

— Az nem baj — folytatta könnyörtelenül a férfi. — Az nem árt magának egy kisé, kedves! Egy kis szégyenkezés és egy kis sírás és önvád se. Így aztán majd értékelni fogja azokat, akik szeretik és akiket olyan gondtalanul megbánt! Tézze, Angéla, beszéljünk őszintén: amit maga ott a vásáron mondott, az vallomás volt, az úgy szakadt ki magából, mint a tavaszi áradat a folyók medréből. Abban a maga meggyőződése és sóvárgása égett. De én azt is tudom, hogy honnét szedi maga ezt a meggyőződést, ezt a sóvárgást és ezeket a vágyakat, amik ellen-szenvessé teszik maga előtt az otthonát, a környezetét, engem! Azokból a magazinokból, azokból a pletykás, nagyképi képeslapokból, melyek a külföldi üdülőhelyek a „nagy élet“ reklámjaival, hiú csillogásával szédítenek... Igen, azok a híradások a nagyvilági életről, a félmeztelen primadonnák fotografiájával, a pincsikutyák versenyével, az ötórás táncos teák beszámolóival, a filmdívákról szóló piszkos történeteikkel, a luxushelyek túlságos dicsőítésével, azok szédítik magát, ahogy sok tisztalelkű vidéki leány fantáziáját megrontották már s vele együtt az életüket is keréketörték... Azt képzei gyerekes elfogultsággal, hogy azok a tétlenül, hereként élő nagyvilági urak, azok a jólszabott frakkokba bujtatott maskarák egészebb, magához illőbb férfiak és jobban tudnak szeretni, stílusosabban, mint a magunkfajta gazdatiszt vagy más vidéki férfi, mert véletlenül szívesen elfogyasztjuk a zsványpecsenyét és több lesz tőle bennünk a vér és az erő, mint az osztrigától...

— Ez aljasság! — szisszent most föl Angéla és szép szemeiből nagy könnycseppek csordultak ki, úgy hogy a báró ijedten nézte. — Aljasság, hogy így mer beszélni velem! Aljasság ilyenekkel vádolni engem! Hát miért? Mit vétettem, mit véték azzal, hogy elvágódodom innét?

Hogy más életet szeretnék? Hogy torkig vagyok a nyársonszültekkal, főtt tojásokkal, rántottcsirkékkel, almáspitékkel, pettyes ruhákkal rendezett kirándulásokkal, a névnap vacsorákkal, a hagyományosan unalmas „kaszinó bálakkal“, rogyásig-csárdásokkal, Poldi kisasszonnyal, a Galgóczy-lányokkal, Pacsérynéval és a többiekkel mind, mind! Ó, milyen más és milyen nagyszerű lehet egyebütt a világ és én semmit, de semmit nem láttam még belőle, csak itt, mindig csak itt!

Még talán tovább is áradt volna belőle a titkos keserűség, de ekkor csikorgott az utcai rácsajtó. Katona Vince jött a báróhoz, hatalmas újságnyalábbal karja alatt és egy levéllel a kezében. Szántódy elvörösödött és megélnéült.

— Ez István miatt jön. Istvánról hoz hírt!

És mintha el is feledte volna Angéla szavait, nagy lendülettel intett Vincének. Angéla kesernyésen legyintett.

— Persze: István! Ó, hogy én mennyivel különb embernek tartom ezt a parasztot nálunknál! Ez el *mert* indulni a tervei után!...

S fölemelte a csipkéjét, tűjét, fonalát s berohant a házba. Ruhájából felhősen hullott széjjel a gyöngéd, finom ibolyaillat.

Szentimrey föllihegett tőle. Szeretett volna utána rohanni, szeretete volna kezébe kapni az arcát, azt a szép érett száját, ami olyan, de olyan tüzes lehet most ezektől a szavaktól ... Szeretete volna átkarolni a térdeit és eléje hullva megengesztelni és ígérni neki mindent. Neki ígérni annak a távoli világnak minden gyönyörűségét!

De Katona Vince csöndesen, tisztességtudóan „Dicsértessék“-ezett és ettől meghiggadt. Letörölte arcát és feléje fodult, mert ő is nagyon kíváncsi volt, hogy vajjon mi hírrrel is jött ez a Vince, István felől...

XII.

Szentimrey és a báró akaratlanul is egymásra néztek, ahogy Angéla elszaladt tőlük és ők Katona Vincét maguk előtt látták. Megviseltnek, zavartnak, idegesnek és haragosnak látszott és a gondok és tépelődések egészen nyilvánvalók lettek vonásai között. S bár ott rezgett fülükben és szívükben Angéla szinte kíméletlenül keserű konfessziója, mégis minden figyelmüket ez a furcsa, csak félig paraszti, félig már úri arc foglalta le.

— Mi újság hát Vince? — szólt végül is a báró miután Vince a köszönés után csendesen forgatta a kalapját, azzal a zavart, kissé félszeg, de sosem tiszteletlen mozdulattal, mellyel a paraszt az úr előtt önkéntelenül megáll. — Mi jót hozott?

Szentimrey is lerázta magáról a haragot és a rátörő forró szédületet. Cigarettaét vett elő, rágyújtott és oda nyújtotta Vincéhez a tárcáját. Az először tiltakozott, de aztán a finom purzicsán illata felszaladt az orrába és szemérmesen kiemelt szálat...

A szállongó füstkarikák elvitték azt az illatot, mely mindíg megzavarta Szentimreyt és megveregette Vince vállát.

— Ahán! Most jut eszembe. Persze. Maga most biztosan a Pistáról hoz valami hírt...

— Úgy van, — bólintott Vince — levelet is, meg újságot is.

Szentimrey hirtelen a homlokára csapott.

— Egészen elfelejtettem mondani, ma én is kaptam Pestről levelet. Az erdőbérlet ügye rendben lesz, május első felében ki is jelöljük a kitermelésre kerülő területet.

Katona Vince most csöndesen kibontotta a papírcsomagot. Nagyon elfoglalta ez a művelet, de azért jól hallotta Szentimrey szavait.

— Tudom, tisztartó úr. A Pista már mindent megírt ebben a levélben itt...

— Persze, a Pista — bólintott Szentimrey és ebben a pillanatban mintha újra hallani vélte volna Angéla keserű kiáltását, mellyel szinte például dobta eléje ezt az embert. Gúny, harag és türelmetlenség hullámzottak át lelkén, amikor önkénytelenül kezébe vette az újságokat. Az egyik legnagyobb fővárosi lap volt az, az a lap, amelyet a grófoktól a házmesterekig és a kis vidéki szatócsokig mindenki olvasott és szeretett. Az a lap volt ez, mellyel népszerűségben egyetlen másik sem vetekedett, mondanivalóit is tíz- és tízezernyi tömegek olvasták. El lehetett mondani, hogy az „ország közvéleménye“ volt, hogy valóban az ország állott mögötte... És ebben az újságban, a harmadik oldalon, azaz a legfeltűnőbb helyen, azon a helyen, melyre a legfontosabb események szoktak kerülni, abból a szempontból, hogyha az olvasó fölnyitja, már lássa is a nagy szenzációt... Hát igen, a legnagyobb magyar napilap, a Budapesti Ujság harmadik oldalán Tar István cikke volt! Azé a szántódi Tar Istváné, aki pár héttel ezelőtt még itthon volt és fekete ünneplő ruhájában alázatosan kérte a bárót abban az erdőbérleti ügyben közvetítőnek. Az a Tar István, aki nemrég még itt járt s aki nemrég még szántogatott. Azé a Tar Istváné, akinek hírlapi cikkezését nem nézték a legjobb szemmel s azt hitték, hogy a Kaposvári Ujság csak laptölteléknek használja írásait. Azé a Tar Istváné, akivel ők ketten majdnem öltre mentek pár héttel ezelőtt.

— No lám — dünnyögte Szentimrey s bármennyire tagadta is maga előtt, bizony érdekelte, hogy hát mit is tud ez a Pista, hogy még ez az újság is...

Egy pillanatra átfutott az agyán, hogy most a korlátlan lehetőségek korát éljük, akár csak a középkorban. Mindenki merhet mindent, válogatás és készülség nélkül a pusztá érdekességre és jószerencsére hivatkozva. Az írá-

sokban nem is éppen a tartalom fontos, hanem az eredetiség, a szenzáció, — ahogy a lapok nevezik. Ebben a szétbomló, mindig új és megváltozottnak tartott társadalomban olyan nagy a zűrzavar, a kopkodás és iránytalanság, hogy minden felbukkanó új arc érdekes lesz, ha véletlenül mást mond, mint a többi. Igaz, az érdekessége is csak addig tart, amíg a megszokás csömmöre nem környékezi s akkor már nyomtalanul alámerült az illető . . .

Szentimrey csak ezzel tudta magyarázni Tar Istvánnak ezt a furcsa sikerét. Három cikket közölt tőle a lap, három ünnepi számban és egy másikat róla, melyben, mint új nagyatádi Szabó Istvánt üdvözölte a cikkíró. Szentimrey nem tehetett róla, de ellenszenvesnek találta ezt a harsonázást Tar István körül. Elsősorban pedig azért, mert benne még egy darabja élt annak a régi világnak, mely a név és osztálytiszteleten épült fel. Benne, bár mindössze harmincöt esztendő volt, még élt a régi jogász-Magyarország dzsentris-gavalléros levegőjének álma s a vérségi kapcsolatokat ezzel olyan erősnek és megdönthetetlennek tartotta, hogy nem tudott örülni a Tar Istvánok megjelenésének. Nem tudott Szántódyval együtt rajongani és hinni bennük. Nem tudta és nem hitte, hogy a parasztnak jussa van a nyilvánosságra, mert e nyilvánosság előtt való szerepléshez elsősorban komoly készütséget és olyan nevet tartott szükségesnek, mely mögött nemesi levelekkel rendelkező, a nemzet becsülését évszázadokon kiérdemlő család állott . . . Nem, nem tudta elképzelni, akárhogy változik is a világ és az emberi elme, hogy ez a Tar István, ez a „Pista“, aki mindössze hat elemit végzett, aki trágyát hordott, szántott és vetett, ez, akármennyi könyvet olvasott is szabad idejében, olyan fokára kerülhetett az intelligenciának, hogy ki tudja a gondolatait fejezni . . .

De az ördög vigye, igen szabályosan, okosan csinálja, csak úgy olvastatja magát minden mondat és úgy beleragad az ember agyába, akár a csizma nyoma a nedves agyagba . . .

— No lám, a Pista! — dörmögte újból. — Hát mit is tud ez a Pista?

Katona Vince eddig hallgatagon nézte őket. Ő már minden betűjét olvasta, kívülről is, talán álmában is el tudná mondani... Láta, hogy Szentimrey is csodálkozik és a báró meg, a báró bizony nagyon örül... De ő nem. Ő azért se tud örülni. Ő nem! Ő nem!...

— Bárcsak ne tudná ezt a mesterséget, bárcsak sose találta volna meg — mondta bizonytalanul. — Ki tudja mi lesz ennek a vége?!

S aztán, amikor azok ketten a három cikket és a Pistáról szóló riportot is elolvasták, felnyitotta a négyrét hajtott, utolsó helyig teleírt levelet és a báró felé nyujtotta.

— Ezért gyöttem, hogy ezt megmutassam báró úr. Mert azt gondolom én, hogy nem lehet ezt így tovább hagyni. Itthon ez a kis család, ő meg odafönn. Azt gondolom én, hogy most kellene a lelkére beszélni, amíg csak féllábbal van benne... Talán, ha a báró úr...

Szántódy bizonytalanul vonta meg vállait. Hogy ő tegyen valamit? Valami gyenge szédülést érzett a fejében, azt a szédülést, mely ezekben az izgalmas hetekben annyiszor elfogta. Az eléje nyujtott levél betűi összefolytak szemei előtt. Neki nagyon tetszett eddig, amit erről a Pistáról olvasott és amit az írt... Hiszen ez a fiú kissé az ő nevelése!

— Előbb majd elolvassuk a levelet is, Vince, aztán majd gondolkozom, hogy mit is lehetne tenni. Ámbár én azt hiszem, hogy a jótanács csak arra való, hogy senki se hallgasson rá, vagy csak akkor, amikor már késő. De nézd csak, Gyurka, én nem tudom ezt itt olvasni, úgy reszket a szemem, olvasd hát föl nekem...

Szentimrey kissé zavartan és szégyenkezve tette le az újságokat. Elkellott ismernie, hogy ez az István, igenis tud valamit. A lélek átélésektől vemhes forró szavai és kiáltásai voltak ezek, azok a kíméletlen, könyörtelen igazságok, melyeket csak az mondhatott ki, aki maga is átélte a fájdalmas szükségét, mely kifakasztotta belőle. Igen, ez mind igaz a faluról, a falu tragikus hely-

zetéről és csődjéről, ahogy ez az István ír. Így, ahogy van, nem maradhat, mert az a teljes eladósodás, amivel most a falu viaskodik, az egész ország számára végzetes katasztrófát hozhat. Mi lenne vajjon, ha most ő is megtenné azt a lépést, amiről a multkor Szántódy beszélt: lépne egyet lefelé? . . . Legszívesebben megszorította volna István kezét ezekért a cikkekért.

— Kérlek, Miklós bátyám — mondta hát gyorsan és most a legteljesebb izgalommal nyitotta szét Tar István beszámoló levelét.

Katona Vince fülei azonnal észrevették a megváltozott hangot és csendesen mosolygott.

Amikor Szentimrey leült a báró mellé és az asztalra helyezte a levelet, Vince a ház előtt hajladozó fákat nézte, melyek most bontakoztak téli gunyájukból, hamvaszöld és sárga fátyolfelhőt vontak meztelen ágaikra, melyeket olyan könnyedén ingatott az áprilisi szellő! Ahogy nézte és hallgatta az ágak között rezgő könnyű suhogást, olyan volt, mintha mindezt a lelkével érezte volna. Mintha a lelke *egy* lett volna ezekkel a fákkal, ilyen hajlékony és ilyen ingatag lett volna, ilyen, mint ezek az ezüstnyárfák, melyek nem igen tudnak másutt megállni csak ezen a csendes, halmos vidéken . . .

Szentimrey előbb új cigarettára gyujtott, aztán belekezdett a levélbe.

. Kedves Vince bátyám — olvasta, itt két-három sor következett a jó egészségről, melynek ősen szép formuláját nem tudta megtagadni Tar István a sikerek között sem. Aztán pedig gyorsan a tárgyra tért.

. . . „Ott kezdem legelőször is, ami mindenkit érdekelhet a faluban. Nem akarom, hogy újabb háborúság üssön ki a népek között, azért hát megírom, először is azt, hogy a Szentimrey tisztartó nem olyan rossz ember, amilyennek mutatja magát! Mikor először is a jószágkormányszószágon voltam, megmutatták nekem az ő levelét is, amiben a kisházások erdőkitermelési kérését pártolja és ajánlja. Így tehát a Gál Ferkóék fertálya nyugodt lehet most már . . .

Hej Vince bátyám, Vince bátyám, ha minden ilyen könnyen menne, mint ez az erdőbérlet! Ha nem találna az emberfia ezeknél sokkal nehezebb feladatot is! Olyan ez nekem, mintha most egy omló kőhegy alatt állnék és egyetlen kapavágásomra az egész hegy rámdülne... Mert csak egyetlen kis pontot kell valahol a helyéből ki-mozdítani; már tengernyi dolog jön a nyomába. De nem tudom, hogy eltudok-e mindent úgy mondani, ahogy történt, amire elsőbb is kíváncsiak mindnyájan. Küldöm ezt a néhány újságot, majd adjon belőle az Olvasókörnek, meg a báró úrnak is. Könnyű volt nekem megírni mindent arról, hogy mi is fáj a falunak, mert hiszen benne éltem, láttam is, éreztem is mindent. Csak gyült, sokasodott bennem a tengernyi kérdés és fájás, mint méz a kaptárban és egyszer aztán ki is csordult végre. De térjünk mindennek a sorjára. Ott kezdem, amikor most három hete, akkor este, hogy a nyárfaerdőből a herceg földjét megláttam, úgy, ahogy van, akkor, mikor fölültem este nyolckor a postakocsira, amelyik az állomásra ment be. Elmondhatom most már, hogy cudar egy út volt az! Úgy sajgott a szívem, mert szegény Nanicám arcán láttam, hogy nagyon szenved miattam. Meg nem is tudtam, hogy mit is akarok én, mire megyek, mit kezdek ezzel a szörnyű háborgással, ami bennem van! Csak annyit éreztem, hogy az erdőbérlet csupán ok arra, hogy eljöhessek, de reám más munka is vár még! Nekem mások helyett kell beszélnem, tennem és írnom is, ha lehet!

Amikor már benn ültem a dombóvári vonatban, elaludtam és csak az átszállásnál ébredtem föl. Sötét volt még ekkor. Csak messziről, a mezők közül világított egy-egy pislogó sárga mécsvilág. Arra, amerre azok vannak, — gondoltam — ott faluk vannak. Aztán eszembe jutott, hogy a Gál Ferkók táján, a gazdák sorában is hányan cselekedtek úgy a télen, hogy napról-napra másik házból hoztak parazsat, hogy a gyufát ne kelljen venni... Eszembe jutott, mi lesz, ha egyszer egészen kialszik ez a kis mécsvilág?! Nagy szomorúság volt ez nagyon. De meg se közelítette azt, amit akkor éreztem, amikor hajnalo-

dott már és vagy két-három órája futott már velünk a vonat és sehol, semerre a hatalmas mezőségben nem láttam házakat, templomtornyot, falut! Csak majorságokat, pusztákat, zsellérházakat, nagy magtárakat és még nagyobb istállókat... Akkor tudtam meg, hogy milyen messze is járok már hazulról, ez nyilván már a harmadik vármegye, nyilván a herceg földje ez is, vagy valami másik: latifundium. A latifundium! Ahol nincsenek falvak, templomtornyok, nincs mécsvilág, csak magtárak és istállók vannak, amikbe gyűjteni lehet... Amikor ezt megéreztem, akkor, akkor egyszerre megint tudtam, éreztem, hogy miért jövök, hogy mit kell tennem: Akkor tudtam, hogy folytatnom kell azt a munkát, amit nagyatádi Szabó István abbahagyott. Tudtam, hogy ezért kellett eljönnöm, ezért, hogy minél több templomtorny és mécsvilág legyen ezeken a latifundiumokon...

Ekkor ezen csak egy új élmásra értünk, ott szép nagy fák voltak és egy vadászruhába öszes férfi szállt fel a vonatra, puskásan, jókora őzet nyomkodva a deszkára. Nagyon nehéz lehetett az állat neki, mert amolyan tömzsi, alacsony ember volt, úgy, hogy segítettem neki. Amikor ezzel így bajlódunk, egyszer csak meglátom a nagy zöldköves pecsétgyűrűt a mutató ujján. Akkor láttam, hogy *úr* ez a vadász... Én nem tudom, hogy mi volt az én bennem abban a pillanatban, de egyszerre olyan gyűlölség szállott reám, hogy szó nélkül letudtam volna ütni ezt az urat, pedig semmit se vétett ellenem! De az a gyűrű! Az és ami mögötte volt. Az ősi mult! Attól van, hogy három-négy megyén szalad velünk a vonat és a földeket nem tarkítják faluk! Sose éreztem én ezt, hiszen tudja, hogy törvény- és rendtisztelő voltam teljes életemben, ha nem is irigyeltem, de nem is gyűlöltem az úrfélét... Én nem, soha! És *akkor* mégis! Végignézttem a vadászon, amikor a kalauz nagy szalutálással kilyukasztotta a jegyét.

— Jó dögük van az uraknak — mondtam egyszerre olyan gyűlölködve és parasztosan, akár a Gál Ferkó. — Amíg a szegény ember csak viaskodik, mécsvilágra se

futja... — vadászgatnak! Bizton körvadászat vót úgy-e tekintetős úr?!

Az elvörösödött. Láttam, hogy legszívesebben végig váгна rajtam. Nagyokat zihált és apró szürke szemei keményen villantak rám. Aztán nem is tudom hogyan, ahogy végignézett rajtam, ahogy belenézett a szemeimbe, egyszerre. mintha csettintett volna. És aszondta:

— „Üljön le, fiam, üljön ide és beszéljessünk...“

És én engedelmeskedtem. Felkeltem az én helyemről, az ablak mellől és oda, melléje ültem. Megkínált cigaretával. Aztán észre se vettem, egyszer csak kérdezni kezdett mindenfélét. Hogy hova való vagyok, hány éves, nős vagyok-e, mekkora a birtokom, van-e arra nagybirtok? Olyan volt ez, mintha gyóntatott volna. Félóra se telt el és én mindent elmondtam neki, Pacséry tanító urat is, a báró urat is. Vince bátyámat, a Gál Ferkót, meg mindent, ami Szántódon történt ezen a tavaszon, mindent ami esztendőök óta történik velünk... Egymásután nyitogatta fel a szívem lakatjait, pedig ő csak egy-egy szót mondott, azt is úgy, hogy kinézett a mezőkre, amik között szaladt velünk a vonat. Fejem zúgott, a füleim égtek, de minden szóval amit elmondtam könnyebb lettem. Ma se tudom, hogy mi volt ez, hogy miért kellett egy idegen előtt így kinyitanom magam. Még az újságokat is megmutattam neki, amikbe irogattam, a Kaposi Híreket... Azokat ő sokáig böngészte, aztán, amikor már láttuk az ablakból a Dunát és Pesthez közeledtünk, egyszer csak letette az újságokat és sokáig nézett engem. Felkelt és vállamra tette a kezét.

— „Nézd fiam — mondta olyan egyszerűen, ahogy a báró úr szokott beszélni, ahogy csak igazi urak tudnak beszélni — nézd fiam, én a Budapesti Újság szerkesztője vagyok. Én is dunántúli ember vagyok, arra tifelétek is jártam egyszer. Sokszor leutazom én arra a vidékre, mert időnként rám jön, hogy menjek egy kis tiszta levegőt, friss fődszagot szagolni... Ide is, ahol felszálltam, ezért jöttem. Valamikor együtt dolgoztam Nagyatádival. Én mindent ismerek, mindent tudok. amit te most mondtál. Írni is tudsz jól, azt látom. Úgy írsz, olyan tisz-

tán, derüsen, világosan, ahogy csak dunántúli ember tud... Hát most majd eljössz velem, majd én szerzek neked lakást is, mindent. A jószágkormányzósághoz is elmegyek veled. Később meg elviszlek egy klubba, ahol többen összejövünk, akik ugyanezt mondják, ami neked ennyire fáj... Írni fogsz nekem. Ötven pengőt fizet majd érte az újságom..."

Én engedelmesen bólintottam, mintha rámparan csolt volna. Amikor végre a lakásához értünk, mert első napokon vendége voltam, az ajtaján sárgaréz táblát láttam a nevét: enyingi Németh László...

A báró élénken kiáltott:

— Enyingi Németh Lászlót nagyon jól ismerem együtt szolgáltunk a nyolcas huszároknál, azonkívül vendégem volt... Akkor is itt volt, amikor a Hősök szobrát lelepleztük! Nagyszerű ember, kiváló ember!

És most már, mintha nem is lett volna kíváncsi Tar István további sorsára.

— Hát ez csodálatos! Ez már igazán csodálatos! Hogy a véletlen szerencse néha mit hozhat! Soha jobb kezekbe nem kerülhetett volna! Írni fogok Lacinak én is, hogy milyen ember ez a mi Pistánk. Büszke lehet rá Vince, igazán büszke! Katona Vince szemei azonban nem derültek fel. Egykedvűen, szomorúan nézte a levelet, melyet Szentimrey letett az asztalra, mert már egészen családi természetű dolgok következtek, hogy Vince bátyja ne hagyja el a kis családot, vigasztalja a Nanicát, vigyázzanak mindenre és magukra is, majd rövidesen hazajön látogatóba, de most majd sokat kell utaznia, azzal a társasággal, amelyikkel ott a klubban találkozott. Meghogy hamarosan minden megváltozik a falukban. Hamarosan!

— Papiros — mondta egyszerre Vince nagyon csendesen, amíg összehajtogatta a levelet és újságokat. — Megfognak rontani. Tönkre fogják tenni... Ha a báró úr nem segít!

De Szántódy egészen fellelkesült István szerencséjétől.

— Ne hitetlenkedjék, Vince. Gyönyörű dolog ez és bűn volna most Istvánt bármivel megállítani.

— Nem az ő földadata ez — mormogta Katona Vince és szemei most már nem a bárót, hanem a földet nézték. — Nem a *mi* feladatunk lett volna! Pojácát csinálnak belőle odafönn. Ha nem volna paraszt, talán szóba se állottak volna vele . . . Komédia ez kérem, tiszta komédia: ez az igazság!

Aztán megfordult és mielőtt feleletet kaphatott volna, lassan köszönt és elbicegett a falu felé. Szentimrey szégyenkezve, Szántódy tanácstalanul néztek utána, amíg csak látták.

XIII.

Másnap csütörtök volt s Angéla a szokottnál is fűgében végezte a dolgait ezen a napon. Nagyon korán kelt, de a reggelizés ideje alatt is a kertben talált sürgős elfoglaltságot, mert nem akarta folytatni a tegnapi beszélgetést. Nem volt már hozzá se ereje, se bátorsága. Azonkívül meg, az este, amikor Szentimrey elment és ketten együtt vacsoráztak az apjával, egyszerre olyan csendesnek, elviseltnek látta az apját, annyira érezte a korát, hogy elpirult és szégyenkezett az önvádtól. Hát lehetséges egy ilyen törődött, fáradt öregemberrel szembeszállni? Hiszen úgylis, úgylis már féllába a sírban! Még legfeljebb pár esztendő az egész. És ezt tegye ő tönkre, ezt feketítse el és ezt rövidítse meg? Hát van ehhez joga? Ha százszor a fiatalságára hivatkozik is?!

De mindezek mögött valami titkos örömet érzett Angéla azért, hogy nem kell és nem tudja kenyértörésre vinni a dolgot, hogy nem kell semmi újba belekezdenie, hogy nem kell semmit kiverelkednie, hogy semmiért se kell véres harcokat folytatnia. Nem, ezt nem tudta volna soha megtenni Angéla! Csak lázadozni tudott és vágyakozni. Aztán meg mi értelme lenne most elkezdni valamit? Most elmenni innét, amikor éppen virágozni kezdenek a fák; a jácintok és tulipánok is odakinn vannak a buxusbokrok előtt és olyan édes illat száll a szobájába belőlük, olyan édes! És ez csak mindennek a kezdete! Hol van még a többi szépség, a többi illatfelhő, a szegfűk, rózsák, nyári violák ideje... Nem, erről beszélni se lehet. Hiába céloz is rá az apja... Most már nagyon is hozzá-nőtt mindenhez, amit mondott tegnap, csak daczból, csak öntudatlanul mondta és azért, mert az a Szentimrey...

— Ez az ember — gondolta haragosan — olyan ez az ember, mintha lépvesszővel állana mögöttem, akár a madarász és várja, hogy mikor csaphat rám...

Ó, hogy gyűlölte, hogy gyűlölte! És mégis, milyen jól esett ez a makacs kitartás, milyen jó ez az erős, biztos szerelem! Ó, tegnap, tegnap végleg leszámoltak ők ketten. Az éjszaka, amikor újra és mindent átgondolt, kéjesen nyujtózkodott, hogy annyira kihozta a sodrából ezt az embert, de aztán nyomban gyufát keresett és a kigyujtott lángnál megnézte a csuklóján a csókja helyét... Ah, ez, ez, hogy egy erős férfi szerelmében sütkérezhet, ez olyan csodálatosan jó érzés! Olyan ez mint a napfény: ugyanúgy éltet, lelkesít és eltölt!

Tulajdonképpen a gyűlölet mögött valóban nem volt más, csak az, amit a szemébe mondott a férfi: az, hogy itt kell maradnia, sőt még inkább itt kell maradnia ha felesége lesz. Azt gyűlölte benne, hogy „vidéki“, hogy tényleg nem tudja őt egy más világba elvinni innét. Meg azért is gyűlölte, hogy olyan erőszakoltan falusias modorú. Igaz, hogy ezt mindjobban kezdte elhagyni és így olyan más is volt. Az a tegnapi beszélgetés neki nem ártott. Csak azt sajnálja, hogy az apja is végighallgatta. Egy szerencséje azonban úgy látszik mégis volt ebben is: a Tar Pista levele... Szinte hálás volt ennek a férfinak, hogy elterelte most az apja figyelmét arról, hogy ő fájdalmat okozott neki. Egész délig elfoglalta magát a kertben s talán még soha, soha nem dolgozott ilyen lázasan, ilyen kedvvel, mint most. Annyi szeretet és kedveség szikrázott benne és amikor meghallotta a harangszót, sietve és frissen öltözött át, hogy teríthessen és apja körül lehessen. Amikor benyitott hozzá, hogy ebédre hívja, a szívét ott érezte a torkában. Lesütött pillákkal, félénk gyermek módjára állott meg a karosszék előtt, amelyben kezeit térdére helyezve ült a báró.

— Parancsolj ebédelni, apuskám — mondta halalkan, gyenge pírral az arcán. — És bocsáss meg nekem. Én azért nem vagyok rossz. Magam se tudom, mi van velem és én nagyon szenvedek, hogy fájdalmat okoztam neked!

Szántódy alig mozdult. Mintha nem is hallotta volna Angéla szavait. Bizonytalanul, csöndesen bólintott és köhögött párat.

— Olyan fáradt vagyok — mondta később és kétszer is megfogódzott Angéla karjában amikor fölállt.

— Sok izgalom ért az utóbbi hetekben s ezt nem lett volna szabad... De most majd minden megváltozik, majd meglátod, apuskám...

Aztán bementek a kissé homályos, alacsony ebédlőbe és szóltanul ettek. Szántódy ugyan csak éppen hogy megízlelt mindent. Ebéd végeztével szokatlanul gyorsan igyekezett a szobájába.

— Kicsit lepihenek, Angéla. Olyan fáradt vagyok; az egész éjjel alig aludtam valamit.

Angéla majdnem elsírta magát. A báró észrevette ezt és megsímogatta az állát.

— Nem miattad, szivecském. Az a Tar István járt a fejemben. Tar István, akit a véletlen szerencse így fölkapott s most tetszés szerint játszik sorsával. Tudod én egy kicsit bűnösnek érzem magam ebben, lelkiismereti kérdést kell csinálnom belőle, akár akarom, akár nem! De én is elmondhatom ebben az esetben azt, amit te az imént: Nem akartam rosszat! Hát pá, kicsikém, eredj el délután az ujságaidért, hiszen ma csütörtök van. És igen, légy szíves és menj be a gyógyszer-tárba és hozz nekem egy tubus veramont. A fejem fáj nagyon. Már régóta szédülök is, de majd igyekszem kipihenni magam, csak ne feledkezz meg a tablettákról, szívem.

— Igen — nyelt egyet Angéla s átborzongott kissé. Gyorsan lehajolt és megcsókolta apja kezét.

Aztán a báró bement a szobájába. Angéla még hallotta, hogy végigfekszik a rozzant pamlagon. Akkor behívta a vén Julit és a lelkére bízta, hogy senkit be ne eresszenek délután a báró úrhoz, mert alszik és nagyon fáradt. Ő pedig gyorsan átöltözött és elsietett a falu felé. Nagyon-nagyon aggódott apja miatt. Elhatározta, hogy egy percet se időz sehol. Arra is gondolt, hogy legjobb lett volna Zsotát elküldeni a postára és a patikába.

Igaz az is, hogy az apja aludni fog, de mégis... Nyugtalan volt és szomorú, főleg azért, mert érezte, hogy ebben a fáradtságban ő is hibás, ő is előidézte, sokkal inkább, mint az a Tar István...

Szerencsére a patikában nem volt más, csak egy öregasszony, aki jófü-teát, meg Perui-balzsamot kért, azonkívül egy gyerek gilisztacukorért. Rövid ideig kellett csak várakoznia, de szerencséje volt még abban is, hogy a patikusnét nem látta.

— Etus Tamásiba ment az új kosztüm miatt — magyarázkodott a patikus — és nagyon fogja sajnálni, de próbára hívták! De talán szabad egy kis császárkörtével megkinálnom addig is?

Angéla tiltakozott:

— Nem lehet. Most nem lehet. Apa nagyon fáradt és sietek vissza. Nem is tudom, hogy mi ez nála, nem szokott előfordulni.

A patikus hümmentett, aztán mikor a vénasszony és a gyerek elmentek, odahajolt Angélához nagy óvatosan.

— Jó lesz bizony egy kicsit vigyázni. Ilyen korban már az érzelmesedés is komplikációt okozhat.

— Jaj! — kiáltott Angéla és majdnem összeesett, annyira reszketett a lába.

— Ne tessék azért megijedni. Mindenkinél előfordul ez, főleg az olyan ideges embernél, mint a méltóságos úr, aki annyira foglalkozik még most is mindenel! Pedig nem is érdemes. De persze ezt nem lehet egykönnyen megértetni senkivel. Legfeljebb az orvos...

— Az orvos, igen az orvos — dadogta Angéla gépiesen s egyre több rémülettel szívében.

Nagyon gyorsan, majdnem udvariatlanul sietett ki a gyógyszertárból. Teljesen földúlva érkezett ezekután a postára. Szinte sietett, hogy a fájdalom pillanataiban, a közelgő megpróbáltatások idejében találkozzék azzal... Azzal a Szentimreyvel... Hiszen mindig itt szokott ilyenkor lenni. És most, most feltétlenül itt lesz, itt kell lennie. Kissé szégyenkezett ugyan, hogy a baj

idején ilyen szükségesnek tartja Azt, akit bizonynal vérig sérthetett. Szégyenkezett, hogy ilyen gyenge, ilyen gyámoltalan...

A postán Poldi kisasszony már várta, mert az újságok és egyéb levelek ki voltak készítve. Azonkívül a kisebb asztalkán fehér csipkekendővel leterített süteményes tál is...

— Parancsoljon, parancsoljon, kedves, szép kis méltóságánk — tölta eléje a tálat készségesen és boldogan, mint mindig. — Kis vaniliás kiflicskék. Ezt úgy csinálom...

Angéla riadtan körülnézett. Nem, egyik sarokban se állt Szentimrey, holott máskor a legtöbbször... És a Galgóczy-kisasszonyok sincsenek sehol; csak ő teljesen egyedül. És ki van szolgáltatva a vaniliáskifli készítésének!

— Ezt úgy csinálom — folytatta Poldi kisasszony szaporán, hogy végre valakit megkinálhatott — úgy csinálom, hogy mikor kisült az omlós tészta, a kiflicskéket azon melegen behengergetem vaniliás porcukorba... Tetszik tudni, a meleg vajastészta nyomban magába szívja az illatot. Ezt a receptet Galgóczy Minkától kaptam, sajnos, most ő sincs itt, mert Tamásiba ment a patikusnéval...

Angéla mozdulatlanul hallgatta az áradozást, sőt azt is, amit még a kisasszonyokról elmondott, hogy azért nem mentek férjhez, mert akkor el kellett volna hagyniok az apjuk házáat és a vidéket, meg a kis birtokot és azt nem bírták. Az itteniek közül meg nem akadt más... Később már apró pletykákat is mesélt Poldi kisasszony és Angéla még mindig csak állt és várt. De az ajtó egyáltalán nem nyílt föl olyan szélesen, vidáman, mint máskor. Nem, Szentimrey nem jött. Angéla csüggedten sóhajtott, aztán fölemelte a postát. Amikor már kilépett a hivatalos helyiségből, Poldi kisasszony a fejéhez kapott.

— Egészen elfelejtettem megmondani. Szentimrey tisztartó úr itt volt már, de csak egy pillanatra nézett

be. Még a diópálinkából se ivott, elvitte a postát és el is ment rögtön, mert azt mondja, nagyon sürgős dolga van a vetésnél...

Angela kedvesen köszönt és kiment. De érezte, hogy a lábai megint olyan különösen reszketnek, mint az elöb a gyógyszerértárban, amikor apjáról beszéltek. Hát hogy is lehet csak ez? Hiszen tulajdonképpen szabadulást jelentene számára, ha azokat elveszíti, akik szeretik! Akkor eladhatná a birtokot és elmehetne innét, kiszabadulhatna a börtönnek nevezett környezetből, a faluból, a vidékből? És mégis, jaj, milyen riadalom van a lelkében! Hogy lehullana térdig, megalázkodna és könyörögne, hogy ne, ne... Ne hagyják magára, legyenek vele és legyen ő is velük a börtönben tovább!

A karja alatt égni, lobogni kezdtek a képeslapok és magazinok. Mintha belemartak volna a húsába, tépdesték irgalmatlanul. Legszívesebben eldobta volna őket. A maga gyámoltalanságát szerette volna rájuk tolni, hogy ezek ejtették meg, igen, ezek, ahogy Szentimrey is mondja! Ugy, de úgy szégyenkezett az úton, melyet soha még ilyen gyorsan meg nem tett és amely mégis olyan hosszúnak tetszett. Ő nem, nem akarja elveszteni a szeretetet, ha bilincs is az! Csak szeretni, szeretni szenvedve és megalkudva is!

Akkor nyugodott el kissé, amikor már látta apja kedves fáit: az ezüstnyárfákat. Már a falu végéről érezte tiszta, finom illatukat, mely mint könnyű tavaszi permeteg hullott reá. Megállt egy pillanatra, hogy szízpantson belőle. S amíg állt, körülnézett. Olyan szép volt ez a táj, olyan nagyon szép! Körül a virágzó domboldalak, a haloványzöld rétek, Koppány kúpszerű dombja, fölötte a kis nyárfaerdővel. Most olyan, mintha áttetsző zöldes-sárga fátyol volna reáterítve: virág-barkák és pattanó levélkéek koszorújából. És mögötte a tűzpiros napkorong, mely a közeli alkonyodást jelentette. Erről eszébe jutott, hogy talán túlságosan sokáig várakozott a postán... Apja már nyilván föl is ébredt és várja a veramon-tablettákat... Nem merengett hát tovább. Gyors léptekkel sietett haza..

Künn a rácsajtónál Zsotáné várta. Szájára tette az ujját.

— Még alszik a báró úr. Pedig a tisztartó úr is várja... A méltósága szobájában van...

Angéla majdnem elesett e mondatnál. Sápadt lett hirtelen, aztán újra elpirult. Szeretett volna újjongva fölkiáltani, aztán meg sirni, megverni saját magát, hogy ilyen szélsőséges az érzelmeiben, hogy ennyire nem tudja megtalálni magát! Hogy ennyire uralja az öröm — Szentimrey miatt! Holott még tegnap? Tényleg, ő nem, nem való semmiféle komoly ellenállásra, nem való harcra, nem való egyébre, csak megadásra, a dolgok alázatos elfogadására... Csöndesen ment hát szobája felé. De ahogy a férfi komoly, barna arcát meglátta rajta egy kis, győzelmesnek látszó mosolygást, újból átfutotta a dac. Nem, ne örüljön azért, nem lesz olyan könnyű ez a diadal és szenvedni fog belé!

— Hallottam, hogy itt van — mondta pittyeszte — hallottam, hogy milyen türelmesen vár rám, holott a postán azt mondták, hogy sürgős dolga van a vetésnél...

A férfi összeszorította a száját. Már ott tartott, hogy fölkel és megy. De olyan szép, szelíd és meleg volt ez a kis szoba a finom bútorokkal, a színek harmóniájával, azzal az ízléssel és azzal az illattal, melyet annyira szeretett Angélában. Kell, kell neki ez a finomság, a dolgoknak ez a finomtónusú összeolvasztása, ez a lelki magasabbrendűség, ez a kifinomodottság, mely a csipke-terítő elhelyezéséből, az egyszerűségből, a keresetlenül elegáns hatásokból áradt Angéla szobájában. És hát nem ez volt-e az igazi Angéla? Az, aki szereti és kívánja a szépet. Nem volt-e ez a szoba Angéla lelkének hí fotográfiája? Nem látszott-e minden sarkából a szegénységben is stílusra, szépre való törekvés és finom, ó nagyon finom ízlés? Hiába lázong, hiába rútitja magát idegen vágyakkal, ő mégis csak ez: a szépség és finomság megtestesítője és továbbadója. Ő talán nem is tud erről szertelen ifjúságában, de hiszen a virág se tudja, hogy illatos és gyönyörködtető?!

Szentimrey lenyelte hát a haragot, melyet ismét érzett Angéla szavai miatt. Odament hozzá olyan közel, hogy Angéla arcának színváltozásait, a vér heves játékát világosan láthatta. Megfogta a csuklóit és szorosan tartotta mindaddig a tenyerében, amíg nem érezte, hogy azok reszketnek, hogy az egész szép testen végighullámzik az az erőteljes áram, ami ő belőle sugárzott a lányra.

— Már tegnap mindent megmondtam magának, Angéla — mormolta s aztán megrészegeedve a lány közvetlen közelségétől, a hajából áradó fénytől és illattól, magához rántotta a kissé elhúzódozó testet, belepréselte a karjaiba és ziháló melléhez szorította. Az előbb még ezt nem akarta, az előbb csak a lelke repdesett a lány körül, de ez a közelség... És már négy esztendeje halogatja ezt a pillanatot, ezt, amit annyira várt és kívánt. A lány mintha halkán felsírt volna, de ezt már nagyon zavarosan, távolian hallotta. A vér elöntötte a fejét, agyát s nem látott mást, csak Angéla szép, kettényilt száját, mely olyan volt, igen olyan volt, mint egy érett, friss gyümölcs... És összekoccanó fogakkal, maga iránt is dühösen borult rá! Hosszú, nagyon hosszú pillanatig tartotta így fogva. Úgy, hogy ő maga is elbágyadtan nézett fel, amikor Angéla felnyitotta szemeit.

— Hagyjon, hagyjon engem — nyöszörögte az tehetetlenül, de nem mozdult el a férfi melléről, ő ebben a pillanatban nagyon elszégyelte magát. Érezte, hogy talán még sem lett volna szabad megrohannia. Szeretett volna leborulni eléje, végigcsókolni alázatosan.

— Drágám, édes szép drágám — dadogta — nagyon szeretlek. És hidd el, nagyon jó lesz neked velem! Mindent megadok neked. Majd elviszlek egyszer oda, ahova kívánczol. Mindent, mindent megmutatok neked! Szeretlek és te is szeretsz, csak szégyenled ezt ma még... Mert nem akartál itt maradni, itt megöregedni, úgy-e? Tudok én mindent, Angéla, ha mindig olyan haragos voltál is hozzám... Mindent megadok neked, mindent...

És ígért, ígért azzal a lelkendezéssel, melyet a szerelmes férfi a hódítás pillanatában érez. Akkor, amikor egyben meghódol is...

Angéla még mindig nem tudott mozdulni, pedig most megszélidült derekán a férfi szorítása. Ő alig hallott a szavakból és ígéretekből valamit. A csók, az ölelés volt benne, azt érezte, az áradt szét vérében, az húzódott az agyán keresztül a lelkéig. Hát mégis, hát mégis!... Mégis győzött fölötte ez a Szentimrey... Most tehát már tényleg nincs menekvés, eldőlt a sorsa... Volt ebben valami ujjongó öröm és valami mély, nagyon mély szomorúság is. A férfi érezte is ezt az érzelmi hullámozást. Azt is tudta, hogy még sokáig, igen sokáig fognak uralkodni Angéla lelkén a távoli sóvárgások, de ő olyan erős volt s annyira ismerte a lányt, hogy tudta azt is róla: testével a lelkét is neki fogja adni egyszer!

— Meg fogom aranyozni a bilincseidet, — mondta halkán — széppé fogom tenni a szeretet bilincseit, drágám...

Most halványan elmosolyodott Angéla. Ő igen, a szeretet bilincsei! Ő igen, ezek is nagyon tudnak sajogni, talán azért, mert mindennél erősebbek!... Most tehát már soha, soha nem tud elszabadulni Szántódról. Mert azt is érezte, hogy ezek a bilincsek *belülről* tartják fogva. Igen, ez a csók Szentimreyhez forrasztotta az életét, ezt be kell vallania. És Szentimreyn keresztül a vidékhez és a faluhoz. Nem, most már semmin se lehet változtatni. Most már csak az következhetik, hogy ezeket a bilincseket könnyűnek érezhesse, hogy megszépíthesse a maga és a másik életét. Más nem jöhet az ő számára. Ez örök törvény így és talán bölcs törvény is. És Angéla már mosolygott. Engedelmesen hallgatta a férfit, aki még mindig áradozott, ígéretett és tervezett. Tulajdonképpen nagyon jó volt ez mind. Ő, olyan jó egy erős férfi szerelmében sütkérezni! Minek a problémák, minek a többi minden! Nem, ezeket a viaskodásokat és harckat nem az ő számára találták ki. Ha lesznek is később nézeteltéréseik, majd megold mindent a férfi. Ha egyszer így bilincsbe verte...

XIV.

Közel egy hónap múlt el azóta, hogy István olyan gyorsan és a feltámadó lázas elhatározás szavára hallgatva eljött a falujába. Ezekben a hetekben sokszor írt haza Szántódra, Vince bátyjának, Nanicának, de mindig csak röviden, egy-két sorban.

Azt, ami a lelkében kavargott amióta belépett a fővárosba, azt nem tudta papírra vetni. Pedig már talán az első percben elkezdődött titkos és furcsa átalakulása: abban a percben talán, amikor megérkezett...

Akkor, amikor a Keleti-pályaudvaron leszálltak Németh Lászlóval, akkor még nem vett észre semmit. Szédült a vonatzúgástól, a véletlenadta furcsa ismeretiségtől, melyben valami végzetszerű, isteni útmutatást látott. De legjobban szédült attól a ragyogó képtől, mely ebben a pillanatban fogadta: az öles fényreklámok, a világos üzletek, a villamosok, autók száguldásától és szakadatlan lármájától. Annyira megkapták ezek a külsőségek, hogy a fantáziája az elhatározása és tervei szikrázását se tudta tőlük világosan látni. Minden olyan gyorsan következett egymásra, nem is ért rá gondolkozni.

Németh Lászlóval taksziba ültek, úgy mentek a szerkesztő lakására, de ott se maradtak sokáig, hanem elindultak abba a klubba, melyről a vonaton is beszélt, ahol egy új politikai párt hívei szoktak összetalálkozni.

István azt hitte, hogy ha ő oda belép, hát nyomban megváltozik az egész világ, határozatokat fognak hozni, esetleg kormányt buktatni, az ő cikkei szerint intéznek mindent s hamarosan azt írhatja haza, hogy nemcsak az erdőbérletet, de sok más egyebet is elintézett, még hozzá úgy, hogy a nagygazdák is, kiscgazdák is egyformán meg lesznek elégedve. Gál Ferkó nem nézi többé gúnyo-

san, Vince bátyja szája mellől is eltűnik az a fanyar, fáradt és keserű vonás. Nanica se fog sóhajtozni és a latifundium, mely ott meredt gögös bálványként eléje, azon a tavaszi napon a Koppány dombja mögött, engedelmesen hagyja, hogy szétdarabolják és elkezdjék építeni rajta a falvakat, kigyujtsák rajta a mécseseket, élet és folyton emelkedő, egyre bővülő világ fog emelkedni a magányos, hallgató mezőkön...

Sosem tudta elfelejtteni többé azt a zaklatottságot, azt az izgalmat, melyet akkor érzett, amikor Németh Lászlóval benyitottak a klubhelyiségbe. A szívét a torokban érezte, úgyhogy köhögnie kellett azonnal s csak pár pillanat elmúltával tudott körülnézni.

Szép, elegáns helyiség volt ez, széles, mélyöblű károsszékekkel a tapétás falak mentén. Szinte hivogatták, hogy vesse beléjük magát, üljön le. De neki azonnal az otthoni székek, a kemény, itt-ott faragásokkal díszített parasztszékek jutottak az eszébe, meg a falusi olvasókör szalmával font kényelmetlen székei, melyek rendszerint sárosak voltak...

S nem tudott leülni. Csak állt félszegen, szégyenkező zavarral és pislogott a nagy világosságtól, melyet a hatalmas csillár árasztott.

Otthon a templom se ilyen fényes még nagyünnepeken se, pedig akkor negyven gyertyát is meggyujtanak benne!... Aztán az a könnyű, kékes szivarfüst, mely a csillár alatt gomolygott lágyan, mintha csak fátyol lett volna! Hej' az a sűrű, fekete pipafüst, mely a falusi olvasókörökben, a kocsmákban nehezedik! Nem is lehet keresztül látni rajta, olyan fekete, nem úgy mint itt!

De mivel Németh László szorosan fogta a karját: mintha bátorítani akarta volna és odavezette körben a fotőjökhöz, melyekben finomruhás, jobbra-balra forgó, lelkesen magyarázgató urak ültek, akkor elnyomta magában a szorongó félelmet és zavart. Éles, okos pillantása egyetlen pillanatban a lelkébe vetítette a képeket, de ő maga rejtve maradt... Hagyta, hogy a szerkesztő bemutassa s elmondja, hogyan találkoztak a vo-

natban. A cikkeit is elő kellett szednie, megmutatni, azok olvasták is, megszorongatták a kezét, ráverték a vállára, hogy „ez igazán pompás, nagyszerű.“ Csak így tovább, kedves barátom, ilyen emberekre van szükségünk, csak kitartás!... Megkérdezték, hogy ki a képviselőjük, tanítójuk, papjuk, földesuruk. Érdeklődtek a falusi hangulat meg a terméskilátások iránt, de egyéb semmi nem történt, hiába várta István... Egyik-másiknak a szája mellett kis mosoly is volt, amikor elolvasta azt, amit ő írt, amiről azt hitte, hogy megváltja velük a világot. Mintha azt mondták volna, no lám, hát már ezt is tudják ezek a parasztok... Valahogy úgy érezte magát István a feléje szálló pillantások özönében, a kérdésekben, a vizsgálgatásokban, mintha vásárra vitték volna vagy ha panorámába állították volna, hogy csudálják mint valami érthetetlen tüneményt...

Csak akkor engedett fel kissé a szorongása, amikor két-három csizmás ember jött a klubhelyiségbe. Széles, szélesvállú, barnaarcú férfiak voltak ezek, a tenyerük is széles és barna, a lépéseik nehezek. Csak rájuk kellett nézni és nyomban látta István, hogy ezek az ő vérei.

Az előbb az urak közül egy karcsú, szőkés fiatalúr, valami Dengelegi báró, feléje tartotta az ezüst cigarettatárcáját. Jószagú, igen finom cigaretták voltak benne, István orrát szinte megcsavarta a szaga, szeretett volna belenyúlni, de mégse tette.

Itt, a csizmások közül az első dohányzacskóból kiszedett egy sodrásra valót. Megkönnyebbülve sóhajtott láttukra, amikor összevillant azokéval a tekintete. Másnak, a réginek érezte magát nyomban. Pedig hát nem lehetett panasza a fogadtatásra se. Nagyon is kedvesek voltak hozzá, nagyon is éreztették, hogy magukhoz tartozónak érzik, ő mégse tudta ezt felérezni...

Idegenül, szégyenkezve mozgott s a csatlakozás tüskéje mélyült a szívébe, ahogy közöttük körülnézett s mindíg a maga elhagyott világával kellett összehasonlításokat tennie. Hogyan is érthetnék meg ezek itt, hogy mi az, ami a falunak fáj, amire a falunak szüksége van? Ezek talán csak divatból, érdekességből, eredetiségből gyűlnek

itt össze, talán csak azért, mert érzik, hogy az, ami ma a falvakban forrong minden eddigi politikai iránynál erősebb és hatalmasabb. Pedig hát ez nem is politika, sokkal mélyebb annál: maga az élet!

De ezek a csizmások! Ezek bizonyára nemcsak látták mindazt, ami őt elhozta Szántódról, hanem érzik is! Szemei ragyogni kezdtek ettől a fölfedezéstől, szeme, szája, minden porcikája nevetett, amikor feléjük nyujtotta a kezeit, szélesen, bizodalmas, hangos és jóleső „Jóestét-aggyonistennel“... Az *urak* előtt, akik olyan kedvesek voltak, úgy állott, mint otthon a községházán a jegyző, meg a főbíró előtt: igen nagy tisztelettel, de igen nagy bizalmatlansággal. Itt, a csizmások láttára bátorság szállotta meg, erő és egészséges daloló jókedv. Itt a nélkül, hogy kérdezték volna, elmondott mindent: az erdőbérlet dolgát, a kis- és nagygazdák panaszait, a Gál Ferkó tehenének esetét. A termésről is szólt, az állatokról is és azok csak olyan csillogó szemekkel hallgatták őt, mint amilyenel ő beszélt hozzájuk. Egészen külön szigetet alkottak így ők. Külön sziget, távolra húzódva az uraktól, akik folyton feléjük néztek és magukhoz intették őket. Olyan távolinak látszottak, mintha nem két-három lépés, hanem óceánok választották volna őket el egymástól...

Igy tartott ez mindaddig, amíg egy nagyon magas, nagyon sovány, szinte hajlottvállú, beesett, sápadtarcú, feketebajszú, szürkeruhás férfiú nem jött a terembe. Ahogy belépett mindenki feléje fordult, mindenki őt figyelte. Csend lett erre nyomban, az urak és csizmások között egyformán. A szó kettészakadt és a gondolat megállott, amikor ez a sovány, sápadt, de kimondhatatlan gyors és energikus mozgású férfi megjelent közöttük.

István önkéntelenül lépett egyet, mintha jel lett volna ez az ember. Különösen a szemei húzták magukhoz a tekinteteket. A szemei jellemezték őt legjobban, a szemeiben benne volt az egész lénye, külön éltek és világítottak betegesen sovány arcában. Nagyon mélyenülő, mindig vizsgálódó éles, feketeszemek voltak ezek, kissé tán bizalmatlanok is az első pillanatban, de annál ragyogóbbak, amikor olyan valakire villantak, aki kedvére-

valónak bizonyult. Mint a fáklyák fényei, úgy cikáztak jobbra-balra.

Az egyik csizmás, egy alacsony, zömök, sötéttekinetű, Gál Ferkóra emlékeztető ember meglökte Istvánt.

— Ez a Vezér — és lassan, majdnem áhítatosan kimondott egy nevet, azt a nevet, melyet újságokból már nagyon jól ismert István is. Úgy beszéltek róla csillogó szemmel, felgyúló szeretettel és rajongással a messzi, sötétes magyar falvakban, mintha apostoluk lett volna. Nagyatádi Szabó István sosem tudott ilyen népszerűségre szert tenni, mint ez az ember, akinek ősei kamarások voltak, vármegyei notabilitások és a parasztot csak zsellérlként látták a birtokaikon.

Németh László azonnal odament hozzá és Istvanra mutatva beszélni kezdett. Mindnyájan tudták, hogy Istvánról szól.

A Vezér nyugodtan és figyelmesen hallgatta végig, belenézett az újságokba is, aztán egyszerre Istvánon akadt meg a szeme. Először óvatosan, élesen vizsgálta, mintha a lelkébe akart volna hasítani. De a vizsgálódás után nagyot villantak ezek a szemek, hosszú, sovány karjai kétfelé lendültek és a nagyon szangvinikus, szenvedélyes lelkek heves mozdulatával magához intette és apásan vállonölelte, úgy mint otthon a báró úr szokta, amikor különösen megvolt elégedve István valamelyik cikkével... E mozdulat után a csizmások megindultak és kimondhatatlan ragyogással szemükben vették körül a Vezért s mellette észrevétlenül elkeveredtek az „urakkal“. Nem álltak többé külön szigeten tőlük, legfeljebb lélekben...

István szédelegve állt a Vezér előtt s ahogy az megölelte és vállonszorította őt, ahogy belenézett a szemeibe valahogy úgy érezte, hogyha azt mondaná neki: fiam, add ide nekem a véredet, hát nyomban felnyitotta volna ereit... Pedig nem tudott erről az emberről mást, csak azt, hogy a saját pénzén bérelte ezt a klubhelyiséget s vezére egy pártnak, mely most indult el. Vezére azoknak, akik megakarják változtatni a falu mai arcát. Anynit tudott még róla István, hogy vidéki földesúr, ki-

tűnő gazda, vagy kétezerholdon gazdálkodik. Tehát senki se vádolhatja azzal, hogy külső előnyökért harcol. Régi történelmi név viselője, gazdag és hatalmas úr, képviselő is, független ember is. Se hatalmat, se rangot, se vagyont, se semmiféle kiváltságokat nem adhatott neki ez a párt, melynek ő volt az elindítója.

Ahogy nézte István olyan lett számára, mint Szántódy báró, alázatos lett előtte, szolgálatkész és rajongó. Szinte várta, hogy kérjen tőle valami áldozatot, „az életét és véréét...“ A Vezér ezt azonban nem kívánta tőle. Ellenben elkérdezte, hogy ki a tanítójuk, ki a jegyzőjük, ki a földesúr arrafelé. Amikor Szántódy báró nevét ki mondta, egészen földerült s újból megölelte.

— Az öreg Szántódy báró! Hát te, fiam, az ő tanítványa vagy? Az ő nevelése?

— Egy kicsit. Könyveket adott nekem és sokszor meghívott és beszélt, beszélt: úgy okosított.

Akkor a Vezér elmondta a klubtársaknak, hogy ki az a Szántódy báró. Egy fiatal, karcsú, szürkeruhás, kissé raccsoló fiatalember lelkesen gesztikulált.

— Kérlek, bátyám, talán bevonnók őt is az akciónkba! Egy ilyen nagymultú, történelmi osztály tagja!...

István megfigyelte, hogy a Vezér szemei, ahogy ez a karcsú fiatalúr közbeszólt, megrándult és bizalmatlanul elhúzódott tőle. Legyintett is kissé fáradtan, talán haragosan is.

— Fiam, most „jön egy új történelmi osztály...“ Ezt ne feledjétek el! Ha ez az új történelmi osztály egyszer ráébred a maga erejének tudatára!...

Az az alacsony, majdnem tömzsi, keskenyarcú, hosszúbajszú, csizmás férfiú, akit Köves Péternek hívtak és a Tisza mellett gazdálkodott vagy öt hold földön s aki Gál Ferkóra emlékeztetett, mintha elnevette volna magát. Kemény, rövid, barna öklei is fölemelődtek. De nem szólt semmit. István jól látta, hogy nagyon szeretne egy hosszút, éleset sercinteni, valahova valamelyik sarokba, de itt csak köpöcsészék voltak mindenütt és abba nem esik olyan jól...

— Aztán tudod, fiam, — folytatta a Vezér inkább csak magának, csöndesen — Szántódy báró dunántúli ember. Dunántúli nemesember és ezt nem lehet megmagyarázni így. Nem olyan könnyen kapható mindenre. Ez a fajta, ha olyan mint Szántódy báró, akkor megelégszik azzal, amit a maga körében végez. Ha nem olyan... ha mondjuk, hozzám hasanlít, akkor, akkor úgy jár mint Széchenyi: belefutad a saját lelkének tengerébe, elperzselődik a saját tüzeiben...

István nem tudta elfelejteni ezeket a szavakat. A Vezér rövidesen elment a klubból, ők is hazakerültek Németh szerkesztő lakására, de még mindig hallotta és azóta is egyre azokat hallja.

Még most is hallotta, hosszú hetek multával, amióta itt lakik egymagában egy keskeny, sötét szobában, melyre azt mondták, egészen kedves és főleg tiszta szoba.

De milyen más, mint az ő otthoni tiszta szobájuk! Pedighát villanylámpa ég benne, virág is akad néha, amit a háziasszonya hozott kis üvegvázában. Aztán az ablakon függönyök, a falakon képek, eléggé széles kanapé is van benne. Mégis csak ténfereg, jár le-föl, szinte fáradtan és fázva.

Nem mert róla szólni, de kimondhatatlanul árvának érezte magát: Pesten!

XV.

Enyingi Németh László, a Budapesti Ujság neves publicistája a lap szerkesztőségéhez közeleső utcában szerzett lakást Tar István számára.

Az utca a Nagykörútról nyílt és beletorkollott a pályaudvarok felé nyíló zugos, sötétes mellékutcákba. Szűk volt és szürke. Macskakövekkel volt kirakva, élesre koptatott szürke macskakövekkel, melyeken nagyokat botlott a siető láb. Mindkét oldalán a szokott nagyvárosi mellékutca-kép: kétoldalt kisebb-nagyobb fűszerüzletek, szenesboltok, melyekből patkány- és egérszag áramlott, piszkos péküzletek és tejivók, melyek egyúttal kávémérések is. Persze ezeknek is a legkisebb és legnyomorúságosabb fajtája: az ablakban száraz fiklik, szénporos kétszer-sültek és a hagyományos felírás: tejeskávé csak husz fillér. Itt-ott kisebb kocsmák, a kirakatban zsíros kocsonyástálakkal, néhány poros rumos- és konyakosüveggel. Harmónikaszó vagy villamoszongora hangjai áradtak belőlük s különösen estefelé nyújtott rekedtes dalok. Azonkívül húsüzletek is voltak ebben az utcában is, az ablak mögött gőzölgő, frissen főtt kolbászok, fejhúsok tömegével, melyekből a vacsoráralót vitte magával a szürke utca népe. Az utcakereszteződéseknél gesztenyesütők és gyümölcsárusok bóbiskoltak, nagynéha egy-egy rikkancs is betévedt a körutakról, bár a kis trafikoknak nem igen csináltak konkurenciát...

Tar István meglehetősen idegenül, gyáván, sőt bizonyos félelemmel, aggodalommal, de még több undorral baktatott itt végig, valahányszor a redakció felé vitte az útja.

— Milyen idegen világ ez, milyen különös és milyen

szomorú — gondolta minduntalan, ahogy szívére telepedett ez a háromféle érzés: a félelem, az undor és az aggodalom — olyan ez nekem, mintha börtönben volnék.

Pedig börtönt még sose látott, legfeljebb az újságok képesmellékletein itt-ott. Csak a fantáziájában égett valami homályos fogalomféle, amikor otthon a környék híres betyáraitól, Patkó Bandiról és Angyal Bandiról esett szó. Lehet az is, hogy egészen más dolog az, amit ő börtönnek képzel, de ez a szürke, füstszagú, zöltség- és gyümöleshulladékkal, porral és korommal elborított utca, a nagyváros sokrétű arcának egyik oldala, ez mégis börtön volt Tar István számára. Sokszor, amikor végigment benne, úgy érezte, hogy akár akarja, akár nem a torkára nehezedik valami. Úgy mint egy tenyér, egy ellenséges idegen tenyér és fojtogatni kezdi. Mintha rátekerődztek volna és szorongatták volna azok a szemmel nem látható kísértetek, melyek a szenesboltok mélyéből, a fűszerkereskedések poros raktáraiból s a még szürkébb házakból lopakodtak elő... Talán más senki nem is tudott róluk, csak egyedül ő. Nyilván a többiek nem is sejtették, hogy vannak ezek az árnyékok, ezek a kísértetek, különben nem tudnának olyan frissen és közönyösen tovalépdelni. A tejhordó lányok nem nevethetnének, a szenesemberek nem fütyörésznének s a selyemharisnyás, köznapi is selyemben ékeskedő asszonyok nem illegnének olyan gondtalanul, mint így. Dehát ők idetartoztak, idevalók és az ő gondolataik nyilván nem szállnak olyan messzire, mint az övéi.. Ők a szürkéséget se látják, a koromfelhőt se és a piszkot se. A benzin szagát se érzik fullasztónak, a kátrányét se, pedig mindez úgy uszkál a házak fölött, mint egy sűrű, áthatolhatatlan felhő, amittől a napot se látni. De ezt tán nem is tartják fontosnak. Nem ismerik, hát nem is hiányozhatik nekik. Ó, mit tudnak ezek itt arról, hogy milyen a világ, milyen az igazi világ: milyen fényes, milyen szellős, milyen jószagú! Különösen így tavasz kezdetén! A szürke utca szürke házainak lakói nem ismerhetik a szántói határt, a nagy, nyugalmas mezőket, a szőlőskerteket, a réteket és a fiatal erdőt ott, a hercegi földek határánál...

Ennél a gondolatnál rendszerint megállott szívének érzéshulláma, felzúdulése s elterelte a torkára nehezülő árnyékokkal való örökös viaskodást.

... Nem tart ez örökké, nem marad ez mindig így — vígasztalta magát, ha nagyon-nagyon elcsüggedt. — Nem vagyok én idezárva, hogy itt maradjak mindig...

S önmaga is azon volt, hogy eloszlassa, elkergeesse maga elől a nagyváros árnyékait, melyeket idegennek érzett, melyektől iszonyatosan félt.

Mióta a faluból eljött, jóformán alig aludt valamit. A szobája, melyet egy özvegyasszonynál bérelt számára Németh László, özvegy Langné bútorozott szobája a harmadik emeleten volt és nem az utcára, hanem az udvarra nézett. Azaz inkább a tűzfalra. Estéknént színes, inkább vörös mint fehér árnyékok kergetőztek ezen a falon és átvilágítottak az amúgy is foszlott függönyökön. Lang néni elmagyarázta Istvánnak, hogy azok a vörös árnyékok a szomszédos ablakokból hullanak ki, a villanylámpákból és a messzi körútról felvillanó fényreklámokból. Ezt István ugyan magától is tudta, mégis tágranyilt szemekkel virrasztott át sok-sok éjszakán, amíg valahogy megszokta őket és nem idegenkedett tőlük. Mindíg oda kellett ilyenkor gondolnia Szántódra, a falujába. Lám, milyen más ott még az este is. Mennyivel sötétebb, békésebb és nyugodalmasabb. Este nem látni egyebet, csak a csillagok aranysemeit és a hold fehér, ezüstsín tündöklését. Igaz viszont, hogy némelykor ez a merengés hamarosan elmúlt és helyébe valami mardosó, szinte gyűlölködő keserűség nyomult. Hát miért olyan sötétek is azok a messzi magyar faluk, amikor ez a nagyváros ilyen hivalkodó fényességű még az éjszaka is? Ó, nem akarta ő azt, hogy a faluja: nem csak az ő faluja, de minden magyar falu a nagyvároshoz hasonuljon: szebb az a csöndes, sötétes falusi este ennél a nagyvárosinál, — csak valami kevés, csak akkora mint egy porszem, vagy kenyérmorzsza, akkora jusson belőle annak is, azoknak is... Mindíg, minden alkalommal, valahányszor összetalálkozott az ő egyszerű, de kimondhatatlanul fogékony fantáziája a nagyváros jelenségeivel, melyekről eddig

csak újságokból és könyvekből nyert fogalmakat, mindig majdnem ugyanabban a pillanatban a faluja jutott eszébe, az egész ország minden faluja. Hát miért is van, hogy ahogy véget ér a főváros határa, alig pár méternyire már nagy csöndesség és még nagyobb magánosság fogja meg a lelket? Hát miért van egymástól olyan messzi ez a két világ: a magyar falu és a magyar főváros világa? Hát miért érzi itt ő ezt a nagy idegenséget és magányosságot, mintha nem lenne joga itt élni, mintha nem értenék meg az ő igazi lelkét és mondanivalóját? Erről nem egyszer folytattak hosszú eszmeceserét enyingi Németh Lászlóval, akit lassan s mindig több melegséggel csak Laci bátyámnak nevezett.

— A legrosszabb nekem, amikor végigmenek ezeken az utcákon. Jobbról is, balról is rám néznek. Tudom, hogy a csizma miatt. Én büszke vagyok rá, mert jó viselet is, szép is. Ki is fényesítem minden reggel igen időben. Szeretem hallani, ahogy nyikorog minden lépésemnél. Olyan ez nekem, mintha hazulról hallanék valami üzenetet. Itt meg úgy néznek rám, mintha valóban Ázsiából szaladtam volna... Ilyenkor mindig arra gondolok, hogy tán nem is az én vérem, nem is az én fajtám él itten. Pedig olyan szívesen ránézek mindenkire, osztán csak mennek, mennek, mindig mennek tovább. Az egyik nem látja a másikat. Ha tán meghalnék, meg se állanának mellettem. Sokszor hallom a füleimmel ahogy mondják: ez is valami parasztvezér. Büdös paraszt. Képviselő akar lenni. A parasztnak nem kell tudomány és nem kell hatalom, mert akkor jaj a városnak. Úgy bizony, Laci bátyám, nagy ellenségek vagyunk mink egymás számára. Nem tudom máshol is így van-e, teszem Franciaországban, ahol szintén olyan erős és makacs a parasztság vagy Dániában, vagy Hollandiában. Vagy mondjuk másutt. Aztán meg, ahogy szólnak az emberhez, ha valamit megkérdez! Már nevetnek és azt mondják: na, ez is most jött Kutya-bagosról... Mintha ez szégyen volna, nevetni, gúnyolnivaló lenne... Szegény vidéki, szegény mucsai! hallom nem egyszer. Pedig hát itt még napot se látni igen, olyan lakásokban laknak! Azt mondják „buta paraszt“ és

nem tudják hogyan, miként születik a kenyér, amiért egymást öldösis... Hát igen, meg kell egyszer mondani, hogy itt is nagy baj van ám. Nagy baj az, ha ennyire idegen egy országtól a saját fővárosa. Nem tudom kinek a vétke ez, kit kell érette felelőssé tenni, hol a hiba...

Németh szapora szemhunyorgatással hallgatta ezeket a kitöréseket. Mintha helyeselt volna, mintha azt mondta volna: jó, jó, ezeket én is ismerem ám! És ő maga is hozzálátott, hogy elmondja a maga mondókáját...

Titokzatosan, de igen melegen és meghatottan mosolygott Istvánra s közelebb lépett hozzá.

— Várj csak, most én is elmondok neked egyet-mást, ami biztosan érdekel téged. Tudod, nagyvárosba szakadt ember vagyok, olyan aki féllábbal mindig otthon van a falukban és csak ott van otthon. Lelke is mindig hazajár. Én különösen nyaranta vagyok így. Ha jön a nyár, alig bírok magammal és csak akkor nyugszom meg, amikor valamelyik fatornyos faluban kiköthetek. Olyan ez nekem, mint mikor a hosszas tengeri utazásban végre szigetet pillant meg az ember. Egyszer, már nagyon régen volt bizony, fiam, mindjárt kezdetben, hogy idehozott a sorsom, egyszer különösen elfogott ez a vágyódás és akkor fedeztem fel először a következőket.

Arattak akkor a falumban mire hazaérkeztünk.

A két sor kicsiny, fehér ház között az egyetlen utcában halálos csend. A falusi életnek ez a legfontosabb időszaka, mindennél nagyobb komolyságot áraszt. Rendszerint elmosolyodom, amikor a fővárosi színpadokon, vagy az utóbbi időkben annyira divatos nagy természeti filmekben az aratást látom. Minden megvan hamisítva, semmi sincs a helyén s így inkább nevetséges, mint tiszteletreméltó az, amit bemutatnak.

A falut alig ismerik és nagyon kevesen vannak, akik igazi arcát megtudják örökíteni. Ez azért van, mert a városivá lett falusi lélek mentalitása megváltozik: nem tudja többé megérteni, mi is az a falusi világ s így nem is tud igazi képeket adni róla. Rendszerint teljesen egyoldalú a beállítás, a szerint, ahogy az író vagy a festő, vagy historikus látja, avagy látni tudja. Ha az illető a

verista naturalizmus híve, akkor a paraszt természetesen izgága, verekedésre hajlamos, elégedetlen, iszonyú haragú, féktelen indulatú, szenvedélyekkel telített szexualitásban lihegő fájálat, megfélemezhetetlen öslény... A másik véglet jóindulatúan adomázó, szelíden dícsértessékező, urakat tisztességgel megsüvegelő, jámbor és ostoba lényt ábrázol, természetesen mindig tiszta ruhában, árvalányhajjas kalapban... Holott az igazság éppen a kettő között van valahol. E kettő között!

Bizonyos, a parasztság indulatai fékezhetlenebbek, de az erényről és morális kötelességekről való fogalmaik is annyira ösztönszerűek, hogy már velük születik s mindenre törvényes kereteket követelnek. A föld és pénz hangsúlyozása mint az életfenntartás eszközei nyernek fontosságot s a nehéz munka által megszerezhető két hatalom félelmetes erejüvé növekszik fölöttük, majd nem bálvánnyá súlyosodik, de csak azért, mert minden fillér tömérdek verejtéket kíván! A vagyongyűjtés láza tehát homlokegyenest különbözik a városi tőkés fukar és beteges sóvárgásától. Hiszen ha van is a falukban egy-egy vagyonosabb ember, annak életmódja alig különbözik a többitől, nincsenek közöttük a vagyon révén társadalmi eltolódások, ellenben igenis valami csodálatos egység, testvéri összetartás van közöttük a szegényebb és gazdagabb paraszt között is. Sosem, vagy csak igen ritkán kerül ki a maga kis köréből. A város szelleme mindig idegen és ellenséges előtte, mindent bizalmatlansággal fogad, ami onnét ér el hozzá. Mindent csak a saját határai között szeret elfogadni, törvényt és formákat egyaránt és szigorúan elzáródik számára a világ a falu határánál.

Mindig hallom különben azt a különös erejű mondatot, amit akkor, azon a régi nyáron búzahordásnál halottam az egyik gazdától, aki rokonaim felesé volt. A kévéket hánytá le a kocsiról, mert már cséplésre készültek és az asztagot rakták. Akkor már reggel óta, azaz hetedik reggel óta járta ez a munka. Szekérre fel, szekérről le. Hajnali négykor a mezőkre és este tízig rogyásig megfordulni mezők és a falu között. Ott állt egy szál ingben a

szekér tetején, vörösre izzott arccal, lihegve és fujtatva akár a lovai. Egy suhanc szolgálégynek kiáltott le a szekér tetejéről:

„— Mit tudja azt a világ, hogy mi az a paraszt!“

Bizony, mit tudja? Nem is tudhatja senki, csak aki a faluban közöttük él. A világlitteratúrában például egyedül a lengyel Reymont jutott el legközelebbre hozzájuk, az is úgy, hogy közöttük élt. Szeretni kell ezt a külön világot... Szeretni kell a levegőt is, mely szabadon áramlik arrafelé.

Különös, de mindig zavarban vagyok, ha közöttük állok. Nincs az a főúri szalón, ahol ugyanezt a félszeg, tehetetlen zavart érezném, mint ott, ha a kérgestenyerű, istállószagú parasztok elém állnak és megkérdezik, hogy mi újság is a nagy világban?! Azt hiszem különben, hogy ezzel a zavarral nem vagyok egyedül. Az új, mai, mondhatnám azt is: a „modern“ parasztban nagyon nehéz már megtalálni a réginek, az öregnek a típusát. Főlényesek és öntudatosak, az újságtól se irtóznak, sőt kívánják a betűt. Azonkívül olyan tempóban gondolkoznak a világ dolgairól, hogy az már veszedelmet jelent. Majdnem minden faluban akad egy-egy, aki vezérnek tartja magát és ahol alkalom kínálkozik reá ezt érvényre is juttatja. Egészen bizonyos, hogy a mai parasztgeneráció, ráébredt a maga osztályának fontosságára, mégha erről hallgat is egyelőre... És a zavar, melyet az intellektuális középosztály vele szemben érez, egyre inkább növekszik... Nem különös-e például az a félszeg zavar, amellyel a falusi paraszt megszólításánál vergődünk? A városban az utca-seprőnek, ha véletlenül ünneplő ruhában van, azt mondjuk: Izé úr... A vicinek is azt mondjuk, a házmesternek is, a szenesnek és fölfelé pláne mindenkinek, ha már ipari végzettsége van. Ezzel szemben a falusi gazdánál torkunkat köszörüljük és azt mondjuk, hogy van, kedves Pista bácsi? Holott a „bácsi“ legfeljebb harminc esztendő. Aztán az az István vagy másnevű „gazda“ titulus. Az, hogy kiscgazda? Hát kinek a torkán csúszik ez le egyikönnyen? Milyen különös is, hogy nem tudnám azt mondani: Kispéter úr, Csányi úr, Seffer úr, Fülöp úr!...

Vajjon mennyivel jogosultabb erre a megszólításra a házmester vagy a vici vagy a többi? Nem dolgozik — igazán vére verejtékével? Nem ébred-e a hajnallal és nem fekszik-e az éjszakával? A városi munkás napi nyolcórái munkával olyan életmódot biztosít magának és családjának, amelyről ez nem is álmodhatik soha, még a búza- valuta aranykorában sem... Aztán az asszony? Lehet másként szólítani a parasztasszonyt mint a nevén? Vajjon nevezhetjük-e másként, csak Juliknak, Katiknak, Panniknak stb. Avagy ha tényleg hajlott, azt tesszük hozzá, hogy néni... De mit szólna az a városi mosónő vagy kofaasszony a néniére, ha még a negyvenhez közel se jár... Miért is, hogy itt nem találjuk meg a közep- utat? Miért aggatjuk tele a városi embert, akármilyen lenn van is lélekben, minden cifrasággal és a falusit, a parasztot csak fabábként tudjuk kezelni? Egyszóval, na időnként szerelmet érzek a parasztság iránt, kimondha- tatlanul sokra becsülöm ezt az emberfaját!...

Istvánt rendszerint erőssé tették ezek a beszélgeté- sek, melyek a maga lelkének meggyőződéseit is tartal- mazták. Ő is érezte ezt mindig, de szóval nem tudta ki- fejezni soha, csak írásban. Általában beszélni nem igen tudott. Ott a klubban is hallgatott, habár az agyában tengernyi szó nyüzsgött. Félt, hogy ha kimondja őket már gyámoltalanok lesznek, olyanokká válnak, mint a fé- szekből kipottyánó gyöngye madárcák, tehetetlenek és gyámoltalanok. Csak addig erősek, amíg az ő lelkében és az ő agyában vannak. Amint innét kiröppennek, már gyengék és gyámoltalanok és nem tudják kifejezni azt, amit mondani akart velük. Pedighát a Vezéren kívül egyetlen úrféle iránt sem tudott fölmelegedni, mindenik közelében bizalmatlanságot, gyanakodást érzett és még Németh Lászlónak se hitte el, hogy önzetlenül cselekszik. Valami titkos célt sejtett, valami elérhető pozíciót, ki- váltságot vagy rangot a dolgok végénél, pedighát ez az öregedő újságíró ugyancsak sok jelét adta szeretetének és érdeklődésének. És mégis, mindig úgy vélte István, mintha a közelében valami tanakodás ébredne a lelkében. Mintha egy öreg, nagyon öreg paraszt bölintana eléje

és csöndesen fölemelné előtte bütykös, széles ujjait és azt mondaná: Vigyázz! Vigyázz, te Pista! Ne higyj te az úrnak, ne higyj te a cipőben járó vasaltnadrágosnak, becsap az téged a csavaros, kigyó eszével. Akkor csap be legjobban, amikor rádmosolyog, amikor segíteni akar neked. A paraszt csak maradjon meg magában, ne higyen senkinek s várjon a sorára, amíg a saját fajtajából nem jön el az okosodás ideje... Arra törekedj csak, Pista, hogy magadat okosítsd, akkor lesztek erősek, ha a magatok erejére tudtok támaszkodni...

Ez a titokzatos, láthatatlan, ismeretlen, de minduntalan feltámadó öreg paraszt annyira hatalmába ejtette Istvánt, hogy akárhányszor azon kapta magát, amikor Németh Lászlóval beszélt, hogy úgy kémlelte őket, mint a vásárokon a lókupeceket és a marhakereskedőket szokta. Mintha azt mondta volna magában, bármilyen lelkesen és szeretetteljesen beszélt is: nana, hát hogyan is akar engem becsapni? Mi van a koponyájában, mi van a szívében, mi van a fejében, amit eltakar előlem a csont, a bőr, meg a hús?...

Sokszor eltűnődött ezen a furcsa bizalmatlanságon, melyet csak itt érzett amióta Pesten volt. A báró előtt se érezte soha, pedig hát az ugyancsak messzi állott tőle rangban... Itt meg minden úrféle iránt így érzett. Vajjon ezt is ez a szürke, lármás, füstös, kormos város tenné, az, hogy mindnyáját, urát, szegényét így látja rohanni maga körül? Hej, itt még a szív se tud úgy dobogni, a lélek se tud úgy kinyílni, kivirágozni, se szeretet, se hit számára, mint otthon!

XVI.

Még az első héten elindultak a csizmásokkal. A Tisza felé mentek, mert arról volt szó, hogy ott mindennél nagyobb a szegénység, árvizek, szíkes földek, jégverések ott pusztítottak a legjobban, a parasztság sorsa nem sokkal különb a vályogvető cigányokénál. A Gál Ferkó hazája felé meneteltek legtöbbször, bizony csakúgy gyalogosan az országutakon és István toroka mindig szűkebbre szorult ezeken az utakon. Ahogy mentek: ezrével, százával jöttek össze mezítlábas, rongyosruhás, didergő, kékre-zöldre fagyott, piszkos, borostás férfiakkal. Kis batyu volt a karjukra kötve, de soknak még ez se volt. Zsebredugott kézzel, összehúzódszkodva, kiverten, rongyosan, piszkosan, elképzelhetetlen züllöttségben meneteltek mellettük tova. A társa, Köves Péter, akit már az első találkozás alatt legjobban megszeretett, egy biharmegyei írástudó gazda, akinek öt holdja volt, az világosította föl mentükben.

— Lássad, Pista, ezek a munkanélküliek. Faluról-falura, pusztáról-pusztára vándorolnak. Így, tavasz felé ezrével lepik el az országutakat, majd meglátod hánnyal találkozunk amíg megyünk. Egyik asztalos, a másik kőműves, a harmadik lakatos stb. Minden iparágat együtt találod így mostanában az országutakon. A városokból szorultak ki, a gyárakból és műhelyekből és mennek oda, ahonnét valaha elindultak: a faluba vagy a pusztákra. Betérnek mindenüvé, egy falat kenyérért, egy darab viselt ruháért, egy talpalatnyi helyért, ahol elalhatnak. Már úgy ismerik az országot, hogy a statisztikusok se különben. Tudják hol mit kaphatnak. Ismerik a parasztok és urak szívét egyaránt. Vannak földesurak, akik

középkori mintára rendezkedtek be. Egyik magtárukat átalakították hálóhellyé, ott fűtenek is és oda bármikor megnyithatnak az országutak vándorai, a csavargói... Reggelenként friss tejet és kenyeret kapnak, délben főzeléket, este levest... De persze az ilyeneket meg lehet olvasni. Ők, ezek a csavargók olvassák is, számon is tartják! Nemkülönb azokat, akik kiüzenik, hogy „már lefizették a nyomorenyhítő adókat“ és legfeljebb egy szelke kenyeret adnak nekik, azt is olyan lisztből, amit még a takarmányba se kevernek bele...

A furcsa, rongyos, éhes, didergő sereg csak nem akart elveszni szemük előtt. Mindenütt összetalálkoztak. Némelyik füttyörészett, némelyik káromkodott. Egyik, ahogy mentek mellettük, nagyot sóhajtott.

— Hejj, hogy nem mondhatja ki az ember mennyire fáj a szívben a „sejtelem“... Ha nekem ezt mondta volna a majster, mikor tanultam, de ódalba rúgtam volna...

— És mennyi föld mindenütt, mennyi föld! — sóhajtott István és szeretett volna arról beszélni, amit a vonaton érzett, amikor elindult Szántódról, a mezőben támadó világosságról, a sok kis faluról, azokba mind iparos kellene, tanító, pap, jegyző. Most mindegyik itt csatangol mellettük. Lám, nemrég találkoztak egy fekete-arcúval, annak kis láda volt a vállán. Megállott előttük és bemutatkozott, olyan kicsit dilis, félkegyelműformán.

— Sternecke Tamás vagyok, gépészmérnök. Igen, gépészmérnök... idemegyek a vármegyei kőbányába, talán fölvesznek kötőrőnek. Nem tudják, meszire van még?

Aztán az a kis tanító, akivel ott találkoztak Berényben mikor tovább indultak Fürjes felé. Berényben a tanító nagybeteg volt, nem tudott eljönni az olvasókördbe, melyet ő teremtett meg. Ez a kis tanító a harmadik megyéből gyalogolt ide, hogy láthassa a beteget és az első szava az volt, hogy vajjon meddig bírja még a kántor úr? Húsvétig megél-e? És mikor azt mondták, annyira beteg, hogy föl se kelhet, akkor nagyot füttyentett s kis kalapját hátravágta a fejedűbjára.

— Seabaj, seabaj! Akkor csak gyorsan vándlizni tovább, öreg barátom — mondta kedélyesen megveregetve a saját vállait. — Ma nem olyan időket élünk, mint régen, hogy pályázati hirdetéseket várhatunk. Csak menjünk, menjünk és legyünk ott mire búcsúztatni kell... Húsvét jön, akkor kell a kántor a népnek...

És ment, ment, szinte szaladt a kis falu felé, melyben arról panaszkodtak leginkább a gazdák, hogy a tanítói párbér szörnyű teher nekik, legjobb volna ha a szomszéd községbe küldhetnék a gyerekeket, hiszen *csak* háromnegyedórás út vezet oda...

És az a lány, az a kékszemű, törékeny kis Annuska, aki Miskolc felől jött velük szembe, mezítelen lábakkal, kékrefagyott kezekkel, egyetlen pettyes bemberg-szoknyában és azt mondta, engedjék táncolni egy kicsit. Nagyön szépen tud táncolni, igen engedelmes természetű. Mindenre kapható egy pár fillérért...

Meg a többiek, a fiatalok és az öregek, mind-mind, akik egyre csak jöttek-mentek mellettük a nagy földek között. És minél többen jöttek, minél többel találkozott István, annál inkább lankadt benne az a nagy elszántság és erőfeszítés, az a lázongás és fergeteges láz. Mintha azt érezte volna, hogy nem hadakozni kell, hanem kérni. Azonkívül innét, így az országútról nézve, még a Gál Ferkó sorsa is emberségesnek és irigylendőnek látszott. Ha kicsi is, ha szűkös is, de biztos. Ha krumpli is az ennivaló, de mégis ennivaló. Ha sötét is az a lakás, de mégis lakás. Itt, az országutakon tanulta meg István, hogy a biztos szegénység is hallatlan kincs, az igény nélküli, verejtékes élet is megfizethetetlen érték és a mai ember nem is gondol arra, hogy egyebe meglegyen, csak az ennivalója, a meleg kuckója és ne rongyok borítsák testét...

Minél messzebb mentek, minél több faluban megfordultak, Istvánban annál kevesebb lett az egykori szándék. A klubban azt mondták, hogy ahhoz, hogy a telepítést megvalósíthassák, előbb pártra van szükség, egy olyan politikai egységre, mely hatalmat jelent-

het és követelhet. Ezért kell szervezkedniök, ezért van szükség ezekre az utakra, melyeknek nagyrészt a csizmások végezték. Köves Péter, akivel ő járt, mindig megállott ha elmentek mellettük a csavargókká lett emberek.

— Ez mind megváltozik, ha mi győzhetünk, — mondta fenyegetően fölemelve ökleit — csak kitartás, kitartás, cimbora! Menni, beszélni, agitálni, írni, levelezni!... Ez kell...

Köves Péter fáradhatatlan volt mindenben. István nem egyszer szégyenkezett is előtte.

Ő sokkal, de sokkal lágyabb lélek volt. Aztán néha az is előfordult, hogy mentükben föl-fölnézett az égboltra. Kis fehér báránnyelűk szállodtak ott, kisebbek és nagyobbak. Amikor látta őket, haza gondolt, Szántódra. A Koppány-dombra, a szőlőskertekre, a kis halastóra, Szántódy báró kedves, öreg kúriájára és azokra a mindig hajladozó, fehérenfénylő levelű fákra, melyek körülveték. Ó, az ezütnyárfák! Milyen mások azok, mint ezek a törpe alföldi akácok, szélesen terpeszkedő gyümölcsfák. Még a jegenyéket se szerette nézni. Igaz, hogy azok csak ott voltak azokon az utakon, melyek valamely úritanyára vezettek.

Minél messzebb és minél idegenebb tájakra mentek az alföldi laposokon, a kis füzesek, fehéren világló szíkes földek között vagy a sárga homokmezőkön, annál éleesebbé lett szemében Szántód határa. Mindent látott ilyenkor. Mindíg ott volt ilyenkor, úgy hogy nem egyszer szégyenkezve kapta fel a fejét.

— Csak nem vagyok tán gyermek? Huszonhatesztendős ember vagyok, magam akartam ezt az utat!

De azért bizony a szíve csak olvadozott, mint a lágy viasz. Mindíg mindenünétt úgy fordult, hogy legalább sejthesse, merre van az a táj, az a vidék, azok a kedves dombok és halmok, ahonnét ő elindult. És azok a mindig susogó, mindig reszkető búbajos fák, melyeknek tövén szépség és költészet él.

Hozzá még hazulról is egyre írták a leveleket. Nem volt ugyan egyikben se, hogy hívták volna. Szavakkal ezt

nem fejezték ki. Csak a sorok között bujkált, szinte sóvárgó forrósággal... Különösen a Nanica kedves, ügyetlen, gömbölyű betűi sírdogáltak egyre-másra, úgy hogy mindig megdobbant a szíve, amikor azt olvasta: „osztán nehogy elfeledjél mibennünket Pista abban a tömérdek városban, meg ha mész idegen földekre. Gondójj csak te haza, azokra, akik szeretünk téged és minden szent napon imádkozunk érted...” Aztán amikor Jancsi kriksszkrakszját is fölfedezte az egyik levél végén, melyben Vince bátyja jelentette, hogy már feltörték a Koppánydombot, a kukoricát is bevetették...

Hej, de kemény órák is voltak ezek! Jobban sajogtak, mint a talpai, pedig akkor már százával bírták le a kilométereket.

Köves Péter az más volt, az nem sóhajtozott bizony, nem hallgatott olyan nagyokat, mint István. Mindíg mintha lángolt, lobogott volna, sosem volt elég hosszú számára az út, melyen mindíg a mai rendet szidta. Anynyit beszélt, hogy Istvánnak nem is maradt ideje a szólásra.

Egyszer aztán, már jól benn jártak áprilisban, egy nagyobb alföldi falu felé mentek. Csendes, szép este volt, István lelkében a hazai táj virult és kis családja. Valahogy nem szívesen hallgatta azt a sok keserűséget, melyekből Péter sosem fogyott ki, a csavargókat se látta már meg attól a hazai tájtól és attól a titkos vágyakozástól, mely egyre mélyebbre ásta magát a szívébe. Végül is megemberelte magát és odafordult Péterhez, aki azt fejtegette éppen, hogy nem sokáig tőrnek majd a pártban úrfélfeket, csak addig, amíg ők, a csizmások, a parasztok meg nem erősödnek és el nem tanulnak tőlük mindent...

— Te Péter — kezdte halkan. — Te sose gondolsz haza? Sose emlegeted a családotat...

Köves Péter, mintha meghökkent volna. Szúrós tekintettel kémlelte végig Istvánt, kissé haragosan is.

— Na, mi az? — legyintett. — Téged honvágymész talán? Isten tudja, nekem bizony, mióta így járom

az országot, nem is jutnak eszembe. Vagyis hogy olyan mélyen velem vannak, hogy mindig is látom őket. Két nevetlenem van nékem otthon, két kis családom. Bizony, sokszor azért úgy vagyok, hogy nemcsak ők az én családom!

A nagy jegenyék alatt mentek ekkor, melyek oldalt kanyarodtak el a szikes földek mentén, a nagy grófi birtok felé. Péter egy pillantást vetett rájuk, le is tört egy hegyes, nedvességtől duzzadó, zöldrügyekkel elborított ágacskát, aztán folytatta:

— Tudod, én nem is tudom mi van énbennem. Talán nem is énmagamtól indultam el erre az útra, amin már két éve járok a pártnak. Olyan ez nekem, mintha százak és százak kiáltoznának bennem. Néha olyan, mintha kísértetek lennének mögöttem, olyanoknak a lelkei, akik az én testemet választották arra, hogy hazajárjanak erre a világra. Ezek a kísértetek elfeledtetnek velem családot is, emberi szeretet is... Mond csak te, István, nem hallottál te valamit Dózsa Györgyről?

István valami furcsa ijedelmet érzett az egész beszéd alatt. Hiszen az, amit most Péter elmondott, az nem volt ismeretlen ő előtt sem. Ez hajtotta őt is el hazulról és most mégis, hogy megriad tőle, szinte azt kérdezné úntalan, ugyan hát minek ez a nagy hare és ez a nagy tülekedés, acsarkodás? Nem lehet kiforgatni a világot a sarkaiból, mindennek eljön az ideje!... Csak hagyni kell. Várni kell! Lám a gyümölcs se születik készen erre a világra, az is előbb csak rügy, aztán levél, aztán virág és csak nagyon-nagyon sokára lesz belőle ízes, nedves valóság, amit érdemes leszakítani... De Dózsa György neve mégis megtalálta szívéhez az utat. Tűzcsóva volt az, fáklya, melyre a lankadó lázak is föllángoltak, a hamvadó erők is szikrásodni kezdtek...

— Hogyne hallottam volna! — kiáltotta élénken. — Tanultam is róla, gondoltam is reá eleget. Az, az valahol arra született tifelétek, valamikor nagyon régen...

— Akármilyen régen — sziszegte Péter és olyan lett az arca, olyan indulatos és sötét, hogy István elhúzódt...

tőle. — Nekem nem volt régen! Bennem az él, ő él! Nézzed, most magunkban vagyunk, sötétben vagyunk, bevallhatjuk egymásnak, hogy minden paraszt lelkében ő él. És minden csak azt akarjuk, amit ő akart... István megriadt. Megmarkolta a kabátját a mellének baloldalán, mintha nem akarta volna, hogy megperzselje az a láng, ami Péter szeméből kicsapott Dózsa nevének említésére. Hogyan is mondhatná meg, hogyha így van is, ha ég is ott a mélyben abból a régi máglyából valami, az egészen más önála? Ó, nem, az nem dózsai gyujtogatás, nem a harc lángja, az öldöklésé sem, a felfogatásé sem! Hanem csak a lassú, csendes munka lángja. Azé a munkáé, mely nem is látható, csak nagyon, nagyon sokára.

A Vezér szavai jutottak eszébe, azok a szavak, melyekben kimondta, hogy egy új történelmi osztály van kialakulóban. Igen ám, de ez az új történelmi osztály nem állhat oda elpusztítani, felfogatni a régit, nem a hatalom a fontos számára, hanem az, hogy megértse ezt a történelmi feladatot!

Ezen az alföldi úton, közel a faluhoz, ahova Köves Péterrel indultak, itt tudta meg István, hogy ő nem ezt akarja, amit Köves Péter, meg a többiek akartak. De meg, ha még azt akarta volna is, valami mindig visszahuzza, mióta így jár, mindig csak idegenben, idegenek között panaszokat hallgatva és semmin se segítve, csak a jövődre várakozva. Itt a sötétben, ahogy Köves Péter terveinek végső indító okát maga előtt látta, itt világlott fel Istvánban, hogy neki nem fontos az a hatalmi törekvés, ami annak életcélja és létérdeke. Neki csak egy a fontos: a fejlődés, a belső fejlődés, a belső átalakulás! Önkéntelenül maga előtt látta a falusi népet, az ő népet és az ő véreit. Milyen bizalmatlanul fogadták őket, mindenütt mennyit kellett beszélniök, amíg legalább némi érdeklődést mutattak. Egy faluban egyet, kettőt, ha találtak! Azoknak is legnagyobb részét a napi élet gondja, a rossz gabona- és állatárak, az adófizetések elleni elégtelenségek hozták hozzájuk, de vajmi kevés-

ben találta meg azt, ami az ő lelkét égette s amiben törkvéseinek eredményét láthatta volna. Csak anyagiasság mindenütt, de nem a magasabb iránti vágy!

— Nehéz dolog ez nagyon — sóhajtott bele a sötétségbe kissé szégyenkezve is a felett, hogy ő nem tud olyan izzóan feltüzesedni, mint Köves Péter. — Most, hogy így járok mindenfelé, mintha minduntalan a jegyzőnk szavát hallanám, az mindig mondotta, hogy a parasztnak csak föld meg pénz kell. Hát lám, akármerre megyünk, csak ezt halljuk. Sokszor el is gondolom, hát minek is ez a nagy viaskodás, amit mi végzünk, érdemes-e vajjon?!

Amikor ezeket kimondotta, megkönnyebbült. S kimondhatatlanul örült a sötétségnek, ami körülvette őket, mert így nem kellett Péterrel szembenéznie. De így is tudta és érezte, hogy az most meg is veti őt. Péter azonban hallgatott, a falut kémlelte szúrós tekintetével. Amikor már majdnem elérték az első házat, melyből gyér világosság hullt eléjük, akkor megállott és István vállára tette a kezét:

— Tudod, Pista, ha nem ismernélek, ha nem láttam volna beléd, azt gondolnám, hogy nem vagy mivelünk. Így csak arra gondolok, hogy kicsit megfáradtál.

Kis barna pulikutya szaladt eléjük, hangos, éles ugatással. De amikor a közelükbe ért és Péter füttyentett feléje, akkor hozzájuk szaladt s farkát csóválva morgott.

— Na Bundás, na... — nevetett Péter s látszott, hogy nem akar tovább beszélni. A falu nagy csendje, mély hallgatása és a sötétség, mely bástyaként vette körül, egykét pillanatra megállította a szavakat, melyek már régóta ott motoszkáltak István lelkében, csak sosem tudtak a kirobbanásig elérni. Hosszú, hosszú hetek tűnődése és szemlélődése kellett hozzá, hogy megérjenek. De most már erősek lettek, erősebbek István akaratánál, úgy, hogy egy olyan elszánt mozdulattal, mintha vízbe akarta volna magát dobni, odafordult Péterhez:

— Tudod, én nem is tudom, mi van velem. Most is

az vagyok, aki voltam, a szemem előtt látom mindig a herceg földjét, azt a hatalmas irdatlan mezőséget, gyönyörű vetéseit, három megye hosszában. Magam előtt látom azt, amit bele elképzelttem, a sok-sok világos, tiszta magyar falut... De aztán látom azokat a falukat is, melyeken keresztül mentünk, látom a földosztás áldozatait is, akiket rászabadítottak a pár hold földcskére. És akkor egyszerre arra is kell gondolnom, hogy az a zsellérség, akiket felakarunk szabadítani, nem is olyan boldog most, mint ezelőtt tíz-húsz esztendővel, amikor biztos komenciót húzott az uradalomtól, meg volt a szabad lakása, sokhelyen villanyvilágítása, mire volt gondja? Én nem is tudom miért gondolom el ezeket, csakhát sokszor élelem jön és akkor azt hiszem hibás az, amiben dolgozunk...

Péter ekkor megállott. Egy heves, igen haragosnak és indulatosnak látszó mozdulattal kapta el István karját. Kalapját feltolta a fejebúbjára, mint a falusi legények szokták nagy verekedések előtt.

— Téged valami féreg rág, Pista — rázott nagyot István karján. — Mást mondol, mint amiről írtál? Mást érzel, mint amit tettél? Hát nem látod-e mi van körülötted? Hát kikből, honnét kerülnek ki azok a csavargók, akikkel úton-útfélen találkoztunk? Kiknek az ivadékaik azok? Nem a zselléreké, a föld koldusaié? Mit gondolsz, hány generációt bírnak eltartani azok a nagybirtokok? Az öregapák, apák még csak megvoltak, de mi legyen a fiatalokkal? Minden emberben kívánságok élnek, másra törekszik, ami a legfőbb, szabadságra törekszik! Hát micsoda nemzetség támad a szolgálkból? Hát nem látod, hogy azok a zsellérek is arra törekszenek, hogy egy hosszú életen keresztül megtakarítsanak annyit, hogy végül a maguk kis tanyájára vergődhessenek. Gondold csak el, mennyi falu telne ki a te herceged határából, hány iparos találna ott otthont, hány pap, hány tanító? Aztán csak nézzél körül ott Pesten, az a sok hordár, zsákhordó, utcai árus, utcaseprő, az mind-mind ezekből a biztosban meghúzódó zsellérek közül került ám ki. A

kis falusi birtokban elfoglalkozhat egy egész nagy családdal, két család is nem egyszer. Ez olyan világos, mint a nap, neked is látnod kell, ha nem láttad volna, otthon maradtál volna...

— Ez igaz — bölintott István nagy-nagy megszegyenüléssel — szóról-szóra igaz. Csak... Csak, tudod, más az, amit én akartam, egészen más...

Ekkor azonban már a falu közepén tartottak. Péter megismerte azt a házat, ahova igyekeztek. A gazda ott állt a kapuban s amikor megismerte őket, feléjük tartott. Nem lehetett hát a beszélgetést folytatni. Péter már nem is gondolt az egészszel. Annyira átjárta nyomban a cselekvés láza, az agitálás heve, hogy egészen elfeledkezett István szavairól.

— Majd egyszer elmondod — mondta egy pillanatban feléje fordulva, meglehetősen közönyösen, minden érdeklődésével a gazdához közeledve.

István azonban nem tudott arról beszélni, ami *csak* mögött volt. Se most, se később. Még az írásaiban sem. Pedig minél gyorsabban multak a hetek, minél mélyebbre került a pártpolitika ádáz hevébe, annál erősebben ágaskodott benne. Csendes lett, szinte szófukar. A klubbeli összejöveteleken hallgatott. Még a csizmások között is. De legfőként akkor, mikor a kis Dengelegi báró harciaskodott a földosztás körül.

— Nincs neki egy holdja se — gondolta ilyenkor István gúnyosan, de erről nem szólt. Mindenkit figyelt, mindenkire gyanakodott, azokra legjobban, akik a leghangosabbak voltak. Önzetlen munkában nem hitt, csak a Vezérében és Köves Péterében. Az egyiket a szeretet, a másikat a gyűlölet hevítette. A többiekre gondolkodás nélkül rámondta, hogy képviselőség, miegymás vannak előttük... Nem tudott hinni és nem tartotta érdemesnek, hogy higgyen.

Valami mintha húzta, húzta volna. Mintha rátekerődött volna agyának sejtjére, lelkének háborgásaira, mintha lehúzta volna a csöndbe, a hallgatásba, a lassú elvonultságba, szemlélődésbe.

Akárhányszor azon kapta magát a legforgalmasabb utcákon is, hogy hazagondolt. A mezőkre, a vetésekre, a szőlőkre, a dombokra, legelőkre, rétekre. Akárhányszor lehúnyta szemeit és a kis lugast látta maga előtt, melyet nemrég növesztett, ő maga szemzett. Vajjon hajt-e az idén bimbót a futórózsa? Vajjon nem feledték-e el lekacsolni a szőlőindát? Nagyon elterül a ház falán és fölszítja a nedvet. És az a szűk, keskeny kis szoba Lang néninél! Mindíg azok a vörös árnyékok a falakon, mindíg az a furcsa, kígyómódra sziszegő bűgás az utcákon . . .

XVII.

Április elején voltak már. Péter egészen elfelejtette az egykori beszélgetést, István meg hallgatott róla. Bármennyire feszítette is belül, lenyelte, aminthogy a hazavágyódását is lenyelte. Péternek igaza volt. A telepítés gondolata mindennél szentebb és fontosabb. Legegyen csak minél több falu, más lesz a világ rövidesen. Ez a sok facér ember egyszeriben eltűnik majd a nagyváros utcáiról. Mindnek lesz kis műhelye, nem gyötri őket a „sejtelem“ ... Igen, csak meg nem állani, semmitől meg nem ijedni, járni a falukat, világosítani az elméket, apostolkodni és nem engedni, hogy leteperje a minduntalan fölébredő csöndesség, az erőtlenség, ami folytonosan azt súgta belül István szívében: eredj haza Pista, bújj meg a szép kis házadban, köszönj alázatosan a jegyzőnek, mindenkinek. Ne nézz a herceg földjére, mert jaj, nagyon sok minden történik még addig! Jobb neked otthon, Pista, látod milyen jó volt addig is, mindig, amíg a Koppány-dombra nem mentél? De ott, mintha csak föltámadtak volna azok a régi lázadó pogány magyarok és megrontottak téged elégtelenséggel, harci vágyakkal. Pedig lásd, most már a méhes is rajzik, a fák is virágoznak mindenütt, amerre jártok, szántanak, vetnek, lucernát is kaszálnak. Te meg itt tengődsz ebben a füstös, kormos nagyvárosban, ahol hétköznap is ünneplő ruhát viselnek a népek, ahol a harangszót se hallod, ünnepet nem ismersz. Itt irogatsz, járod a falukat és azt hiszed, megváltod őket. Nekik pedig nem is kell más, csak a föld, mindig csak a föld és persze a földhöz pénz... Ne, ne csináld ezt tovább, te Pista!

Menj szépen haza, szánts, vess, arass. Egyszer többet ad az Isten, máskor kevesebbet. Annyit megád, ami enni-
valóra kell. Még mindig a paraszt a legnagyobb úr. A nagybirtok? Hát azt majd elrendezi az idő. Megcsinál-
ják ám azt tenélküled is! Milyen jó lesz vasárnap dél-
után leheverni a szérűsben és olvasni, olvasni újra, mint
régén... Eridj innét, Pista, ne viaskodj, ne bírkózz
tovább...

De azért csak viaskodott, egyre több erővel viasko-
dott — önmagával. Azzal a passzivitásra való hajlam-
mal, ami belül szövögette láthatatlan szálait. Már alig
látott tőle egy maréknyi tüzes foltot. Minden-minden
szürke lett, minden láz aláhullt, minden láng kihűlt.
Ernyedten, tehetetlenül ingadozott, hajladozott az ösz-
tönös vágyak és régi elhatározásai és tervei között.

Egyik nap, amikor a klubba ment, átvágott az első
utcakeresztződésnél. Sűrű, nehéz kátrányszag csapta
meg az orrát. Nagyot trüsszentett tőle s végigrázta az
undor. De azért odanézett. Barnaarcú, szélesnyakú em-
berek térdeltek az úttesten és szedték föl csákányaikkal
a hegyesre koptatott macskaköveket. Aszfaltozáshoz ké-
szültek. A kátrány fekete masszája nagyokat pöfögött
a kazánban, a füst sűrűn szállott föl s szapora szipor-
kákat hullatott széjjel.

István mellett autó száguldott tova s míg megvárta,
hogy a benzín kesernyés és nehéz szaga tovairamodjék
mellőle, nézte, miként törik az utca burkolatát. Önkén-
telenül is Péter szavai jutottak eszébe.

... Ezek is — gondolta — ezek is a föld száműzöttei,
ezeket is eldobta magától!

Ez a gondolat ellágyította, úgy hogy közelebb lé-
pett a munkásokhoz. Azok azonban alig hederítettek rá.
Pipáztak s egy-egy pillanatban fütyörésztek is. Megál-
lás nélkül szaggatták föl a köveket, míg végül láthatóvá
vált a föld feketesége. Akkor egy őszes, igen ráncosarcú
ember ledobta a csákányt s kezével belevájt jó mélyen
a puha, omlós, poros és piszkos földdarabba. Látszott
arcának lágyságán, hogy igen jóleső mozdulat volt ez,
szinte vonaglott minden izma.

— Milyen jó zsiros föld lehetett ez itt, mielőtt még várost építettek reá! Hogy szaladt benne az eke! Igaz-e, Jóska?

A Jóska nevezetű, éppen olyan őszes és éppen olyan ráncos arculatú férfiú, odapillantott.

— Kukoricának lenne ez jó — mondta szakértő hunyorgatással. — Otthon is most szántják a kukorica alá... Fekete földben lesz az csak szép...

Ő is ledobta a csákányt. A pipával foglalatосkodtak mindketten. De nemcsak ők ketten, hanem a többiek is megcsöndesedtek a munkában. Nagyokat sóhajtottak, hol egymásra, hol az égboltra néztek, mely errefelé mindig olyan szürke, mintha fátyol lenne előtte. Végre a Jóska nevezetű fölsóhajtott.

— Tuggyátok-e, hogy ilyenkor szenteli a pap a búzát? Mifelénk már olyan magos, hogy a nyulakat se látni benne... Osztán hogy virágoznak a fák!

— Hej, hej! — sóhajtoztak a többiek is és sötét, ellenséges tekintettel nézték a fekete katlant, melyben pokoli búzzel, szörnyű rotyogással forrt a kátrány. Minden pillantásukon, minden mozdulatukon látszott, hogy halálosan gyűlölik ezt az egész mesterséget és vágyuk, álmuk, gondolatuk ott jár valahol messze, amerre a felhők tartanak, ahol az égbolt kék, a fák rogyadoznak a virágok alatt s olyan magas a fűszál, a búzaszál, hogy madár is, nyúl is elbújhatik benne.

István számára olyan volt ez a pár pillanat, ez a pár kis szó, mint valami szélvihar. Megreszketett tőle, hideg és meleg váltakozott a hátában. Hát ez van mindenek mélyén: a föld! A föld utáni vágy! Ezt hallotta volna Péter! Hát nincs-e mindenben igaza?

És mégis, bármennyire igazolva volt is megállapításában, most nem tudott ennek örülni, ellenben valami titkos, furcsa fájdalom kezdte szúrni a szívét, olyan csöndesen, halkan, mint mikor a szű kezdi örölni a bűtort. Ahelyett, hogy dagadó önérzettel csapott volna a mellére, hogy no lám, nem nekem van igazam? Ahelyett, hogy felforrósította volna maradék energiáját, még inkább visszahúzta azokat, mint a közeledő zajra a csiga

szarvait. Tovább menet már nem is látta a kátránykeverőket, de a szavukat, a szavukban az izzó vágyat annál inkább érezte. Ó, milyen lehet most otthon a búzavetés? Nemsokára megszenteli a pap! Mennyi almafája van a szérűsben, most virágoznak bizonyára. Az egész gyep-tábla tele van rózsaszínű szírommal, mintha egy hatalmas dunnából öntötték volna ki a pehelytollat...

Nagyon kedvetlenül nyitott be a klubhelyiségbe. Szemei fáradtak voltak, gyűrűsek, színtelenek és fénytelenek. Tagjait is nehéz, ólmos fáradság húzta le. Beteg és összetört volt. A finom szivarszagú termet, a puha karosszékeket undorral szemlélte: föld vagy trágya, vagy kemény gyep-tábla után sóvárgott.

A Vezért egyedül találta. Ott ült az íróasztalnál s leveleket olvasott, élesre hegyezett ceruzájával pontokat húzott egyikre-másikra. Jegyzeteket készített és utasításokat. Alig nézett föl, mikor István csizmái csikorogtak a közelében s amikor meglátta, akkor is szórakozottan pillantott maga elé, vissza a hírlapokra. A köszöntésére se válaszolt a szokott forró lendülettel, inkább csak a megszokottság mozdulatával intett. Mintha nem is látta volna. István odaállott a kettős ablakhoz. A Dunára nézett. Ott fehérhasú fecskék szálldestak vidáman, könnyedén. Egyszer-másszor a víz felületét surolták könnyű szárnyaikkal, aztán a magasba röppentek. Pirosas felhők úszkáltak odafenn, délnyugatnak, délnyugatnak mindíg. A fecskék is arrafelé tartottak. S akkor István lehúnyta szemeit.

— Azok is arra mennek — gondolta —, azok is meglátják a szántódi halmokat... Vajjon visszatért-e a mi fecskénk, aminek kék szalagot kötöttünk a lábára az őszkor?

A Vezér egyszer csak megkoppintotta az asztalt a ceruza hegyével.

— István fiam — mondta gyorsan, kissé idegesen és amikor feléje fordult István, látta, hogy az ő szemei is azokat a felhőket és fecskéket nézik a Duna sodra fölött. — Nézd csak István, holnap talán elindulhatnátok

fel Borsodba. Arra te még nem jártál és biztosan nagyon érdekel majd minden. Péter most csak maradjon az Alföldön, őt már jól ismerik ott, kemény lélek nagyon, éget, akár a tűz... Én, tudod, holnap hazamegyek kicsit. Mindíg így szoktam különben. Egy-két hétig kibírom idefent, de tovább nem. Két napig otthon leszek, akkor teleszívom a tudómet jó hazai levegővel, aztán jöhetnek újra a harcok...

István sóhajtott. Ó, ha most elmondhatna mindent, ami belül úgy marja? Ha beszélhetne arról, hogy se teste, se lelke nem kívánja többé ezeket a meneteléseket, bárha az agya helyesli is az egész programjukat... Ha egyszer, csak egyetlen egyszer szólani tudna arról a rejtelmes erőről, melyet magában hordoz, mely éppen úgy van vele, akár az a titokzatos, szemmel nem látható öreg paraszt, aki mindíg a bizalmatlanságra, óvatosságra ösztökéli... Ennek a titkos, lenyűgöző hatalomnak nincs emberi arca: fákból, dombokról, rétekről, mezőkről jön feléje, úgy mint valami szellő és húzza vissza-vissza oda, ahonnét elindult és súgja untalan, hogy ugyan minek erőlködsz, Pista, mit akarsz te Pista? Gyere csak ide vissza, ahol voltál, a régi határok közé, ezüstnyárfák susogását hallgatni, földet csendesén művelni, fúrni, faragni, a kis házat csinosítani, szépíteni; könyveket olvasni, mindenről okosan elbeszélgetni. Csak várni és túrni és halkán, észrevétlenül: csak magadnak, magad körül dolgoztatni! Se többet, se nagyobbbat nem vállalni, mint amennyit tenerődből elvégezni tudsz, de azt azután úgy megcsinálni, hogy az unokád is tudjon rólad... Ez, ez a te jussod, Tar István, erre neveltek, erre tanítottak téged a szántódi nyárfák, a szántódi földhatárok, erre és nem lázításra, felforgatásra, bármennyire lázong és forrong a szívedben minden, amit most hirdetsz...

A Vezér a nagy csöndességbe egyszerre riadtan föl emelte fejét. Okos, éles szemei megálltak Istvánon. Föl is kelt az asztal mellől, odament szorosán hozzá. Sovány, mindíg ideges mozgású kezeit rátette vállára, úgy nézett szemeibe.

— Mi az, fiam? Miért hallgatsz? Valami bajod van? Talán beteg volnál? Vagy elcsüggedtél volna? István elpirult. Szégyenkezve fordult el a sötét szemek elől.

— Nem fáradtság ez, nem is csüggedés... Valami egészen más — mondta lassan, mardosó fájdalommal és szégyennel. — Valami egészen más...

De többet nem mondhatott, mert akkorra megnyílt az ajtó és jöttek a többiek. Dengelegi báró is és a Vezér már közöttük termett érdeklődésével, fáradhatatlanságával.

— Mi újság, fiaim? Merre jártatok? Mit végeztek? Tudjátok, hogy utazom haza, hát siessetek! Beszéljete...

Istvánról egészen megfeledkezett.

— Várjátok csak, mikor is indul az esti gyors? Nyolc ötvenkor? Hát akkor már azzal megyek... Tudjátok, ilyenkor gyönyörű otthon minden! Araszos a buza, olyan magas, hogy elbúvik benne a nyúl. És a madarak! Ó, kimondhatatlanul szeretem a madarakat és így tavasszal nem lehet eleget hallgatni őket...

És rövidesen el is ment a klubból.

Amikor eltávozott, István még pár percig ott cigarettázott. Németh szerkesztő jött fel, belekarolt és valami riportsorozatról beszéltek.

István csak félfüllel hallgatta az egészet. Riportsorozat, politika, szervezkedés? Hát ez lenne az ő élete? Az ő feladata? Amikor otthon már araszos a buza, a pap megszenteli maholnap? Hányadika is van? ... Április 22... Még három nap és jön Márk apostol napja, Szent György napja... Hej, hogyan is van az a híres kis dal: „Süss fel nap, Szent György nap...”

— Csak beszéljete, tervezzete, politizáljatek, szervezkezzete — gondolta és minden percben, mindig, túl a szavakon, füstfelhőkön át is odagondolt a Koppány dombjára: haza!

XVIII.

Fehér és haloványrózsaszínű szirmok szálldostak a könnyű áprilisi szellőben. Körte-, alma-, barack-, szilva- és meggyfák most ragyogtak teljes pompájukban. Megmegrázták magukat és szerteszórták a milliányi tollpihesúlyú szirmokat. Már egészen belepték a Szántódyház vén kertjét, a mohos kőpad körül sárgálló homokot. A báró itt feküdt egy pirossávós nyugvószéken, már dél óta. Térdein barna gyapjútakaró, mely egyre lejjebb és lejjebb csúszott, úgy hogy gyakran föl kellett emelnie s ez a mozdulat terhére volt. Beteg ugyan nem volt, legalább az orvos is így mondja, meg maga se érzi magát annak, csak fáradt, nagyon, nagyon fáradt! Már mióta érzi ezt a végtelen fáradságot...

Igen, akkor, azon a napon kerítette végleg hatalmába, amikor Angéla meghozta a veramont a gyógyszerházból és azután, azután eléje állt Szentimrey és Angéla nem tiltakozott, csak olyan tehetetlenül mosolygott... Elviselhetetlennek tartotta az első pillanatban ezt a mosolygást, melyből a lánya tehetetlensége és gyáva megadása villámlik ki. Igaz, hogy mindig sejtette ezt a belső összetettséget Angélában, mégis fájt. Fájt, hogy nem tudja, még saját magáért se tudja fölvenni a harcot és inkább behajítja fejét a rabságba, ahogy nevezni szokta az itteni világot. Bizony sokkal, sokkal szívesebben vette volna, ha úgy tesz, mint István, el mer indulni a vágyai után, harcolni és tenni tud érette. Azonban ez a fájdalom csak addig tartott, amíg Angéla arcán észre nem vette a bíborszínű pirulást, amikor a férfi hozzáért... Akkor elnyugodott a Szán-

tódy szánakozása és arra gondolt, hogy Angéla első-sorban nő s a nő számára egyetlen törvény létezik csupán: a szeretet és a szerettetés... S azóta nem szenved többé, csak fáradt, nagyon fáradt. És szeret egyedül lenni, egészen egyedül és hallgatni. Hallgatni és messze nézni...

Jól esett ez nagyon. Jól esett a fejét hátraengedve beszippantani ezt a mély, sűrű, mézízű tavaszi levegőt. Jól esett nézni a szelíd halmokat, virágos szőlőskerteket, a haloványzöld tavaszi mezőket. Így szemlélődött, nézelődött és pihentette testét-lelkét már két hét óta. Észre se vette bizony, hogy ennyi ideje már... Nem tudott törödni semmivel, olvasni se tudott, mintha elvesztette volna régi mivoltát. Az orvos azt mondja, hogy ez majd elmúlik. Ha kipihente magát, utazhatik valamerre. Ennek az utazásnak a lehetősége járt a fejében egyre, ez volt elhalkult életkedvének egyetlen üdítő üteme. Ez volt az egyetlen, amire gondolni tudott, aminek lehetősége egészen eltöltötte. Persze nem mehet messze, itt marad a Dunántúlon, megelégszik egy kis körutazással a Balatonon. Először az anyagi okok miatt, másodszer azért, mert Angéla esküvőjét májusban tartják meg. A készülődés örömét fogja erre az útra fordítani, ha addigra visszanyeri frissességét. Abban az időben Szentimrey kétheti szabadságot kaphat a kukoricakapálás után s ebből a két hétből tíz napot együtt fog velük eltölteni. A többi négy nap az esküvőjé lesz. Ők ketten Angélával csak majd az őszi betakarítás után fognak elmenni valahová, vagy esetleg jövő tavasszal. Szentimrey már sokkal igényesebb volt az ő utazásukat illetően: a tengerpartot akarta megmutatni Angélának és mindent, ami után óhajtozott... És Angéla milyen boldogan mosolyog, milyen gyorsan elcsöndesedett! Pedig hát tulajdonképpen, tulajdonképpen nem is történhetett másként: legalább a hite és meggyőződése szerint nem. Mert hiszen Angéla is, ő is beletartozik abba a teória-komplexumba, melyet ő állapított meg. Hiszen Angéla is... Ő se tudott volna semmiért megküzdeni, semmiért nehéz áldozatokat hozni. Még a saját vágyaiért

se tudott volna lázongva kegyetlenül hadakozni, keresztüllépni ezeken a szeretett bilincseken... Olyan ez fölötte is, mint egy hűvös kéz, mely örökösen kinyújtottan áll és a lélek forró lázadozásaira hideg fuvallatot hint, megsemmisíti azokat és elnyugtatja. Igen, ez az a végzetes dunántúli lélek, mely irtózik a lázadásoktól, a kínokon szerzett boldogságtól és boldogulástól, nem pályázik széles skálájú életutakra s megelégszik azzal a kis körrel, ami őt bezárja s ott, azon belül végzi szűkre szabott életének kötelességeit. Igaz viszont, hogy körülötte minden megszépül, növekedik, nemesedik. Egy kis körben, mindig, mindenütt egy kis körben csak, de az a kis kör mindig emelkedő irányt mutat. Szántódy Miklósnak el kellett fogadnia a saját elméletét. Ha ez most kissé fájdalmasnak bizonyult is. Igen, az bizonyos, hogy fölöttük is győzedelmeskedett a dunántúli lélek... Most már nem lehet kételkednie: kézzelfoghatóan bizonyosodott be előtte. Most már befejezheti a munkáját. Ha megjön az utazásról, mindenesetre meg kell csinálnia... Legalább *ezt* meg kell csinálnia, nincs értelme már a halogatásnak. Azért hát csak betartani az orvos szavait és pihenni, pihenni, pihenni...

A gyapjútakaró lassan megtelt szírommal, elborította térdeit, ölet. Csöndesen turkált bennük, ujjai között átpergette, mintha gyöngyszemek lettek volna. Fölötte aranyló napfény táncolt. Távolról, a rétekről gyerekek viháncos énekszója csendült, úgy hogy önkénytelenül arra fordult.

*Süss fel nap,
Szentgyörgy-nap,
Kert alatt a ludaim
Mégfagynak...*

Ó, igen, Szent György-napja a tavaszkezdet napja, az a nap, melyet mindig megünnepelnek a parasztok. Azonkívül Szentimrey névnapja, ma kapott gyűrűt Angéla és nemrég indultak el először sétálni... Arra lesznek valahol a Koppány-domb felé, arra, ahol a gye-

rekek sivítják a Szent György-napi éneket. A sok szín, a sűrű illatok, a maga gondolatai lassan elálmosították. Az álom, a jó, üdítő álom környékezte Szántódy Miklóst és már hajtotta is fejét a mellére. Szemei előtt még egyszer elhúzódtak a színes mezeibokrétaként ható tarkaruhás gyerekek, a hajladozó fák. Valami fekete pont is ingott ott a messzeségben. Olyan volt, mint egy közelgő ember“ azt a gyakran látható rokkantat vagy táskás hogy valami munkanélküli kéregető, egy abból a tömérédekből, akik az utóbbi esztendőben ellepik az országutakat, faluról-falura járnak s kis darab kenyereket is aláztatlan megköszönnek. Vagy valami „képes-ember“, mert nyilván táskát is cipel. Ez a gondolat azonban nagyon halovány volt az álommal küszködő agyban. A „képes-ember“ azt a gyakran látható, rokkantat vagy táskás képügynököt jelenti, azt akinek táskájából mindig előkerül valami szörnyű tájkép vagy csendélet. A nép már ismeri és úgy védekezik tőle, hogy ha táskásembert lát, már előre kimondja, hogy már nem veszünk képet...

... Szegény — gondolta Szántódy és már alszik is, alszik, a szabadban való, félig éber álommal...

S az a fekete pont ez alatt egyre növekedett, hosszabbodott, közeledett. Karcsú, sugár férfi lett belőle, aki sokszor, igen sokszor megállott és körülnézett. Mintha nem tudna betelni a látottakkal... Amikor odaért a Szántódy-házhoz, megállt a nyárfák alatt, melyekről apró levélkék hullottak néha és az elvirágzott sárgászöld barkák.

Szántódy megérezte az éber, könnyű álom takarója alatt, hogy valaki jár körülötte. Pedig olyan nagy volt a csönd és olyan meleg. Önkénytelenül azt a távolról közeledő fekete pontot kereste. Aztán hirtelen fölzihált, ahogy a fekete árnyékot meglátta az ezüstnyárfák alatt, abban a karcsú magas férfiban.

— István! Pista! — dadogta szédülten s megdörzsölte a szemeit, mert azt hitte, csak káprázat. De aztán az árnyék megmozdult és kalapjához nyúlt.

Hát igen, ez mégse képesember, ez Tar István! Tar István... De miért nem közeledik, miért nem rohan?

Hát nem tudja, hogy mennyire várja már a látogatását? És miért ilyen letört, ilyen fáradt és zavart, mintha szégyelné magát? Hiszen sikere van, olyan sikere, hogy szinte példátlan. A Budapesti Újság minden vasárnapi számában közli a cikkeit, hol itt, hol ott tart beszédet, tagja annak az új politikai pártalakulásnak és egészen bizonyosan be fog jutni a Házba... Hát miért nem rohan ez az István? Miért nézi ilyen tűnődve, sóvárogva a házat és miért fordul el tőle és indul a falu felé, mintha menekülne?

Ezt nem bírta tovább a báró. Föltápáskodott a székből s botjára támaszkodva a kerítésig botorkált. Ej, annak a doktornak nyilván nincs igaza egészen, hiszen a lábai egyre jobban reszketnek, pedig már két hete egyebet se tesz, csak fekszik, pihen... De végre mégis eljut a rácsokig.

— István! — kiáltja erőlködve és haragszik, mert a hangja reszket. — István!

Erre Tar István megfordult. Az első pillanatban az öröm meleg sugara ömlött el az arcán, aztán nyomban elsötétedett. Lasan köszönt.

A báró a kerítés rácsába kapaszkodott és csodálkozott.

— Hát te?... Te is megjöttél, István?

— Meg — mondta István s többet nem tudott mondani, úgy hogy újból a báró szólott.

— És be sem jössz hozzám, fiam? Így elmegy a házam előtt, amikor látogatóba jössz, hallod-e István?

Az mintha megrázkódott volna, valami zokogáshoz hasonlatos, nehéz, sűrű hang tört ki belőle. Egy-két lépést tett a rácsajtóhoz, aztán újra megállt.

— Gyere hát... gyere gyorsan, fiam,— mosolygott biztatón a báró, mert azt hitte, István attól tart, hogy zavarja őt — nincs nálam senki. Csak itt ülök a kertben, szívom a jó levegőt, hallgatok és pihenek, mert igen-igen fáradt vagyok már hetek óta és az orvos is ezt tanácsolta nekem... Bizony, fiam, az idő foga rág engem már... Gyere csak, úgy mint régen...

És Tar István most megbátorodott újra és lenyomta

a rozsdás kilincset, mint olyan sokszor azelőtt! Maga is érezte, hogy a járása, tartása sokkal bizonytalanabb, mint azelőtt volt, mint azé a Tar Istváné volt, aki ide olyan bátran szokott benyitani. De annyiféle hullámmás kerítette körül, annyi kép a közel és távoli múltból s ezek annyira éltek mind ebben a pillanatban, szinte megsemmisítették. Főleg pedig az utolsó hetek képei, az életének ez a végzetesnek látszó fordulata, melyről jóformán gondolkozni se tudott, csak itt...

Tudta, hogy ezekre nagyon kíváncsi a báró, aki eléje siet, át a kerten és odainti magához a mohos kőpadhoz. S ekkor úgy elborította Istvánt az öröm, annyira hatalmába kerítette a szép csönd és színeknek sugárzása, a régi hely, hogy majdnem fölkiáltott. Szerette volna kitárni a karját, hogy beöleljen mindent, amit maga előtt és körül lát és érez s ezt a sápadt, roskadt őszhajú embert is. De ez olyan magasán állott fölötte, talán meg is sérthette volna vele, így hát a lelkendezésből csak könnyű meghajlás lehetett s csak néhány töredezett hangfoszlányba sűrítette lelkének tüzét.

Szántódy egyideig még ott állt a padnál, de aztán a lábai újból reszketni kezdtek és így visszafeküdt a székbe.

— Látod milyen gyöngye legény lettem? Hát hiába: itt az idő, fiam! Maholnap hetven leszek és ez nem az a kor, amikor táncol és szalad az ember lába. Mit lehet tenni? Az ember csak fekszik csöndesen és annak örül, hogy legalább nézhet! Így ni... Te majd ideülsz erre az oldalra, szembe velem egészen... Mintha megfogytál és megsápadtál volna?... Hát persze Pest, Pest!

István leült és maga mellé helyezte a táskáját. Borongva, sötéten nézett a mezők felé, amerről jött.

— Pest! — mondta csöndesen — Pest! Hej bizony nem nekem való az! Elég volt belőle...

A báró az első pillanatban megdöbbsent. Aztán szigorúan átvizsgálta István arcát. Az bizony nagyon felhős volt, nagyon megviselt. De nem tudott túlságosan töprengeni e fölött, inkább mosolygott volna, mintha azt mondta volna: úgy-e, hogy megjósoltam?!

István nem nézett rá és folytatta:

— Nem való az nekem, kérem. Nem az én világom az. A füst, a korom, a tenger köház! Az a lélektelen rohanás, láрма? Mire kell az nekem? Hát ezt akartam én? Hát szükségem van nekem erre?

Úgy beszélt, mintha perlekedett volna valakivel. Valakivel, aki valaha Pest mellett döntött — benne...

— De hiszen ott olyan megértésre leltél és olyan páratlan szerencsére...

— Az igaz, — bólintott István — szerencsének tényleg szerencse lett volna... De meddig mehetett volna ez így? Meddig? Itthon a kis családom, a kis földem, birtokom. Lehet ezt így?

— Azt írtad, hogy a Gál Ferkó segítsen. Vince bátyád nekem is megmutatta a levelet...

— Hát hiszen, írni írtam... Dehát más az írás és más az érzés... Mindhiába, no, — tört ki — az az élet ott nem nekem való... Nem nekem való!

— De dolgozhattál, jártatok szervezni!...

István messze nézett. Most mintha nem látta volna a falut.

— Ott is voltam. Igen, ott is voltam... Mindent láttam és megpróbáltam. Találtam olyan embereket, akik azt mondják, hogy annak a Nagyatádinak igaza volt. És mégis, pedig tudom, hogy igazam van, hogy ki kellene tartani, mégse bírom. Igaz, nem könnyű semmi. Mert más az igazság és más az élet... De mindig viaskodni? Mindíg csak viaskodni?!

Egyszerre fölugrott és odament közelre a báró székhéhez.

— Aztán meg az a szervezkedés! Hát lehet szervezni egy tudatlan népet? Lehet annak józanul beszélni? Nem látnak azok mást maguk előtt, csak hogy elszedjék a nagybirtokokat, de hogy miért? Arra egy se tud gondolni, hogy mi mindent hozhat ez. Hol van az én népem, az én fajtám attól, hogy osztályöntudatról lehessen nála beszélni! Izgatás az ilyen szervezkedés, fölborítása a meg-

lévő rendnek, lelkismeretlen fölborítása, hiszen másikat nem adhatunk helyébe. Az én fajtám még nem érzi szükségét a fejlődésnek, csak a nyomasztó helyzetet érzi, az anyagi gondokat, mást nem! Ó jaj, nagyon kevesen vagyunk ilyenek, mint a Vince bátyám meg... meg én!... Három-négy faluban egy! Nem lehet itt semmi szervezésről beszélni komolyan, amíg a népünk lelkét át nem formáltuk, amíg az igényesebb nem lesz, amíg azt nem óhajtja, hogy megváltozzék a falu... Addig csak a szociális nyomorúságról lehet nála beszélni. De hát agitátor legyek-e én? Érdemes az? Nem, ez nem az én föladatomban. Mondjanak rólam akármit. Amit én akartam, ahhoz nem szervezkedés kell, hanem sok-sok Pacséry tanító úr és sok-sok Szátódy báró úr... Sok jó tanító, sok jó pap, sok jó jegyző és sok jó magyar úr... Sokszor olyan volt, hogy csupa tűz voltam, aztán mintha egy hideg kéz nyúlt volna fölem és meghűtött, megnyugtatót.

Itt hirtelen elcsöndesedett. Sóhajtott. Kis, félszeg mosoly állt meg a szája sarkában.

— Aztán meg, nem is tudom, hogyan mondjam el... Mintha mindig valaki szólított volna. Mintha húzott volna... Nem volt ez se az asszony, se a gyerek, se a birtok hangja, hanem valami más. Valami egészen más... Valami, amiben mindegyik benne van és mindegyiknél több és erősebb. Valami, ami azt mondta nekem sokszor, amikor a villamoscsilingelést hallgattam odafent, azt mondta: eredj innét Pista, eredj vissza és dolgozz... Munkáld a földedet és elégedj meg Szántóddal. Elégedj meg azzal, amit ott végezhetsz. Olvass és beszélj ott... Egynek, kettőnek, háromnak. Az egyből lassan tíz lesz, a tízből száz... Egyik falutól terjed a másikra. Máról holnapra úgyse lehet semmit megváltoztatni, csak lassan, lassan és nem viaskodással, nem hadakozással. Nem kell tüzet gyújtani sehol, mert nem tudni, kit éget el, a pernye is veszedelmes lehet! Egyszóval no, valami egyre húzott engem, egyre csitított és nagyon hamar elszállt az én lelkemből az a keserűség, amit a herceg földje miatt éreztem... És aztán, most a héten egyszer csak belenéztem a naptárba. Láttam, hogy már huszonötödike felé

járunk... És igen, ez a nap a búzaszentelés napja... És aztán nem bírtam ki tovább. Hazajöttem. Nem látogatóba, hanem végleg...

Pár percig lehajtott fejjel állt. A félszeg mosolygás azonban ott játszadozott az arcán. Aztán, hogy a báró egyet se szólt hozzá, fölemelte a kis táskát.

— Hát így volt... Ezért volt, hogy most itt vagyok. Holnap én is ott leszek a körmenetben, mert az olyan szép és én úgy szerettem mindig...

Megkönyebbülten húzta ki magát.

— Enyingi Németh László bátyám mondta, hogy ha írni akarok, csak küldjem el neki... Az ötven pengő itthon is jó lesz, úgy-e? Majd hát csak lassan, lassan... A búza is lassan csirázik... egyszer mégis aratást hoz... Egyszer!

— Egyszer — mormolta lassan a báró és kinyújtotta sovány öreg kezét Tar István felé kissé fanyar mozdulattal, — egyszer, fiam... Addig meg csak vess, vess és élj a hited és ösztönöd szerint... Vizszontlátásra, fiam...

... Amikor Tar István elment s már árnyéka is elveszett, a báró tekintete ott maradt sokáig a fákon. Csöndes, szelíd mosoly világított az arcán.

— Dunántúli lélek! — gondolta s a gondolat oly lassan szállt, olyan puhán, mint valami könnyű hajszál. — Dunántúli lélek, amely irtózik a felfordulástól és forrongásoktól, az a dunántúli lélek, amely csöndben, lassan, de szívós erővel épít... Igen, ez a derűs, szelíd, békés dunántúli lélek, az hozta vissza Tar Istvánt... De ő erről nem tud semmit...

A fák lassan hajladoztak fölötte. Egy könnyebbszellő lehajtotta az egyik ágat Szántódy Miklós arcáig Kicsiny gallyat tört le róla és csöndesen vizsgálgatta a friss zöld levélkéket. Még simák voltak és puhák. Csak majd később, a nyár felé keményednek meg, akkor lesznek pelyhesek s akkor fénylenek úgy mint az ezüst... Halkan sóhajtott a báró.

— Ezüstnyárfák, — mormolta lassan, amíg újból el nem aludt. — Ő is ezüstnyárfa. Ő is, mint mindeki, aki innét indul el. Ezüstnyárfák: szépek, ingatagok, békeségre hajlók, kissé tán Oblomovok is. De egyőnk se lehet más. A táj... Igen, a táj...

De már aludt. Aludt és belesüppedt ő is egészen a tájba...

— VÉGE. —

187494

38883. — RÉVAI IRODALMI INTÉZET NYOMDÁJA, BUDAPEST.

(Műszaki igazgató: Linzer M.)